

ความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจของคนในท้องถิ่นผ่านนวนิยาย
เรื่อง เขาชื่อกานต์

นางสุทัตธา ลายลักษณ์

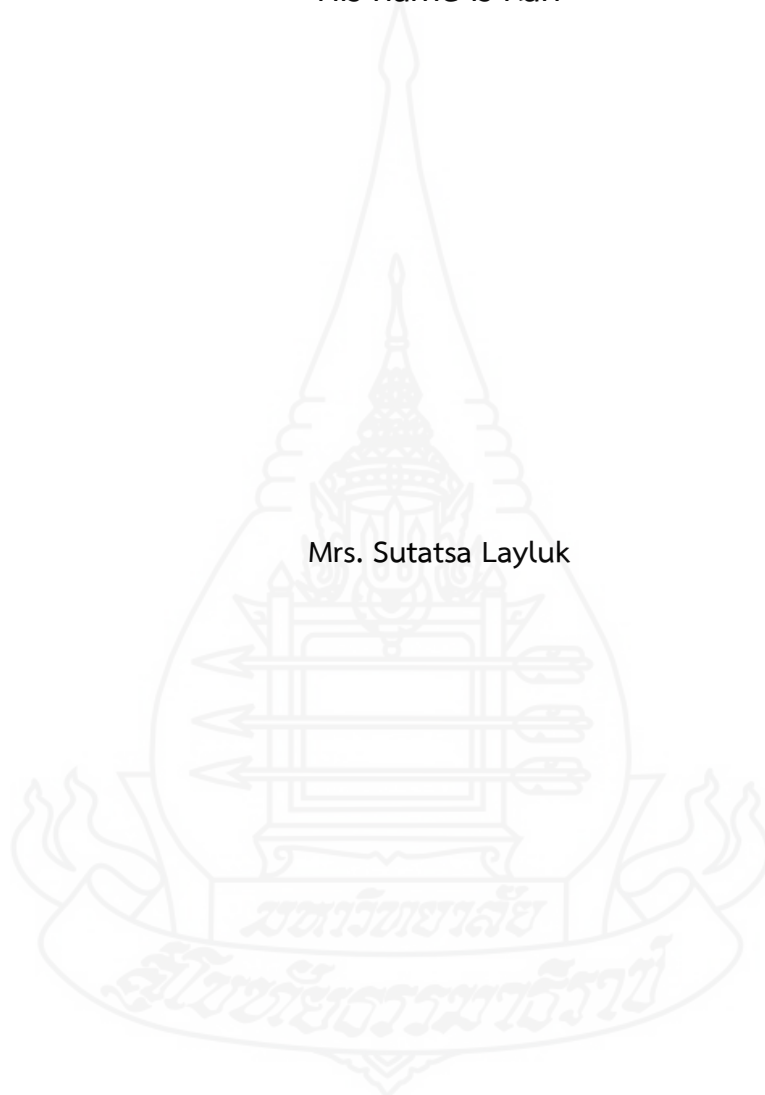

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต
วิชาเอกการเมืองการปกครองท้องถิ่น สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
พ.ศ. 2563

Social and Power Relation of Local People Through a Novel

“His name is Kan”

Mrs. Sutatsa Layluk

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for
the Degree of Master of Political Science in Local Politics and Government

School of Political Science

Sukhothai Thammathirat Open University

2020

หัวข้อวิทยานิพนธ์ ความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจของคนในท้องถิ่น
ผ่านนวนิยายเรื่องเขาชื่อกานต์

ชื่อและนามสกุล นางสาวสุทัสสา ลายลักษณ์

วิชาเอก การเมืองการปกครองท้องถิ่น

สาขาวิชา รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

อาจารย์ที่ปรึกษา 1. รองศาสตราจารย์ ดร.พิศาล มุกดาร์ศมี
2. รองศาสตราจารย์ ดร.ธนศักดิ์ สายจำปา

วิทยานิพนธ์นี้ได้รับความเห็นชอบให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรระดับปริญญาโท เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2564

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.อลงกรณ์ อรรคแสง)

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.พิศาล มุกดาร์ศมี)

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ธนศักดิ์ สายจำปา)

..... ประธานกรรมการบัณฑิตศึกษา

(รองศาสตราจารย์ ดร.เทพศักดิ์ บุญรัตพันธุ์)

ชื่อวิทยานิพนธ์ ความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจของคนในท้องถิ่นผ่านนวนิยายเรื่องเขาชื่อกานต์
ผู้วิจัย นางสุทิสสา ลายลักษณ์ **รหัสนักศึกษา** 2628000974 **ปริญญา** รัฐศาสตรมหาบัณฑิต
อาจารย์ที่ปรึกษา (1) รองศาสตราจารย์ ดร.พิศาล มุกดาวิจิตร (2) รองศาสตราจารย์ ดร.ธนศักดิ์ สายจำปา
ปีการศึกษา 2563

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิด รูปแบบและโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจที่ปรากฏในนวนิยายเรื่องเขาชื่อกานต์ (2) เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิด รูปแบบและโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจที่มีผลต่อโลกทัศน์ทางการเมืองของคนในท้องถิ่น

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาตีความวรรณกรรมในแบบวิเคราะห์เนื้อหาและแนวความคิดโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจ ระบบอุปถัมภ์ และการทุจริตคอร์รัปชันเป็นกรอบแนวคิดของการวิจัย รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเอกสาร โดยทำการศึกษาวิจัยเนื้อหาในหนังสือนวนิยายเรื่อง เขาชื่อกานต์

ผลการวิจัยพบว่า (1) นวนิยายเรื่องเขาชื่อกานต์ แต่งขึ้นในช่วงที่การเมืองสังคมไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ แต่ระบบราชการเข้ามามีบทบาทและอิทธิพลต่อผู้คนในชนบท เกิดทัศนคติแบบเจ้าคนนายคน เกิดช่องว่างระหว่างข้าราชการกับประชาชน ทัศนคติและหลักปฏิบัติของข้าราชการโดยเฉพาะข้าราชการชั้นสูงจะเป็นไปแบบการใช้อำนาจและมีอิทธิพลทำให้การแสดงความคิดเห็นของคน และนักเขียนในยุคนั้น จะมุ่งไปที่การวิพากษ์วิจารณ์เหตุการณ์ สังคม และบ้านเมือง หน้าที่นวนิยายในช่วงนั้น จะเป็นแนวสะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในสังคมไทย (2) นวนิยายเรื่องเขาชื่อกานต์ มีเนื้อหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจ ด้านอำนาจ จะเป็นการใช้อำนาจและการมีอิทธิพลของข้าราชการในท้องถิ่น และการใช้อำนาจของผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่ากระทำต่อผู้ที่มีอำนาจน้อยกว่า ด้านระบบระบบอุปถัมภ์ในเรื่อง เขาชื่อกานต์ จำแนกได้ 3 ลักษณะ คือระบบอุปถัมภ์ที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลทั่วไป ระบบอุปถัมภ์ในวงราชการ ระบบอุปถัมภ์ระหว่างข้าราชการกับนักธุรกิจพ่อค้า และในด้านทุจริตคอร์รัปชันจะเป็นผลสืบเนื่องจากความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจในด้านอำนาจ และด้านระบบอุปถัมภ์ที่เกิดขึ้นในเรื่อง ซึ่งทั้งหมดล้วนมีความสัมพันธ์ที่ทำให้เกิดผลเชื่อมโยงกัน และ (3) ความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจเป็นความสัมพันธ์ที่มีผลต่อโลกทัศน์ทางการเมืองของคนในท้องถิ่น คนในท้องถิ่นให้การยอมรับในอำนาจของผู้ที่เหนือกว่า และผู้ที่มีอำนาจน้อยกว่าในท้องถิ่นยังคงต้องการความช่วยเหลือ ต้องการการอุปถัมภ์ค้ำชู และต้องการได้รับการอำนวยความสะดวกจากผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่า

คำสำคัญ: ความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจ นวนิยายกับการเมือง โลกทัศน์ทางสังคมและการเมือง

Thesis title: Social and Power Relation of Local People Through a Novel “His Name is Karn”

Researcher: Mrs. Sutatsa Layluk; **ID:** 2628000974; **Degree:** Master of Political Science;

Thesis advisor: (1) Dr.Pisan Mukdaratsami, Associate Professor; (2) Dr.Thanasak Saijampa, Associate Professor; **Academic year:** 2020

Abstracts

The objectives of this research were (1) to study the concept and structure of social and power relation in a novel “His Name is Karn” and (2) to study the concept and structure of social and power relation that affect the political vision of local people.

This research was a qualitative and documentary research using the concept of literary interpretation, content analysis approach and the concept of structure of social and power relation in patronage and corruption as a framework. Research was conducted in the novel “His Name is Karn”.

The study found that (1) the novel “His Name is Karn” was written during the transition of Thai social-politic modernization. The bureaucracy plays a role and influences people in rural areas resulting in creating of a bossy attitude and creating gaps between bureaucrats and people. Attitudes and practices of civil servants, especially high-ranking bureaucrats, were based on the use of power, causing the opinions of people and writers of that era to focus on criticizing events and society. The novels at that time reflected a number of problems facing the Thai society. (2) The novel “His Name is Karn” portrayed social relations and power. The power aspect may appeared to be influence of the local bureaucrats and the use of the power of the superior act on the less. There were three types of patronage system: the patronage system that was the relationship between people, the patronage system in the government and the patronage system between bureaucrats and businessmen. Corruption was a consequence of social and power relations. The patronage system that presented in the novel created a coherent relationship. (3) Social and power relations were relationships that affect the political worldview of local people. The local people recognized the power of the superior. The less powerful in the local area still needed help and support as well as wanted to be facilitated by the superior

Keywords: Social and Power Relation, Novel and Politic, Social and Political Worldview

กิตติกรรมประกาศ

การทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความกรุณาเป็นอย่างยิ่งจาก รองศาสตราจารย์ ดร. พิศาล มุกดาร์ศมี ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำ ตรวจสอบแก้ไข และติดตามการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้อย่างใกล้ชิดตลอดมา นับตั้งแต่เริ่มต้นกระทั่งเสร็จเรียบร้อยสมบูรณ์ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของท่านเป็นอย่างยิ่ง

นอกจากนี้ผู้วิจัยขอขอบพระคุณคณาจารย์สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช เพื่อน นักศึกษาและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ทุกท่านที่ได้กรุณาสนับสนุนช่วยเหลือ และให้กำลังใจตลอดมา

สุทัตสสา ลายลักษณ์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์การวิจัย	3
กรอบแนวคิดของการวิจัย	4
ขอบเขตของการวิจัย	4
ศัพท์สำคัญที่ใช้ในการศึกษา	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
บทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	6
แนวความคิดเกี่ยวกับวรรณกรรม	6
แนวความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจ	20
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	55
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	59
ประชากรในการวิจัย	59
เครื่องมือในการวิจัย	59
การเก็บรวบรวมข้อมูล	60
การวิเคราะห์ข้อมูล	60
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	61
สรุปเนื้อเรื่องของนวนิยายเรื่อง “เขาชื่อกานต์”	61
ลักษณะสังคมและบริบททางการเมืองไทยในช่วงที่มีการประพันธ์นวนิยาย เรื่อง “เขาชื่อกานต์”	65
ผลการวิเคราะห์ แนวคิด รูปแบบและโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจที่ ปรากฏในนวนิยาย เรื่อง “เขาชื่อกานต์”	73
ผลการวิเคราะห์ แนวคิด รูปแบบและโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจ ในนวนิยาย เรื่อง “เขาชื่อกานต์” ที่มีผลต่อโลกทัศน์ทางการเมืองของคนในท้องถิ่น	85

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ.....	90
สรุปการวิจัย	91
ข้อเสนอแนะ.....	91
บรรณานุกรม	93
ประวัติผู้วิจัย	97

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จากคำกล่าวที่ว่า “วรรณกรรม คือกระจกเงาส่องสังคม” (สุชาติ สวัสดิ์ศรี, 2518: หน้าคำนำ) คือการที่วรรณกรรม นั้นเปรียบเหมือนกระจกเงาที่ใช้สะท้อนภาพของสังคม และวัฒนธรรม ตลอดจนการแสดงให้เห็นถึงการยึดถือคุณค่าต่างๆ ของคนในสังคมในแต่ละยุคสมัย หรือวรรณกรรมเป็นกระจกที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นไปทางด้านการเมือง แสดงความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจ แสดงให้เห็นระดับการศึกษา ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนสะท้อนออกมาให้เราได้เห็นจากงานวรรณกรรม และอีกประการหนึ่งก็คือ วรรณกรรมเป็นสัญลักษณ์ที่บอกให้เราเห็นความจริงจังของคนในชาติ หรือความพึงพอใจของกลุ่มคนในสังคม ซึ่งแล้วแต่ว่ากลุ่มสังคมใดจะใช้กระจกเงาบานไหนฉายออกมา

วรรณกรรม ยังเปรียบเป็นการฉายสภาพแห่งยุคสมัย สามารถนำเสนอปัญหาทางด้านการศึกษา เศรษฐกิจ สังคม การเมือง ศาสนา ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วิถีชีวิตของคนในสังคม

วรรณกรรมเป็นสิ่งผูกพันอยู่กับสังคม และถือเป็นสมบัติของยุคสมัย ฉะนั้นการศึกษาวรรณกรรมจึงต้องควบคู่กับการศึกษาสังคมซึ่งถือเป็นแหล่งกำเนิดของวรรณกรรมนั้น ดังคำกล่าวที่ว่า “เบื้องหลังวรรณกรรมทุกเล่มคือมนุษย์ เบื้องหลังมนุษย์คือเผ่าพันธุ์ และเบื้องหลังเผ่าพันธุ์คือสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติและสังคมซึ่งมีอิทธิพลต่อวรรณกรรม”

เนื่องจากวรรณกรรมสัมพันธ์กับสังคม วรรณกรรมสะท้อนประสบการณ์ชีวิตในยุคสมัย เป็นภาพสะท้อนสังคม นักเขียนบางคนมีความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นอย่างมาก เขาจะสะท้อนความปรารถนาที่จะปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้น วรรณกรรมจะฉายให้เห็นสิ่งที่เรียกว่าอุดมการณ์ ซึ่งอาจจะเป็นอุดมการณ์ทางสังคม หรืออุดมการณ์ทางการเมืองก็ได้ อิทธิพลของสังคมมีผลต่อวรรณกรรม นักเขียนอยู่ในสังคมย่อมได้รับอิทธิพลจากสังคมทั้งด้านวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนา ปรัชญา และการเมือง โดยวรรณกรรมที่ดีสามารถเป็นตัวแทนสะท้อนภาวะยุคสมัยอย่างแจ่มชัด (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2523: น.6)

ฉะนั้นถ้าเราต้องการทำความเข้าใจในสังคมในช่วงเวลาใดๆ เราก็สามารถศึกษาได้จากวรรณกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้นได้

วรรณกรรมสังคมและการเมืองเป็นงานเขียนที่มีเป้าหมายเฉพาะชัดเจน ไม่ได้แต่งขึ้นเพื่อความบันเทิงเท่านั้น หากแต่มีวัตถุประสงค์เพื่อพันธกิจ วิพากษ์นโยบายรัฐ การเรียกร้องสิทธิเสรีภาพ ตลอดจนเสนออุดมการณ์หรือแนวคิดเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง นอกจากนี้อดีตจากวรรณกรรมทางสังคมและการเมืองยังเป็นบทเรียนที่ดีในการดำเนินชีวิตของคนในยุคปัจจุบัน วรรณกรรมได้สะท้อนภาพสังคมในแต่ละยุค โดยการวิเคราะห์การเมืองผ่านวรรณกรรมนั้น

วรรณกรรมทางการเมือง คือวรรณกรรม งานเขียน หรือนวนิยายที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของผู้คนในสังคม สภาพสังคม ความเป็นอยู่ของคนในสังคม ในรูปของกฎหมาย ค่านิยม การปกครอง แบบอย่างของคนชนชั้นปกครองรวมถึงแรงกดดัน หรืออารมณ์ ความรู้สึกที่เกิดขึ้นกับผู้เขียน จากเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น หรือเป็นสิ่งที่เกิดจากการเลียนแบบเหตุการณ์จริง ๆ ในสังคมแล้วสอดแทรกจินตนาการของผู้เขียนลงไปโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อตีแผ่แง่มุมต่าง ๆ ของมนุษย์อย่างตรงไปตรงมา โดยกล่าวถึงคนในลักษณะต่าง ๆ คนในละวงการอาชีพ และคนในแต่ละฐานะ อย่างสมจริง เพื่อแสดงแก่นแท้ของชีวิตคนในสังคม โดยไม่เลือกแสดงว่าเป็นส่วนดีงามหรือส่วนอัปมงคลของชีวิต

นวนิยายเรื่อง เขาชื่อกานต์ ของ สุวรรณี สุคนธา เป็นนวนิยายที่ได้รับรางวัลทางวรรณกรรมประเภทนวนิยาย จาก องค์การสนธิสัญญาป้องกันแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ส.ป.อ.) ประจำปี 2513 และรางวัล วรรณกรรม ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เพื่อประกาศยกย่องเป็นวรรณกรรม ที่มีแนวคิดตามศาสตร์พระราชา

นวนิยายเรื่อง เขาชื่อกานต์ เป็นนวนิยายที่จัดอยู่ในประเภทสัจนิยม ซึ่งเป็นการจัดตามแนวคิดในการเขียน คือแนวคิดนี้จะเป็นเรื่องเลียนแบบเหตุการณ์จริง ๆ ในสังคม แล้วสอดแทรกจินตนาการของผู้เขียนลงไปโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อตีแผ่แง่มุมต่างๆ ในวงการอาชีพต่าง ๆ

ถ้าจัดประเภทตามลักษณะของเนื้อเรื่องก็จะอยู่ในประเภท นวนิยายสังคมและการเมือง ซึ่งผู้เขียนจะพยายามชี้ให้เห็นปัญหาชีวิต สภาพชีวิตในสังคมชนบท โดยเสนอให้เห็นบทบาทของการดำเนินชีวิตในสังคมชนบท ปัญหาความไม่เป็นธรรมในสังคม การเสนอแนวคิดดังกล่าว นักเขียนจะเสนอผ่านพฤติกรรม หรือแนวคิดของตัวละคร เพื่อชักนำให้ผู้อ่านทราบถึงปัญหานั้น ๆ

“เขาชื่อกานต์” เป็นเรื่องราวของ หมอกานต์ ผู้มีอุดมคติที่ต้องออกไปเผชิญกับอำนาจเถื่อนของข้าราชการท้องถิ่น จนกระทั่งต้องพบจุดจบในที่สุด ในแก่นเรื่องได้วิพากษ์วิจารณ์ข้าราชการท้องถิ่นอย่างกล้าหาญ และอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง ที่ยังคงดำรงอยู่ถึงปัจจุบัน หมอกานต์มีเหตุผลในการที่เขามุ่งมั่นที่จะย้ายไปทำงานรับราชการในหมู่บ้านไกลโพ้นอันทุรกันดาร เพื่อจะได้มีโอกาสศึกษาผู้ที่ไม่มีโอกาส ซึ่งเขาเคยเติบโตมาในบรรยากาศเช่นนี้มาก่อน จึงเห็นความจำเป็นของชาวบ้านเหล่านี้ แต่สิ่งที่หมอกานต์มองไม่เห็นมาก่อนคือ ข้าราชการท้องถิ่นที่ฉ้อฉล และต้องการดึงเขาเข้าไปในสังคมที่ฉ้อฉลนั้นด้วย การวางอำนาจบาตรใหญ่กับชาวบ้าน การคอร์รัปชันในรูปแบบต่าง ๆ

การใช้อำนาจของข้าราชการในทางที่ผิด การประพฤติตัวเป็นผู้มีอิทธิพลของข้าราชการ ผู้เขียนแทรกสิ่งต่างๆเหล่านี้ไว้แทบทุกตอนของเนื้อเรื่อง เหมือนจะบอกว่าเรื่องพวกนี้เป็นส่วนหนึ่งของระบบราชการ ไม่ว่าจะป็นชนบทหรือเมืองกรุง แม้กระทั่งการทำงานของแพทย์หรือระบบสาธารณสุข ซึ่งล้วนแต่เป็นสิ่งที่เราสัมผัสได้จริงๆในสังคมไม่ว่าจะเป็นเมื่อ 50 ปีก่อนหรือหากจะนำมากล่าวอีกในปัจจุบันก็ยังไม่ล้าสมัย

คุณค่าของนวนิยายเรื่องนี้ อยู่ที่จุดเกิดของนวนิยายที่เกิดขึ้นมาในยุคมืดของสังคมไทย คือ ช่วงรัฐบาล ถนอม - ประภาส ที่มีการสืบทอดอำนาจต่อกันจากยุคเผด็จการของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งในยุคนี้ นวนิยายต่าง ๆ ส่วนใหญ่เป็นนวนิยายพาฝัน เรื่องรักๆ ใคร่ๆ ที่เรียกกันว่าน้ำเน่า เป็นส่วนใหญ่

เขาชื่อกานต์ ถือได้ว่าเป็นงานวรรณกรรม ที่มีลักษณะบุกเบิกทางความคิด การวางโครงเรื่องแฝงเรื่องโรแมนติกในเชิงชิงรักหักสวาทที่เป็นที่นิยมในยุคนั้น แต่แทรกความเป็นจริงที่เกิดขึ้นของสังคมยุคนั้นเข้าไปด้วย โครงเรื่องของเขาชื่อกานต์ จะเป็นเรื่องง่ายๆไม่ซับซ้อน เป็นผลงานที่มีอุดมคติ และเป็นผลงานที่สะท้อนสังคมไทยในช่วงนั้นได้เป็นอย่างดี

จากที่กล่าวมาในข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาแนวคิด รูปแบบและโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจของคนในท้องถิ่น ที่เกิดขึ้นในนวนิยาย เรื่องเขาชื่อกานต์ จากเนื้อเรื่องที่สะท้อนสังคมให้เห็นได้เด่นชัด และมีตัวละครต่างๆที่เป็นตัวแทนของคนหลายประเภทที่มีลักษณะสมจริง ทั้งด้านการศึกษา ฐานะ อาชีพ และการมีทัศนคติที่แตกต่างตามตัวละคร และเป็นลักษณะของคนที่มีอยู่จริงในสังคมปัจจุบัน เพื่อที่จะได้มองเห็นภาพความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นปัจจุบัน เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาที่อาจเกิดขึ้นจากการศึกษาแนวคิด รูปแบบและโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจของคนในท้องถิ่น จากบุคคลหรือเหตุการณ์จริงในปัจจุบัน เพราะอาจจะเป็นการพาดพิงถึงบุคคล และทำให้เกิดผลกระทบหรือเกิดความเสียหายกับบุคคลที่มีตัวตนจริงนั้นได้

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาวิเคราะห์ แนวคิด รูปแบบและโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจ ที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง เขาชื่อกานต์

2.2 เพื่อศึกษาวิเคราะห์ แนวคิด รูปแบบและโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจ ที่มีผลต่อโลกทัศน์ทางการเมืองของคนในท้องถิ่น

3. กรอบแนวคิดของการวิจัย

- 3.1 แนวคิดเกี่ยวกับวรรณกรรม
- 3.2 แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจ

4. ขอบเขตของการวิจัย

- 4.1 ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับ แนวคิด รูปแบบของความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจ เพื่อให้สามารถค้นหาแนวคิดและรูปแบบดังกล่าวจากนวนิยายได้
- 4.2 ศึกษาเอกสารที่แสดงถึงบริบททางสังคมและการเมือง ในช่วงเวลาที่มีการแตงนวนิยายเรื่อง เขาชื่อกานต์ เพื่อให้เห็นแนวคิด และความเชื่อมโยงระหว่างสังคม กับนวนิยายเรื่อง เขาชื่อกานต์

5. ศัพท์สำคัญที่ใช้ในการศึกษา

- 5.1 ความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจ หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างคน 2 คนหรือมากกว่านั้นที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ด้วยสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับอำนาจและเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาหนึ่ง
- 5.2 นวนิยาย หมายถึง งานเขียนรูปแบบหนึ่ง ที่สร้างขึ้นในรูปของร้อยแก้ว เป็นงานเขียนที่สร้างขึ้นเพื่อให้ความบันเทิง มีความยาวของเนื้อเรื่องพอสมควร โดยได้มีการกำหนดตัวละครให้มีลักษณะนิสัย มีทัศนคติมีความคิดต่างกันไปและมีลักษณะเฉพาะของแต่ละตัวละคร มีการวางโครงเรื่อง ลำดับเหตุการณ์ภายในเรื่อง มีสถานที่ มีความสัมพันธ์ มีการกระทำระหว่างตัวละคร ทำให้เนื้อเรื่องมีความสนุกสนานจริง ส่งผลให้ผู้อ่านสามารถที่จะร่วมจินตนาการไปกับเนื้อเรื่องเสมือนอยู่ร่วมในเหตุการณ์ นวนิยายจัดเป็นงานวรรณกรรมชนิดหนึ่ง
- 5.3 โลกทัศน์ทางสังคมและการเมือง หมายถึง มุมมองที่เป็นพื้นฐานความรู้ความเข้าใจในเรื่องของลักษณะ ทิศทางและความเป็นไปของสังคมและการเมืองของแต่ละบุคคล

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 6.1 ทำให้ประชาชนทั่วไปสามารถมองเห็น และเข้าใจถึง แนวคิด รูปแบบและโครงสร้าง ความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจ ที่มีอยู่ทั่วไปในท้องถิ่น ผ่านรูปแบบของงานเขียนนวนิยายเรื่อง เขา

ชื่อกานต์ ซึ่งนวนิยายนั้นเป็นสิ่งที่เข้าถึงประชาชนโดยง่ายจากการอ่าน ประชาชนคนทั่วสามารถ
เทียบเคียง ความสัมพันธ์ดังกล่าวจาก นวนิยายกับความเป็นจริงได้

6.2 เกิดมุมมองใหม่เกี่ยวกับ แนวคิด รูปแบบและโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงสังคมและ
อำนาจ ในอนาคต ที่มีผลต่อโลกทัศน์ทางการเมืองของคนในท้องถิ่น

6.3 ได้แง่คิดและมุมมองที่หลากหลายเพื่อนำไปสู่การพัฒนาท้องถิ่นต่อไป

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์แนวคิด รูปแบบและโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจ ผ่านนวนิยาย เรื่อง เขาชื่อกานต์ ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมในประเด็นต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับวรรณกรรม
2. แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจ
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับวรรณกรรม

1.1 ความหมายของวรรณกรรม

คำว่า วรรณกรรม ปรากฏเป็นครั้งแรกในพระราชบัญญัติคุ้มครองศิลปะและวรรณกรรม พ.ศ. 2475 ต่อมาได้มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

กุหลาบ มัลลิกะมาส (2519: น.5) ได้ให้ความหมายของวรรณกรรม ไว้ว่า เป็นคำที่ใกล้เคียงกับคำว่าวรรณคดี เพราะแปลมาจากคำว่า Literature เช่นเดียวกัน แต่คำว่า วรรณกรรม นั้นหมายถึง สิ่งซึ่งเกิดจากการเขียนขึ้นทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นรูปใด หรือเพื่อความมุ่งหมายใด เช่น คำอธิบายวิธีใช้กล้องถ่ายรูป รวมทั้งใบปลิว หนังสือพิมพ์ นวนิยายก็ล้วนแล้วแต่เรียกว่า Literature ทั้งสิ้น วรรณกรรมจึงมีความหมายอย่างกว้างที่สุด วรรณกรรมที่แต่งดี มีความงดงาม ได้รับยกย่องจากคนทั่วไป จึงจะเรียกว่า วรรณคดี คุณสมบัติที่ทำให้วรรณกรรมและวรรณคดีต่างก็คือ วรรณศิลป์ หรือศิลปะแห่งการเรียบเรียง

สิทธา พินิจภูวดล (2520: น.25) กล่าวว่า "วรรณกรรม เป็นคำที่ใช้ให้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Literary Work หรือ General Literature หมายถึง งานเขียนทุกชนิด" และได้ให้การขยายความเพิ่มเติมอีกว่า วรรณกรรม หมายถึง งานเขียนในรูปบทกวีนิพนธ์ ร้อยกรองและข้อเขียนทั้งหมดที่ใช้ภาษาร้อยแก้ว โดยมีเนื้อหาและความหมายประกอบด้วย ได้แก่ บทความ สารคดี นวนิยาย เรื่องสั้น เรียงความ บทละคร บทภาพยนตร์ บทโทรทัศน์ คอลัมน์ต่าง ๆ ในหนังสือพิมพ์ ตลอดจนข้อเขียนอื่น ๆ ซึ่งมีเนื้อหาและความหมายเป็นที่เข้าใจได้ สื่อความหมายได้ด้วย

จิตรลดา สุวัตถิกุล (2527: น.1) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับคำว่า Literature โดยสรุปว่าเป็นงานประพันธ์ที่มีคุณค่า อันเกิดจากศิลปะแห่งการใช้ถ้อยคำและมีจินตนาการ สามารถโน้มน

นำให้ผู้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะท้อนใจ และเกิดความเพลิดเพลินเป็นสำคัญ ทั้งยังสามารถแสดงให้เห็นบุคลิกของผู้ประพันธ์อีกด้วย

กระแสร มาลาภรณ์ (2529: น.3) ที่ว่า วรรณกรรม คือ ภาษาศิลป์ที่สร้างจินตนาการ ให้อารมณ์ ให้ความรู้และให้ความเพลิดเพลิน และ

เอมอร ชิตตะโสภณ (2521: น.11) มีความเห็นเช่นเดียวกันว่า วรรณกรรมไม่ควรจะเป็นงานเขียนเฉย ๆ แต่ควรจะเป็นงานเขียนที่มีศิลปะปนอยู่ด้วย

1.2 ประเภทของวรรณกรรมไทยปัจจุบัน

นับแต่รัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา อิทธิพลของวรรณกรรมตะวันตกส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงกับวรรณกรรมไทยในหลายด้านด้วยกัน คือ ให้ความสำคัญในการเขียนร้อยกรองค่อย ๆ ลดลง อีกทั้งยังมีการเปลี่ยนแปลงการเขียนจากรูปแบบเก่ามาสู่รูปแบบใหม่ ๆ ส่วนการเขียนรูปแบบร้อยแก้วได้รับความนิยมอย่างมาก และขยายตัวจากการเขียนในรูปของนิทาน พงศาวดาร ประวัติศาสตร์ กฎหมายไปเป็นรูปแบบอื่น ๆ (จรรยาบรรณ เทพศรีเมือง, 2560: น.12) ดังจะกล่าวถึงต่อไปนี้

1.2.1 วรรณกรรมร้อยแก้ว แบ่งได้ 2 ชนิด คือ

1) *สารคดี (Non Fiction)* คือ วรรณกรรมที่มีเนื้อหาสาระ โดยมุ่งเพื่อให้ความรู้ ความคิด ความจริง บางประการแก่ผู้อ่าน โดยเขียนเชิงอธิบาย เชิงวิจารณ์ เชิงแนะนำสั่งสอน ผู้อ่านจะได้รับความบันเทิงจากการอ่าน แต่เป็นความบันเทิงในด้านภูมิปัญญา ดังนั้น ในการเขียนสารคดีจึงมีการใส่เหตุผลและหลักฐานประกอบสารคดีอาจแบ่งเป็นประเภทย่อย ๆ ได้ดังนี้

(1) *ความเรียง (Essay)* เป็นงานเขียนที่ถ่ายทอดความรู้ ถ่ายทอดความคิด ที่ได้จากประสบการณ์หรือการค้นคว้า ให้แก่มโนคติเกี่ยวกับโลกและชีวิต บางครั้งมีผู้เรียกว่า “สารคดีวิชาการ”

(2) *บทความ (Article)* เป็นงานเขียนที่แสดงความรู้ ความคิดเห็น หรือความรู้สึกของผู้เขียนที่มีต่อสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ผู้เขียนดำรงชีวิตอยู่

(3) *สารคดีท่องเที่ยว (Travelogue)* เป็นงานเขียนที่ถ่ายทอดประสบการณ์จากการท่องเที่ยวของผู้เขียนสู่ผู้อ่าน โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะให้ความรู้แก่ผู้อ่านและให้ความเพลิดเพลินอีกด้วย

(4) *สารคดีชีวประวัติ (Biography)* เป็นงานเขียนที่กล่าวถึงประวัติชีวิตของบุคคลที่น่าสนใจและเป็นบทเรียนแก่ผู้อื่นได้ แต่ไม่ใช่ประวัติศาสตร์และนิยาย

(5) *อนุทิน (Diary)* เป็นการจดบันทึกประจำวันเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตพร้อมสอดแทรกความคิดเห็นของผู้จดบันทึก โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเตือนความจำ

(6) *จดหมายเหตุ (Archive)* เป็นบันทึกเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ของหน่วยงาน ส่วนราชการหรือองค์กรต่าง ๆ เพื่อเป็นหลักฐานเชิงประวัตินิติเหตุการณ์ของชาติ หรือสถาบัน

2) *บันเทิงคดี (Fiction)* หรือเรื่องสมมุติ เป็นงานเขียนที่มีจุดมุ่งหมายให้ผู้อ่าน ได้รับความเพลิดเพลิน ได้รับความบันเทิงเป็นหลัก ส่วนความรู้เป็นสิ่งที่สำคัญรองลงมา และมีการให้ข้อคิด คตินิยม หรือข้อสอนใจ ฯลฯ แก่ผู้อ่าน บันเทิงคดี แบ่งเป็นประเภทย่อย ๆ ดังนี้

(1) *นวนิยาย (Novel)* เป็นการผูกเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตและพฤติกรรมของมนุษย์ ในลักษณะที่สมจริงและอาจเกิดขึ้นได้ในชีวิตจริง ในลักษณะที่เป็นการจำลองสภาพชีวิตของสังคมส่วนใดส่วนหนึ่ง ที่มีจุดมุ่งหมายให้ความบันเทิงใจแก่ผู้อ่าน

ก. ชนิดของนวนิยาย

ก) *นวนิยายอุดมคติ (Idealistic Novel)* หมายถึง นวนิยายที่นักเขียนสร้างขึ้น จากอุดมคติอันสูงส่งของนักเขียนแต่ละคน บางครั้งก็เป็นอุดมคติหรือการคาดหวังที่สูงเกินไป จนอาจเป็นความจริงไม่ได้ หรือไม่ก็เป็นเรื่องที่เป็นความพยายามเพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมในสังคม ด้วยการชี้ให้เห็นถึงลักษณะของสังคมที่เป็นอยู่ แต่ก็ไม่ได้บอกถึงวิธีการแก้ไขว่าควรทำอย่างไรให้เห็นเด่นชัด นวนิยายแนวนี้อาจเห็นได้ชัดจากเรื่อง “ยูโทเปีย” ของโทมัส มอร์ หรือจากบางเรื่องของไทย เช่น “เมืองนิมิต” ของน.ร.ว. นิมิตมงคล นวรัตน์ แม้กระทั่งเรื่อง “แลไปข้างหน้า” ของศรีบูรพา “ปีศาจ” ของเสนีย์ เสาวพงศ์ ก็จัดว่าเป็นนวนิยายอุดมคติ นี้ได้เช่นกัน

ข) *นวนิยายพาฝัน (Romantic Novel)* หมายถึง เรื่องที่เกิดจากจินตนาการของผู้เขียนเป็นส่วนใหญ่ และมักจะเป็นเรื่องที่ไม่ค่อยสมจริงเท่าใดนัก ถ้าเป็นเรื่องเศร้า ก็จะสะท้อนอารมณ์มาก แต่ถ้าเป็นเรื่องรักก็รักอย่างสุดซึ้ง และถ้าเป็นการอาฆาตแค้นก็แค้นอาฆาตพยาบาทกันอย่างไม่มีที่สิ้นสุด นวนิยายชนิดนี้ จัดเป็นที่นิยมของนักเขียนและนักอ่านชาวไทยเป็นจำนวนมาก เพราะอ่านได้ง่าย สร้างความซาบซึ้งสะท้อนใจได้รวดเร็ว

ค) *นวนิยายสมจริง (Realistic Novel)* คือ นวนิยายที่ผู้แต่งพยายามสร้างขึ้นเพื่อเลียนแบบชีวิตจริง และพยายามทำให้ผู้อ่านเข้าใจว่าเป็นเรื่องจริง ซึ่งจะต้องอาศัยศิลปะและความรอบคอบของผู้แต่งอย่างสูงที่จะสร้างสถานการณ์โดยไม่มีช่องว่าง ที่จะทำให้อ่านเห็นว่าเป็นเรื่องที่เกินความจริงได้ และดูเหมือนว่านวนิยายแนวนี้จะป็นแนวที่นักเขียนนวนิยายไทยกำลังนิยมกันมากขึ้นเป็นลำดับ แต่ก็ยังไม่สามารถจะหานวนิยายสมจริงที่เด่นชัดได้มากนัก

ง) *นวนิยายสำรวจโลก (The World Survey Novel)* นวนิยายแนวนี้เป็นนวนิยาย แบบที่เราได้รับอิทธิพลมาจากวรรณกรรมสากล หมายถึง เรื่องที่ให้ตัวละครได้ศึกษาชีวิตอย่างกว้างขวาง หรือผ่านการผจญภัยในโลกกว้างมาอย่างโชกโชน ซึ่งในนวนิยายไทยก็ไม่มี

ผู้นิยมเขียนกันมากนัก แต่ นวนิยายเรื่อง “ละครแห่งชีวิต” ของ ม.จ. อากาศดำเกิง หรือ “นิราศดิบ” ของ รงค์ วงษ์สวรรค์ อาจพอเป็นแนวทางให้เห็นตัวอย่างของ นวนิยายสำรวจโลกได้บ้าง

จ) *นวนิยายประวัติศาสตร์ (Historical Novel)* หมายถึง นวนิยายที่อาศัยเหตุการณ์ หรือตัวละครในประวัติศาสตร์มาเป็นแกนของเรื่อง แล้วปรุงรสให้ “ศาสตร์” กลายเป็น “ศิลปะ” เปลี่ยนจากความจืดชืดน่าเบื่อหน่าย มาทำให้อ่านสนุก เพลิดเพลินในรูปของนวนิยาย ฉะนั้นนักเขียนจึงอาจใช้ตัวละครสมมุติ หรือเหตุการณ์สมมุติปะปนกับเรื่องจริงในประวัติศาสตร์ก็ได้

ฉ) *นวนิยายการเมือง (Politics Novel)* คือ นวนิยายที่มีเนื้อเรื่องอิงไปในทางชี้ให้เห็น หรือการแก้ปัญหาทางการเมือง หรือรวมไปถึงปัญหาทางเศรษฐกิจ และสังคมด้วย โดยการวิพากษ์เสนอให้เห็นถึงปัญหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่ออกมาในรูปนวนิยาย

ช) *นวนิยายลูกทุ่ง (Peasant Novel)* หมายถึง นวนิยายที่กล่าวถึงสภาพชีวิตของคนในชนบท หรือคนในท้องถิ่นที่ห่างไกลความเจริญออกไป โดยทั่วไปมักจะเป็นการสะท้อนภาพของสังคมชนบท ในส่วนหนึ่งที่แร้นแค้นยากไร้ ออกมาให้เห็นโดยเด่นชัด เช่น เรื่อง “ทรัพย์ในดิน” (The Good Earth) ที่ “สันตสิริ” แปลมาจากเรื่องของ เฟอร์ล เอส, บ็ีก หรืออาจจะได้แก่เรื่องประเภทคาบอวยของฝรั่งโดยทั่วไป สำหรับในเมืองไทยนั้น อาจสังเกตได้จากผลงานของไม้เมืองเดิม เกือบทั้งหมด เช่นเรื่อง เรือเพลงเรือแร่, โป๊ะล่อม, แสบแสบ, ชายสามโบสถ์ ของนิมิต ภูมิถาวร เป็นต้น

ซ) *นวนิยายต่างแดน (Exotic Novel)* คือ นวนิยายที่ใช้ฉากหรือสถานที่ในการดำเนินเรื่องเป็นของต่างประเทศเป็นส่วนใหญ่หรือทั้งเรื่อง นับว่าเป็นนวนิยายแบบหนึ่งที่นิยมกันมาก เพราะจะมีส่วนช่วยในการเรียกร้องความสนใจของคนอ่านได้มากขึ้น ในนิยายเรื่อง ละครแห่งชีวิตของ ม.จ. อากาศดำเกิง รพีพัฒน์ จัดว่าได้รับเริ่มนวนิยายประเภทนี้ขึ้นเป็นครั้งแรก และได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ในเรื่องความแปลกใหม่อย่างกว้างขวาง ซึ่งมีผลให้นวนิยายเรื่องต่อ ๆ มาเอาแบบอย่าง

ฌ) *นวนิยายแนวจิตวิทยา (Psychological Novel)* คือ นวนิยายที่ผู้แต่งมุ่งอธิบายพฤติกรรมของตัวละครด้วยวิธีวิเคราะห์สภาพจิตใจ เช่นเดียวกับจิตแพทย์ทำการตรวจสอบคนไข้ของเขา เพื่อแสดงให้เห็นผู้อ่านทราบว่าตัวละครมีพื้นฐานทางด้านจิตอย่างไร อะไรเป็นมูลเหตุที่ทำให้เขาปฏิบัติเช่นนั้น ในสถานการณ์นั้น ฉะนั้นนักประพันธ์จะต้องมีความรู้ในเรื่องจิตวิทยาเป็นอย่างดี แล้วแทรกเข้าไปในการเขียนนวนิยายของเขา ซึ่งจะมีผลกลายเป็นเรื่องในเชิงจิตวิทยาประยุกต์ที่ผู้อ่านมากขึ้น เช่น สัจชาติญาณมณี ของ อ.อุदार และเรื่องของ จันดารา ของ อุษณา เพลิงธรรม เป็นต้น

ญ) *นวนิยายประเภทจดหมาย (Epistolary Novel)* ลักษณะสำคัญของนวนิยายประเภทนี้ คือการดำเนินเรื่องในรูปของจดหมาย อาจจะเป็นการเขียนจดหมายเล่าเรื่องเหตุการณ์ต่าง ๆ ของตัวละครเอกผู้เดียว หรือการเขียนจดหมายโต้ตอบระหว่างละครด้วยกัน ซึ่งนับว่าเป็นนวนิยายที่มีประโยชน์หลายประการ

ฎ) *นวนิยายสังคม (Sociological Novel)* คือ นวนิยายที่พยายามจะชี้ให้เห็นปัญหาความเป็นอยู่ของมนุษย์ในสังคม โดยเสนอให้เห็นบทบาทการดำเนินชีวิต และผลจากสังคมที่มีต่อตัวละคร ผู้ซึ่งดำเนินชีวิตในสังคมนั้นว่าเป็นอย่างไร บางครั้งก็เป็นการพยายามเรียกร้องความเห็นใจซึ่งกันและกัน และในบางครั้งนักเขียนยังอาจสอดแทรกแนวความคิดของตนเกี่ยวกับทางออกหรือข้อยุติปัญหานั้นลงไปนวนิยายด้วย

ฏ) *นวนิยายประเภทนักสืบและอาชญากรรม (Detective and Crime Novel)* นวนิยายแนวนี้จะเกี่ยวกับการจารกรรมหรือการสืบสวนสอบสวน คำเรื่องมักลึกลับ ซับซ้อน เป็นพิเศษ

ฐ) *นวนิยายวิทยาศาสตร์ (Science fiction)* คือ นวนิยายที่อาศัยเค้าความจริงหรือความคิดฝันทางวิทยาศาสตร์ซึ่งอาจเป็นไปได้ในอนาคตมาเขียนในรูปของนวนิยาย โดยพยายามสร้างสรรค์ให้ผู้อ่านเกิดความคิดต่อไปในทางวิทยาศาสตร์ แม้ผู้เขียนจะชักนำผู้อ่านให้ออกจากโลกความจริงไปสู่โลกแห่งจินตนาการ แต่ก็จะต้องพยายามสร้างรายละเอียดและให้ข้อมูลต่าง ๆ ให้สมจริงมากที่สุดผู้อ่านจะอยู่ในภาวะถูกชักนำให้รู้สึกว่ เหตุการณ์ต่าง ๆ ในเรื่องนั้น “อาจเกิดขึ้นได้” หรือ “น่าจะเป็นไปได้” ฉะนั้นนอกจากผู้เขียนจะมีความสามารถในการเขียนนวนิยายโดยทั่วไปแล้ว ยังจะต้องมีความรู้ทางวิทยาศาสตร์เป็นอย่างดีด้วย

ฑ) *นวนิยายตลก (Humor Novel)* คือ งานเขียนมุ่งให้ความสนุกสนานเพลิดเพลินแก่ผู้อ่านเป็นสำคัญ โดยไม่จำเป็นต้องมีเนื้อหาสาระ หรือแสดงคุณธรรมอย่างใดแก่ผู้อ่านมากนัก นวนิยายในแบบนี้ได้รับความนิยมจากท่านผู้อ่านโดยทั่วไป แต่นักเขียนไทยที่นับว่าประสบผลสำเร็จในเชิงนี้ จริง ๆ มีอยู่ไม่กี่คนเช่น ป.อินทปาลิต จากเรื่องชุด พล นิกร กิมหงวน

ฒ) *นวนิยายผจญภัย (Adventure Novel)* งานเขียนประเภทนี้ตัวเอกมักเป็นคนกล้าหาญชอบโลดโผนผจญภัยเสี่ยงอันตรายอยู่เสมอ นับเป็นงานเขียนที่นักอ่านไทยนิยมกันมากอีกพวกหนึ่งซึ่งอาจสังเกตเห็นได้ชัดจากระนิยมในการแปลเรื่องของฝรั่งมาเป็นภาษาไทยระยะแรก ๆ เช่น เรื่องความพยายามของแม่วัน, สาวสองพันปี ของ นกไนรี หรือ เรื่อง ทะแกล้วทหารสามเกลอ เป็นต้น

ณ) *นวนิยายมหัศจรรย์ (Fantasy Novel)* หมายถึง นวนิยายที่มีโครงเรื่องลึกลับตื่นเต้นมหัศจรรย์เกินความจำเป็นทั้งนี้อาจรวมไปถึง จินตนิยาย อย่าง ราชนิเวศ

ของ สุวัฒน์ วรดิลก, เปลาวสุริยา และ จุฬาทรีคุณ ของ พนมเทียน ธนุทอง ของ อิงอร หรือ เรื่อง ผี และวิญญาณอย่างเรื่องโรงแรมผี ของ อ.อรรถจินดา, แก้วชนเหล็ก ของ ตรี อภิรุณ และทิพย์ ของ ทมยันตี เป็นต้น

ค) *นวนิยายชีวประวัติ (Biographical Novel)* หรือนวนิยายอัตชีวประวัติ (Autobiographical Novel) หมายถึง นวนิยายที่สร้างตัวละครโดยดัดแปลงมาจากเรื่องราวของตัวบุคคลที่จริง หรือ พยายามสร้างตัวละครให้มีชีวิตสมจริงในรูปของนวนิยาย โดยมุ่งบันทึกพฤติกรรมของตัวเอกในเรื่องเป็นสำคัญ ในบางครั้งผู้แต่งอาจให้ตัวละครนั้นเป็นผู้เล่าเรื่องของตนเองให้ผู้อ่านฟังด้วย

ด) *นวนิยายราชสำนัก* หมายถึง นวนิยายที่ดำเนินเรื่องเกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ หรือ ขุนนางชั้นสูง ซึ่งมีบางคนเรียกว่า “ชนชั้นศักดินา” นั่นเอง นวนิยายแนวนี้เคยเป็นที่นิยมกันมากในหมู่นักอ่านคนไทยสมัยก่อน

ด) *นวนิยายอิงศาสนา (Moral Novel)* คือ นวนิยายที่มุ่งสร้างศีลธรรมอันดีงามให้แก่ผู้อ่านเป็นสำคัญ แต่มิใช่สั่งสอนศาสนาโดยตรงตามแบบของนักเทศน์ หากแต่พยายามนำหลักธรรมคำสอนมาประยุกต์ไว้ในรูปของนวนิยาย ปُرุณรเรื่องให้เข้มข้นน่าอ่านยิ่งขึ้น ชาติใดนับถือศาสนาใดก็มักแทรกคำสอนของศาสนาแห่งศาสนานั้น

ด) *นวนิยายครอบครัว (Family Novel)* คือ นวนิยายที่แสดงความเป็นอยู่ในชีวิตครอบครัว เป็นพื้นตัวละครมักเป็นผู้มีบทบาทอยู่ภายในบ้านเช่น พ่อตา แม่ยาย ลูกสะใภ้ เมียน้อย เมียหลวง คนรับใช้ เป็นต้น เนื้อเรื่องจึงอยู่ในวงจำกัดด้วย เช่น เรื่องความอิจฉาริษยา เรื่องมรดก การกีดกันระหว่างคนรวยกับคนจน ฯลฯ และโดยปกตินักเขียนสตรีจะนิยมเขียนและเขียนได้ดีกว่านักเขียนชาย

(2) *เรื่องสั้น (Short Story)* เป็นงานเขียนที่มีลักษณะเดียวกับนวนิยาย แต่มีขนาดสั้นกว่า จะเสนอพฤติกรรมหรือเหตุการณ์มาใดมุมหนึ่งของชีวิต หรือเหตุการณ์หนึ่ง หรือช่วงชีวิตหนึ่งเท่านั้น เพื่อให้เกิดความสะเทือนใจแก่ผู้อ่าน

(3) *บทละคร (Drama)* เป็นงานเขียนที่ผูกเรื่องราวขึ้นจากพฤติกรรมของมนุษย์ เช่นเดียวกับนวนิยายและเรื่องสั้น แต่จุดมุ่งหมายในการเขียนต่างกัน บทละครเขียนขึ้นเพื่อนำไปแสดง ส่วนนวนิยายและเรื่องสั้นเขียนขึ้นเพื่ออ่าน บทละครแบบใหม่นี้ยังต่างจากรรณคดี การละครแสดงโดยเฉพาะ บทละครแบบใหม่นี้ครอบคลุมไปถึง บทละครวิทยุ บทละครโทรทัศน์ บทละครเวทีและบทภาพยนตร์

1.2.2 *วรรณกรรมประเภทร้อยกรอง* แบ่งเป็น 2 ชนิด คือ

1) *ร้อยกรองตามแบบฉันทลักษณ์เดิม* แม้การเขียนร้อยกรองตามแบบฉันทลักษณ์เดิม ประกอบด้วยคำประพันธ์ โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอนร่าย ถึงจะยังคงมีอยู่ แต่ก็มีขนาดที่สั้นลง และเน้น "ข้อคิด" หรือ "ความคิด" มากขึ้น ความนิยมในการตกแต่งถ้อยคำด้วยความประณีตบรรจง เพื่อความไพเราะอย่างกวีในยุคเดิมลดลง และให้ความสำคัญรองลงมาจากความคิด แม้จะมีกวีในปัจจุบันบางกลุ่มใช้ร้อยกรองรูปแบบเดิม แต่ก็จะไม่เคร่งครัดในฉันทลักษณ์ตามแบบแผนเดิมมากนัก การใช้ถ้อยคำมีลักษณะกร้าวแกร่งมากขึ้น จนบางครั้งถึงขั้นก้าวร้าวก็เป็นได้

2) *ร้อยกรองตามฉันทลักษณ์ที่กำหนดใหม่* โดยฉันทลักษณ์ที่กำหนดขึ้นใหม่ ส่วนใหญ่จะยึดหลักความเรียบง่าย ชัดเจนและมีกรอบเพียงเล็กน้อย ทั้งนี้เพื่อสื่อความคิดมากกว่าความไพเราะ ร้อยกรองรูปแบบใหม่นั้น มีทั้งที่เป็น "กลอนเปล่า" (Blank Verse) หรือกลอนปลอดสัมผัส ไปจนถึงร้อยกรองแบบ "รูปธรรม" (Concrete poetry) หรือ "วรรณรูป" ซึ่งมีวิธีการแต่งโดยการจัดวางถ้อยคำ หรือข้อความเป็นภาพ ซึ่งกวีกลุ่มนี้เชื่อว่า การสื่อความคิดโดยผ่าน "ภาพ" จะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจความคิดของผู้แต่งชัดเจนขึ้น

1.3 การกำหนดยุคสมัยของวรรณกรรมไทยปัจจุบัน

рінฤทัย สัจจพันธุ์ (2537: น.2) ได้กล่าวโดยสรุปเกี่ยวกับการจะแยกว่าวรรณกรรมใดเป็นวรรณกรรมปัจจุบัน และวรรณกรรมใดเป็นวรรณกรรมในอดีตนั้น มีปัจจัย 2 ประการประกอบกัน ดังนี้

1.3.1 *ในเรื่องของเวลา* ไม่มีกำหนดเวลาตายตัว แต่ถ้าจะทำการสำรวจวรรณกรรมย้อนขึ้นไปในอดีตจะพบว่างานวรรณกรรม และนักเขียนที่รู้จักแพร่หลาย และหาผลงานอ่านได้ไม่ยากจะเป็นวรรณกรรม ในช่วงปลายรัชกาลที่ 7 หรือช่วงประมาณ พ.ศ. 2470 เป็นต้นมา

1.3.2 *ในด้านของลักษณะการเขียน* โดยสิ่งที่เป็นเครื่องกำหนดลักษณะการเขียนวรรณกรรมปัจจุบัน ก็คืออิทธิพลตะวันตก และสภาพสังคม กล่าวโดยสรุปได้ว่า อิทธิพลตะวันตก เริ่มเข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่งผลให้ลักษณะวรรณกรรมไทยเปลี่ยนแปลงไป ทั้งรูปแบบของเนื้อหา กลวิธีการเขียน และแนวความคิด สภาพสังคมนับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ขบถสันติภาพ พ.ศ. 2495 การปฏิวัติ พ.ศ. 2500 วันมหาวิปโยค 14 ตุลาคม 2516 ฯลฯ เหตุการณ์ต่างๆ ดังกล่าวเหล่านี้ ล้วนเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลาย ๆ ด้าน เช่น การเมือง เศรษฐกิจ จริยธรรม และค่านิยมในสังคม ซึ่งส่งผลไปยังวรรณกรรม มีที่ส่วนเสริมสร้างและหันเหทิศทางของการนำเสนอวรรณกรรม ดังนั้นอาจจะกล่าวได้ว่า วรรณกรรมปัจจุบันของไทย มีจุดเริ่มต้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ทั้งนี้ เนื่องจากเกิดลักษณะใหม่ขึ้นในวงการประพันธ์ไทย เช่น การรับเอารูปแบบและความคิดแบบตะวันตกมาใช้ในวรรณกรรมไทย เกิดงานเขียนแบบใหม่ไม่ว่าจะเป็น นวนิยาย เรื่องสั้น ละครพูด แม้ว่าความ

เปลี่ยนแปลงในช่วงนี้จะมีใช้การเปลี่ยนแปลงสู่รูปแบบใหม่อย่างสิ้นเชิงก็ตาม แต่ในด้านความคิดก็มีการแสดงความสามารถ ที่จะเห็นบ้านเมืองพัฒนาไปตามอารยประเทศทั้งหลาย โดยเฉพาะการเรียนรู้วิทยาการใหม่ ๆ จึงนับได้ว่า สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นจุดเริ่มต้นของวรรณกรรมไทยปัจจุบัน (จรรยาบรรณ เทพศรีเมือง, 2560: น.14)

1.4 พัฒนาการวรรณกรรมไทยปัจจุบัน

การศึกษาพัฒนาการของวรรณกรรม ต้องศึกษาควบคู่ไปกับ การศึกษาสถานการณ์ทางการเมืองและสังคม ในที่นี้จะได้กล่าวถึงพัฒนาการของวรรณกรรมไทยปัจจุบัน ยุคของวรรณกรรมไทยปัจจุบันช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองถึงปัจจุบัน เพื่อให้มองเห็นพัฒนาการของวรรณกรรมไทยปัจจุบัน ดังต่อไปนี้

1.4.1 วรรณกรรมยุคหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองถึงปัจจุบัน

เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเกิดขึ้นแล้วนั้น ย่อมจะส่งผลกระทบต่อหลายสิ่งหลายอย่างในสังคม วรรณกรรมถือเป็นสิ่งหนึ่ง ที่มีความเปลี่ยนแปลง ความเปลี่ยนแปลงในยุคหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองนี้ เกิดขึ้นทั้งในระดับผู้เขียน ผู้อ่าน และผู้จัดจำหน่าย (จรรยาบรรณ เทพศรีเมือง, 2560: น.28) ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นยุคต่าง ๆ ดังนี้

1) ยุคเริ่มศิลปะเพื่อชีวิตถึงสมัยชาตินิยม (พ.ศ. 2476 - 2488)

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว ชนชั้นกลางในสังคมไทยมีอำนาจควบคุมเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม วรรณกรรมส่วนใหญ่ในช่วงเวลานี้จึงสะท้อนภาพของชนชั้นกลางอย่างชัดเจนทั้งสะท้อนภาพความคิดแบบเสรีนิยม เนื่องจากหลักประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้น เน้นความเสมอภาคและเสรีภาพของประชาชนเป็นหลัก งานวรรณกรรมแทบทุกชิ้นในยุคนี้ จะปรากฏภาพที่เกิดขึ้นในสังคม เช่น ความคิดเรื่องความเสมอภาคของคนในสังคม ความเสมอภาคระหว่างชาย - หญิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวละครผู้หญิงในวรรณกรรมยุคนี้ จะมีความเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างชัดเจน เช่น ตัวละคร อองค์ จากเรื่อง หนึ่งในร้อย ของ ดอกไม้สด ที่มีลักษณะของหญิงตามสมัย ไม่ทั้งคุณสมบัติกุลสตรีไทย แต่ขณะเดียวกันก็มีบทบาททัดเทียมผู้ชาย มีความมั่นใจในตัวเอง สมกับเป็นตัวละครที่เกิดในยุคเสรีภาพอย่างยิ่ง วรรณกรรมในระยะนี้สะท้อนความคิด ค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงใหม่ แต่บางอย่างก็ขัดกับค่านิยมเดิมมาก ตัวละครในวรรณกรรมบางเรื่องยังเป็นคุณหลวง และสร้างบรรยากาศเก่า ๆ ให้เห็นอยู่บ้าง ในนวนิยายรักบางเรื่อง จะแสดงออกให้เห็นถึงการต่อต้านการคลุมถุงชน การขัดขืนต่อประเพณีโบราณอยู่บ้าง ตลอดจนให้เห็นถึงความขัดแย้งทางการเมือง แสดงให้เห็นถึงการต่อสู้เพื่อเรียกร้องประชาธิปไตยอีกด้วย กลวิธีในการเขียนส่วนใหญ่ในยุคนี้ จะใช้ลักษณะการสะท้อนให้เห็นภาพสมจริงมากกว่าเป็นเรื่องจินตนิยม หรือจินตนาการ เหตุการณ์สำคัญที่มีผลกระทบต่อวงการการวรรณกรรมไทยในช่วงนี้คือ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2484 คือประเทศไทยตกอยู่ในภาวะสงครามมหาเอเชียบูรพา ผลกระทบจากสงครามแผ่กว้างเห็น

ได้ชัด ในด้านเศรษฐกิจ เกิดความขาดแคลนไปทั่ว ในด้านการพิมพ์กระดาษมีราคาค่อนข้างแพง หนังสือพิมพ์บางฉบับต้องปิดตัวลง เช่น เอกชน สวนอักษร ฯลฯ อีกทั้งเหตุการณ์หนึ่งที่มีผลกระทบต่อวงการวรรณกรรมไทย ก็คือ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2485 คือช่วงที่ วรรณคดีสมาคมฟื้นตัวขึ้นมาใหม่ พร้อมกับการเกิดลัทธิชาตินิยม และการส่งเสริมวัฒนธรรมและภาษาไทย ของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ส่งผลให้เกิดการปรับปรุงตัวอักษรไทย และเกิดการวางหลักเกณฑ์การเขียนหนังสือไทยใหม่ โดยงดใช้สระพยัญชนะที่มีเสียงซ้ำกัน เช่น ห อ ฤ ฦ ฎ ฏ ก ฦ ษ ฒ ฦ กำหนดให้เขียนหนังสือด้วยคำไทยแท้ เช่น คำว่า พฤษภา เขียนเป็น พริกสา คำว่า ฤทธิ เขียนเป็น ริด คำว่า เฒ่า เขียนเป็น เจ้า เป็นต้น

วงการการประพันธ์และหนังสือพิมพ์จึงเกิดความปั่นป่วน วุ่นวายอย่างยิ่ง เนื่องจากการเปลี่ยนวัฒนธรรมของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ทำให้บทประพันธ์ งานวรรณกรรมในเวลานั้นจะจืดชืด อ่านยาก อาจกล่าวได้ว่า ภาษาอยู่ในยุค “อักษรวิบัติ” โดยสมบูรณ์ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าในยุคนี้จะเกิดเหตุการณ์ที่ล้นแล้วแต่กระทบต่อวงการวรรณกรรมมากมาย แต่ในยุคนี้ก็ยังคงเกิดนักเขียนกลุ่มหนุ่มสาวขึ้นหลายคน และมีบทบาทอย่างมากในยุคถัดไป เช่น อิศรา อมันตกุล เสนีย์ เสาวพงศ์ วิลาศ มณีวัต อุษณา เพลิงธรรม สุวัฒน์ วรดิลก อ.อุदार เป็นต้น

2) ยุคกบฏสันติภาพ (พ.ศ.2489-2500)

ในยุคนี้ถือเป็นยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 นักเขียนในยุคนี้แบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือกลุ่มหนึ่ง มีผลงานหนักไปทางเรื่องพาฝันในแนวต่าง ๆ เรียกว่า “ศิลปะเพื่อศิลปะ” นักเขียนในกลุ่มนี้ได้แก่ ก.สุรางคนางค์ ที่เปลี่ยนแนวการเขียนมาเป็นเรื่องรักแบบพองแง่มอง เช่น เรื่องดอกฟ้าและโดมผู้จองหอง เขมรินทร์-อินทิดา บ้านทรายทอง ว.ณ ประมวลญมารค เขียนเรื่องปริศนา เจ้าสาวของอานนท์ เป็นต้น ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งมีผลงานหนักไปทางเสนอข้อคิดเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมไปสู่เป้าหมายเดิมที่วางไว้ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง เรียกว่า “ศิลปะเพื่อชีวิต” นักเขียนในกลุ่มหลังนี้ได้แก่ ศรีบูรพา เขียนเรื่อง จนกว่าจะพบกันอีก และ ไปข้างหน้า แม่อนงค์ เขียน พุ่มมหาราช ยังมีนักเขียนรุ่นใหม่ ๆ อย่าง เสนีย์ เสาวพงศ์ ที่เริ่มเขียนนิยายรักต่างแดนด้วยเรื่อง ชัยชนะของผู้แพ้ และไม่มีข่าวจากโตเกียว จะเห็นได้ว่าวรรณกรรมในช่วงเวลานี้ จะเป็นเรื่องที่หนักไปทางให้ข้อคิด และแสดงอุดมการณ์ทางการเมือง การเรียกร้องความเสมอภาค และเสรีภาพเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคมไปสู่สภาพที่ดีขึ้น ในปี พ.ศ. 2493 เกิดกลุ่มชมรมนักประพันธ์ที่มีกำลังสำคัญคือ วิลาศ มณีวัต และประหยัด ศ.นาคนานา ชมรมนี้เน้นให้นักเขียนรับผิดชอบต่อผลงานมากยิ่งขึ้น แต่ต่อมาเกิดการกวาดล้างบ้านเมืองเรียกว่า “กบฏสันติภาพ” ทำให้ชมรมนี้ต้องสลายตัวไป ต่อมาในปี พ.ศ. 2495 ศรีบูรพา หรือ กุหลาบ สายประดิษฐ์ ได้รับมอบหมายให้เป็นหัวหน้าคณะกรรมการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ไปเจรจากับ มจ.ประสพสุข สุขสวัสดิ์ นายกสมาคมหนังสือพิมพ์ แห่งประเทศไทยในขณะนั้น เพื่อขอร้องรัฐบาลให้ยกเลิกระบบเซ็นเซอร์และ

พระราชบัญญัติการพิมพ์ปี 2484 ทำให้กุหลาบ สายประดิษฐ์ ถูกจับกุมตัวในข้อหา “ขบถภายในและภายนอกราชอาณาจักร” เหตุการณ์ในครั้งนี้ ทำให้การเขียนวรรณกรรมเพื่อชีวิตชะงักตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา อีกทั้งยังไม่มีโอกาสได้ฟื้นตัว ตลอดยุคการปกครอง ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

3) ยุคมืดทางปัญญา (พ.ศ. 2501-2505)

ช่วงเวลานี้มีเหตุการณ์สำคัญ คือ การปฏิวัติรัฐประหาร ของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ถึง 2 ครั้งในปี พ.ศ. 2500 – 2501 เหตุการณ์ในครั้งนี้ นอกจากจะเป็นการล้มเลิกสถาบันการเมืองที่มีอยู่อย่างสิ้นเชิงแล้ว ยังมีผลกระทบต่อวงการวรรณกรรมค่อนข้างมาก ทำให้นักเขียนกลุ่มก้าวหน้า หรือกลุ่มศิลปะเพื่อชีวิตที่เริ่มสร้างแนวใหม่หลังจากถูกจำกัดบทบาทในยุคก่อนหน้านี้ ศรีบูรพาต้องลี้ภัยทางการเมืองไปอยู่ต่างประเทศ และไม่ได้กลับมาประเทศไทยอีกเลยกระทั่งเสียชีวิต ส่วนนักเขียนท่านอื่น ๆ เช่น เสนีย์ เสาวพงศ์ ก็หันรับราชการในกระทรวงการต่างประเทศ และเลิกเขียนหนังสือ ลาว คำหอม เลิกเขียนหนังสือและเปลี่ยนอาชีพไปทำไร่ นอกจากเสรีภาพของนักเขียนจะถูกคุกคามแล้ว ด้านหนังสือก็ถูกบั่นทอนเสรีภาพด้วยเช่นกัน ดังประกาศของคณะปฏิวัติในยุคนั้นที่กล่าวถึงเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ว่า “หนังสือพิมพ์ไม่ต้องผ่านการตรวจ แต่ถ้าหนังสือพิมพ์ฉบับใดเสนอข่าวที่ไม่เป็นธรรม เสนอข่าวในทำนองเป็นกระบอกเสียงให้ต่างชาติ หรือพยายามยุยง ปลุกปั่นให้เกิดการแตกสามัคคีทั้งทางตรงและทางอ้อม จะต้องถูกปราบปรามอย่างเด็ดขาด” เหตุผลนี้จึงทำให้หนังสือพิมพ์รวมถึงนิตยสาร ต้องระมัดระวังมิให้ข้อเขียนไปกระทบกระเทือนต่อรัฐบาล เมื่อพิจารณาแล้วพบว่ายุคนี้ถือเป็นยุคมืดทางปัญญาอย่างแท้จริง นักเขียนบางคนเรียกยุคนี้ว่า “ยุคแห่งความเงียบ” เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ส่งผลให้เนื้อหาวรรณกรรมในยุคนี้ มีแนวโน้มไปทางประเทืองอารมณ์มากกว่าประเทืองปัญญา การพัฒนาหยุดชะงักต่อเนื่องเป็นเวลานานทั้งด้านรูปแบบ แนวคิด และเนื้อหาการเขียนบันเทิงคดีในยุคนี้ ถอยหลังไปสู่แนวการเขียนแบบพาฝันที่เคยนิยมในอดีต การดำเนินเรื่อง และกลวิธีการในการแต่งเรื่องส่วนมากมักลอกเลียนแบบ และใช้แบบเดียวกันหมด เรียกได้ว่าเป็นยุคของ “วรรณกรรมน้ำเน่า” อีกทั้งหนังสือประเภทกำลังภายใน ยึดครองตลาดหนังสือ เพราะผู้อ่านส่วนใหญ่ไม่ต้องการยุ่งเกี่ยว หรือไม่ต้องการรับรู้เกี่ยวกับเรื่องทางการเมือง งานวรรณกรรมที่สร้างขึ้นส่วนใหญ่ จะเน้นความสะดวกมากกว่าความประณีต

ในด้านร้อยกรอง งานแนวเพื่อชีวิตที่เคยรุ่งเรืองก็หยุดชะงักไปด้วย ในช่วงเวลาเดียวกันนี้ก็เกิดชุมนุมวรรณศิลป์ของสถาบันการศึกษาต่างๆ จัดพิมพ์หนังสือเล่มละบาท ออกจำหน่าย โดยหนังสือเล่มละบาทนี้รวมเอาผลงานทั้งเรื่องสั้น และร้อยกรองของสมาชิกมาตีพิมพ์ เช่น อนุสารวรรณศิลป์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เน้นตีพิมพ์กลอนรักหวาน ๆ ที่มีฉันทลักษณ์ถูกต้อง ของประยอม ซองทอง จินตนา ปิ่นเฉลียว ประมวล โกมารทัต ส่วนวรรณศิลป์ของธรรมศาสตร์ จะรวบรวม และตีพิมพ์งานของนิภา บางยี่ขัน เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ และทิวสุข ทองถาวร เป็นต้น ในปี 2505 หนังสือสังคมศาสตร์ปริทัศน์ถือกำเนิดขึ้นครั้งแรก และนับเป็นการปลดแอกฉันทลักษณ์ใน

การแต่งร้อยกรอง จากบทร้อยกรองชื่อว่า “วัฏทะเล” ของ อังคาร กัลยาณพงศ์ เนื่องจากการเขียนที่ไม่ถูกต้องตามฉันทลักษณ์ทำให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ ในขณะที่เดียวกันมีผู้อ่านบางกลุ่มยอมรับว่าร้อยกรองไม่จำเป็นต้องเคร่งครัดฉันทลักษณ์มากนักก็ได้ อีกทั้งเนื้อหาในร้อยกรอง ของอังคาร กัลยาณพงศ์ ยังสะท้อนภาพความขัดแย้งต่าง ๆ ในสังคมได้เป็นอย่างดีและยังแสดงการเขียนที่ซ่อนสัญลักษณ์ให้ผู้อ่านได้ขบคิดและตีความอีกด้วย

4) ยุคฉันทมาหาความหมาย (พ.ศ.2507 – 2516)

ประเทศไทยเข้าสู่ยุคจอมพลถนอม กิตติขจร ผู้นำที่นำพาประเทศเข้าสู่ยุคเผด็จการอีกครั้ง ทำให้ประชาชน นักศึกษา เริ่มรวมพลังเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมให้สังคม และเร่งรัดให้คณะปฏิวัติร่างรัฐธรรมนูญให้เสร็จสิ้น ผู้นำการประท้วงรัฐธรรมนูญในครั้งนี้คือ อีรยุทธ บุญมี จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์นองเลือดขึ้นในวันที่ 14 ตุลาคม 2516 ที่เรียกว่า วันมหาวิปโยค งานวรรณกรรมในช่วงนี้ส่วนใหญ่เกิดจากการรวมตัวของนักศึกษาศาสนาต่าง ๆ ต่อเนื่องจากการพิมพ์หนังสือเล่มละบาทในยุคก่อนนี้ เกิดชมรม “ปริทัศน์เสวนา” และเวทีแสดงความคิดเห็นแสดงความสามารถในการประพันธ์ของคนรุ่นใหม่ ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของวรรณกรรมทั้งด้านรูปแบบ เนื้อหา และกลวิธีการเขียนแบบใหม่ ๆ เช่น การเขียนแบบบรรยายกระแสสำนึก (Stream of Consciousness) การเขียนประเภทกึ่งสัญลักษณ์เหนือจริง (Semi Surrealism) การเขียนแบบบรรยายความรู้สึกแล้วจบแบบหักมุม ดังที่ปรากฏในงานเขียนเช่น คนบนต้นไม้ ของ นิคม รายวา ถนอมสายที่นำไปสู่ความตายของ ของ วิทยากร เชียงกุล และ รถไฟเด็กเล่น ของ สุชาติ สวัสดิ์ศรี ด้านนวนิยายเริ่มคึกคัก เมื่อมีองค์กรต่าง ๆ มอบรางวัลนวนิยายดีเด่น เช่น เรือมนุษย์ ของ กฤษณา อโศกสิน จดหมายจากเมืองไทย ของ โบตัน เขาชื่อกานต์ ของ สุวรรณี สุคนธา ได้รับรางวัลนวนิยายดีเด่น จากองค์การ สปอ. วงเวียนชีวิต และ ข้าวนอกนา ของ สีฟ้า ได้รับรางวัลนวนิยายดีเด่นจากสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่านวนิยายที่ได้รับรางวัลส่วนใหญ่ นั้น จะมีเนื้อหาสะท้อนสังคมทั้งสิ้นนักเขียนและนักวิจารณ์ที่มีบทบาทมากในยุคนี้ เช่น วิทยากร เชียงกุล สุชาติ สวัสดิ์ศรี เสกสรร ประเสริฐกุล ทรงยศ แวหวงส์ วิสา คัญทัพ สถาพร ศรีสังข์ พิบูลย์ศักดิ์ ละครพล อีรยุทธ บุญมี จิระนันท์ พิตรปรีชา วาณิช จรุงกิจอนันต์ เป็นต้น

5) ยุควรรณกรรมเพื่อประชาชน (พ.ศ. 2517 – ปัจจุบัน)

หลังจากเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เรียกได้ว่าเป็น เป็นยุคประชาธิปไตยเบ่งบาน ทำให้วงการวรรณกรรมคึกคักอยู่เพียงชั่วขณะหนึ่ง เพราะหลังจากนั้นไม่นานนัก ก็เกิดการปฏิรูปการปกครองในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 โดยรัฐบาลของนายธานินทร์ ไกรวิเชียร ปกครองประเทศด้วยนโยบายขวาจัด ออกคำสั่งห้ามประชาชนมีหนังสือต้องห้าม จำนวน 15 รายการ การออกคำสั่งเช่นนี้ ทำให้วงการวรรณกรรม เงียบเหงา ชบเซาลงทันที ทำให้นักเขียนในยุคก่อนไม่ว่าจะเป็น เสกสรรค์ ประเสริฐกุล จิระนันท์ พิตรปรีชา เสถียร จันทิมาธร ชลธิรา กลัดอยู่ ล้วนไม่กล้า

กลับมาสร้างสรรค์งานวรรณกรรมใหม่ๆ บางคนที่ยังยึดอาชีพนักเขียนก็ต้องเปลี่ยนแปลงแนวการเขียนของตนเอง เพื่อหลีกเลี่ยงการกล่าวถึงโดยตรง เลี่ยงไปใช้สัญลักษณ์เพื่อสื่อความหมายแทน และบางคนก็หลีกเลี่ยงการใช้ฉากในประเทศ ไปเขียนเรื่องราวที่ใช้ฉากต่างประเทศแทน จากนั้นเมื่อเกิดรัฐประหารอีกครั้งเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2520 บรรยายภาศิในวงการวรรณกรรม ก็กลับมาสดใสอีกครั้ง นักเขียนรุ่นเก่าถึงหายหน้าไปบ้าง แต่ก็ยังเกิดนักเขียนรุ่นใหม่ๆ เกิดขึ้นอีกหลายคน เช่น ชชาติ กอบจิตติ มาลา คำจันทร์ จำลอง ฝั่งชลจิตร ประมวล มณีโรจน์ เป็นต้น

การได้ประชาธิปไตยกลับคืนมาแม้เพียงครั้งไ้ก็ตาม แต่ก็มีผลทำให้วงการวรรณกรรม มีบรรยากาศที่ดีกว่าเดิม งานวรรณกรรมส่วนใหญ่จะมีเนื้อหาสะท้อนปัญหาสังคม และแสวงหาความยุติธรรมซึ่งเป็นแนวที่เกิดการยอมรับของนักอ่านอย่างกว้างขวาง (สายทิพย์ นุกูลกิจ, 2537: น. 6-26) หลักจากการคืนสู่เมือง ของ นักคิด นักเขียน ปัญญาชน ตามนโยบาย 66/23 หรือที่เรียกอย่างเป็นทางการว่า คำสั่งนายกรัฐมนตรีที่ 66/2523 เรื่อง นโยบายการต่อสู้เพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์ เกิดเป็นงานวรรณกรรมของนักเขียนในยุคคนป่าคืนเมือง ทำให้เกิดการรวมกลุ่มของนักคิด นักเขียนในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ทั้งส่วนกลางและภูมิภาค นอกจากนี้สถานศึกษาทุกระดับประถม มัธยม และอุดมศึกษา ยังได้ให้ความสำคัญต่อการปลูกฝัง หรือจุดประกายให้กับนักเขียนรุ่นเยาว์ผ่านการจัดค่ายวรรณกรรมต่าง ๆ ซึ่งจะเห็นได้ว่าปัจจุบันการขยายตัวมากขึ้นของวงวรรณกรรม มีการพัฒนาตามลำดับ เพราะนอกจากจะมีหนังสือที่ผลิตขึ้นด้วยกระดาษแล้ว ในยุคข้อมูลข่าวสารยังมีสื่อสารสนเทศที่ทำให้สามารถเข้าถึงข้อมูลอย่างสะดวกสบาย แม้แต่การผลิตงานวรรณกรรมก็สามารถทำในระบบ “พิมพ์เอง – ขายเอง” ทำให้บทบาทของบรรณาธิการลดลง อีกทั้งยังมีนักเขียนหน้าใหม่ที่มาจากบุคคลในอาชีพอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็น ดารา นักร้อง นักแสดง ก็สามารถเขียนงานวรรณกรรม และมีหนังสือเป็นของตัวเอง และยังมีนักเขียนในโลกออนไลน์เกิดขึ้นอีกเป็นจำนวนมากด้วยเช่นกัน (จรรยาวรรณ เทพศรีเมือง, 2560: น. 32)

1.5 อิทธิพลและผลกระทบของวรรณกรรมต่อสังคม

เนื่องจากบทบาทของวรรณกรรมที่ชัดเจนมากที่สุด ก็คือผลกระทบที่เกิดขึ้นกับทางด้านสังคม ซึ่งมีนักคิด นักเขียนวรรณกรรมส่วนใหญ่ ได้เน้น และให้ความสำคัญกับผลกระทบทางด้านนี้มาก เพราะถือว่าวรรณกรรมที่ดี จะต้องส่งผลต่อสังคมได้ไม่มากนักน้อย ด้วยเหตุนี้ จึงขอกกล่าวถึง ผลกระทบหรืออิทธิพลของวรรณกรรมที่มีต่อทางด้านสังคม ซึ่งมีผู้แสดงความคิดเห็นไว้หลากหลายดังนี้คือ

สุชาติ สวัสดิ์ศรี (2518: หน้าคำนำ) ได้กล่าวไว้ว่า ความเป็นจริงแล้ว ในวรรณกรรมโดยทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นของต่างชาติหรือของไทยเองก็ตาม ปรากฏการณ์สำคัญอย่างหนึ่งที่เราสามารถพบเห็น และไม่อาจปฏิเสธได้ก็คือ วรรณกรรมเป็นเหมือนกระจกเงาที่สะท้อนภาพทางสังคม และเป็นดัชนีชี้แนวของกระบวนการทางวัฒนธรรม ตลอดจนเสนอให้เห็นการยึดถือคุณค่าต่างๆ ของคนใน

สังคมแต่ละยุคสมัย แสดงให้เห็นถึงความเป็นไปทางการเมือง แสดงความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจ แสดงให้เห็นถึงระดับการศึกษา เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่สะท้อนออกมาให้เราเห็นได้จากคนอ่านและคนเขียน และถ้าหากจะมีความจริงที่นอกเหนือไปจากนี้อีกประการหนึ่งก็คือ วรรณกรรมถือว่าเป็นสัญลักษณ์ที่บอกให้เราเห็นความจริงจังของคนในชาติ หรือความพึงพอใจของกลุ่มคนในสังคม ซึ่งทั้งนี้ย่อมแล้วแต่ว่ากลุ่มสังคมใดจะใช้กระจกเงาบานไหนออกมาฉาย ดังนั้นท่าทีและแนวโน้มของวรรณกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นของไทยหรือต่างชาติ ไม่ว่าจะอยู่ในสถานะไหนย่อมมีอิทธิพลเกี่ยวข้องกัน และย่อมขึ้นอยู่กับบรรดาผู้มีส่วนสร้างสรรค์ผลงานทางวรรณกรรมทั้งหลาย (ณ ที่นี้หมายถึงงานเขียนทั่วไปทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง โดยเฉพาะนวนิยาย เรื่องสั้น กวีนิพนธ์ และบทละคร) จะมีความพยายามมาก น้อย เพียงใดที่จะยกวรรณกรรมขึ้นไว้เป็นสื่อของการรับใช้สังคม หรือเหยียบย่ำสังคมให้ต่ำทรามลง

เจตนา นาควัชระ พงษ์ศักดิ์ สังขวิทยโณ (2521: น. 13-17) ได้เสนอว่า วรรณกรรมเป็นสิ่งที่ผูกพันกับสังคม และวรรณกรรมถือได้ว่าเป็นสมบัติร่วมของทุกยุค ทุกสมัย และทุกถิ่น ดังนั้น การศึกษาวรรณกรรมจึงต้องควบคู่กับการศึกษาสังคม ซึ่งสังคมนั้นถือได้ว่าเป็นแหล่งกำเนิดของวรรณกรรม ผู้ประพันธ์วรรณกรรมได้แสดงถึงความคิด ปรัชญา ตลอดจนเสนอความจริงในสังคม ด้วยความใส่ใจ สนใจและแสดงความรับผิดชอบต่อสังคม ดังนั้นวรรณกรรมจึงมีอิทธิพลต่อสังคม รวมทั้งแสดงถึงพลังในสังคมมนุษย์ด้วย

ส่วนเสนีย์ เสาวพงศ์ พงษ์ศักดิ์ สังขวิทยโณ. อิทธิพลและผลกระทบของวรรณกรรมต่อสังคม. (28 มิถุนายน 2555) <https://www.happyreading.in.th/> สืบค้นวันที่ 25 เมษายน 2564 ได้เสนอข้อคิดเกี่ยวกับวรรณกรรมกับสังคมว่า เบื้องหลังปากกาที่สร้างงานเขียนหรือวรรณกรรม ก็คือผู้เขียนหรือนักประพันธ์ และเบื้องหลังนักประพันธ์ก็คือสังคม นั่นก็คือ ความเป็นจริงของวรรณกรรมทุกเล่มจะมีทัศนะของผู้เขียนสอดแทรกในงานของเขา พร้อมๆ กับการถ่ายทอดประสบการณ์ของชีวิตของสังคม ในงานเขียนของเขาในแต่ละชิ้น ภาพของสังคมจะปรากฏในวรรณกรรมชิ้นนั้น ๆ จะโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม เป็นการมองภาพชีวิตในแต่ละบรรทัดของวรรณกรรมเล่มนั้น ๆ (between the lines) หรืออาจกล่าวได้ว่า วรรณกรรมเป็นผลผลิตทางปัญญา ที่เน้นคุณค่าของชีวิตที่ดั่งงาม วรรณกรรมของคนกลุ่มใด ก็ย่อมที่จะสะท้อนชีวิตและแนวความคิดของคนกลุ่มนั้นๆ ดังคำกล่าวที่ว่า “เบื้องหลังวรรณกรรมทุกเล่มคือมนุษย์ เบื้องหลังมนุษย์คือเผ่าพันธุ์ และเบื้องหลังเผ่าพันธุ์คือสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติและสังคมซึ่งมีอิทธิพลต่อวรรณกรรม” ดังนั้นการศึกษาวรรณกรรมจึงมิใช่แต่เพียงการอ่านตำรา หรืออ่านวรรณกรรมเพียงอย่างเดียวเท่านั้น หากแต่เป็นการศึกษาถึงสภาพการณ์ทางสังคมนั้น ๆ ด้วย และยังสามารถกล่าวได้อีกว่า แหล่งกำเนิดอันแท้จริงของวัตถุดิบที่มนุษย์นำมาสร้างเป็นงานวรรณกรรมนั้น มาจากความชัดเจนในการต่อสู้ของมนุษย์ทั้งในทางตรงและทางอ้อม วรรณกรรมจึงไม่เพียงแต่เป็นผลผลิตที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อสะท้อนถ่ายทอดความชัดเจนที่ได้รับ

จากการต่อสู้ของชีวิตทั้งในทางธรรมชาติและทางสังคม หากยังเป็นการสร้างวัฒนธรรมเพื่อรับใช้ผลประโยชน์ของกลุ่มความคิดที่ตนสังกัดอยู่ด้วย

สิทธา พิณีภูวดล (2520: น.48) ได้กล่าวเสริมว่า วรรณกรรมเป็นผลงานของมนุษย์ ดังนั้นวรรณกรรมจึงถือว่าเป็นที่เก็บรวบรวมความคิด ความเป็นอยู่ และลักษณะสภาพต่าง ๆ ของมนุษย์ที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมไว้ด้วยกัน วรรณกรรมจึงกลายเป็นหนังสือ ที่สามารถสะท้อนสภาพสังคมได้ สังคมของผู้แต่งหนังสือมีธรรมชาติเช่นไรวรรณกรรมก็มีธรรมชาติเช่นนั้นด้วย และถ้าสังคมนั้นเปลี่ยนแปลง หรือมีวิวัฒนาการไปตามเหตุการณ์อย่างไร วรรณกรรมก็กล่าวถึงเหตุการณ์อย่างนั้น เช่น เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ทางการเมือง ทางเศรษฐกิจ มีผลทำให้มนุษย์ในแต่ละสังคมประพฤติปฏิบัติตนต่าง ๆ กัน หรือบางครั้งก็ออกมาในรูปเดียวกัน บางครั้งก็ขัดแย้งกัน บางครั้งก็กลมกลืนกัน ผู้แต่งหนังสือที่เป็นคนช่างสังเกต ก็จะสามารถเลือกหาเหตุการณ์เรื่องราวจากความเป็นไปในสังคมมาผูกเป็นเรื่องขึ้นได้ โดยตั้งจุดประสงค์ไว้ต่างๆ กัน บางคนผูกเรื่องขึ้นเพื่อรายงานเหตุการณ์แต่เพียงอย่างเดียว แต่บางคนก็ชี้ให้เห็นลักษณะที่ขัดแย้งต่าง ๆ เพื่อเตือนสติคนในสังคม หรือเพื่อเป็นการหาทางแก้ปัญหาความขัดแย้งนั้น

สำหรับ ตรีศิลป์ บุญขจร (2523: น. 6) ได้กล่าวว่า วรรณกรรมย่อมสัมพันธ์กับสังคม วรรณกรรม จะสะท้อนประสบการณ์ชีวิต ในยุคสมัยไม่ว่าจะจงใจสะท้อนสังคมหรือไม่จงใจก็ตาม นักวิจารณ์บางคนจึงได้กล่าวว่า วรรณกรรมเป็นคั่นฉ่องแห่งยุคสมัย เนื่องจากเป็นภาพถ่ายชีวิตของยุคสมัยนั่นเอง ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคมมี 3 ลักษณะดังนี้ คือ

1. วรรณกรรมถือได้ว่าเป็นภาพสะท้อนของสังคม ซึ่งการสะท้อนสังคมของวรรณกรรม มิใช่เป็นการสะท้อนอย่างการบันทึกเหตุการณ์ทำนองเอกสารประวัติศาสตร์ แต่เป็นภาพสะท้อนประสบการณ์ของผู้เขียนและเหตุการณ์หนึ่งของสังคม วรรณกรรมจึงมีความเป็นจริงทางสังคมสอดแทรกอยู่ นักเขียนบางคนมีความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นอย่างมาก เขาจะสะท้อนความปรารถนาที่จะปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้น วรรณกรรมของเขา ฉายให้เห็นสิ่งที่เรียกว่าอุดมการณ์ ซึ่งอาจจะเป็นอุดมการณ์ทางสังคม หรืออุดมการณ์ทางการเมืองก็ได้

2. สังคมมีอิทธิพลต่อวรรณกรรมหรือต่อนักเขียน ซึ่งนักเขียนอยู่ในสังคมใด ก็ย่อมจะได้รับอิทธิพลจากสังคมทั้งด้านวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนา ปรัชญาและการเมืองนั้น ๆ สภาพการณ์ของปัจจัยเหล่านี้ ย่อมเป็นสิ่งกำหนดโลกทัศน์และชีวทัศน์ของเขา การพิจารณาอิทธิพลของสังคมต่อนักเขียน ควรให้ความสนใจว่านักเขียนได้รับอิทธิพลจากสังคมมาอย่างไร และเขามีท่าทีสนองตอบต่ออิทธิพลเหล่านั้นอย่างไร

3. วรรณกรรมหรือนักเขียนมีอิทธิพลต่อสังคม นักเขียนที่เก่ง ที่ยิ่งใหญ่ นอกจากมีความสามารถในการสร้างสรรค์วรรณกรรมให้มีชีวิต โนม่น่าวจิตใจผู้อ่านได้แล้ว ยังถือว่าเป็นผู้ที่มียุทธศาสตร์กว้างไกลกว่าคนธรรมดา สามารถเข้าใจโลกและมองสภาพความเป็นจริง ได้ล้ำลึกกว่าคนทั่วไป

จะสามารถมองเห็น ด้วยทัศนะที่กว้างไกลและลุ่มลึกนี้ ภาพที่เขาให้จึงเป็นจริงยิ่งกว่าความเป็นจริง ด้วยเหตุนี้วรรณกรรมที่ยิ่งใหญ่จึงเป็นอมตะ เพราะไม่เพียงแต่จะเสนอภาพปัจจุบันอย่างถึงแก่นของความเป็นจริงเท่านั้น แต่ยังคงคาดคะเนความเป็นไปในอนาคตได้อีกด้วย

ดังนั้นอิทธิพลของวรรณกรรมต่อสังคม อาจเป็นไปได้ทั้งในด้านอิทธิพลภายนอก เช่น การแต่งกาย หรือการกระทำตามอย่างวรรณกรรม เช่น หญิงไทยสมัยหนึ่งนิยมถักหางเปีย นุ่งกางเกงขาสั้นเหมือน "พจมาน" ในเรื่องบ้านทรายทอง หรือยอมผสมสีแดงเหมือน "จอย" ในเรื่องสลักจิต เป็นต้น และวรรณกรรมยังมีอิทธิพลทางความคิด การสร้างค่านิยม อีกด้วย

จากที่กล่าวมา ได้แสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมมีอิทธิพลและผลกระทบต่อสังคม วรรณกรรมมีส่วนอย่างมากที่จะให้แนวความคิด การสร้างพลัง ให้ผู้อ่านได้รับความรู้ถึงความคิด และส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมทั้งในระดับสังคมของผู้อ่าน ประเทศ และโลก วรรณกรรมจึงผูกพันกับสังคมอย่างแนบแน่น และมีบทบาทที่สำคัญในการชี้แนะแนวทางให้กับคนในสังคม

2. แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจ

2.1 สังคม

สังคม คือ การอยู่ร่วมกันของมนุษย์โดยมีลักษณะความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันหลายรูปแบบ เช่น อาชีพ อายุ เพศ ศาสนา ฐานะ ที่อยู่อาศัย ฯลฯ สำหรับระบบสังคมที่รวมถึงสิ่งมีชีวิตประเภทอื่นนอกเหนือจากมนุษย์อาจใช้คำว่าระบบนิเวศ ซึ่งมีความหมายเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ กับสภาพแวดล้อม สังคมของมนุษย์เกิดจากกลุ่มบุคคลที่มีความสนใจร่วมกันไม่ว่าจะในด้านใด เช่น ประเทศ จังหวัด และอื่น ๆ และมักจะมีวัฒนธรรมหรือประเพณีรวมถึงภาษา การละเล่นและอาหารการกินของตนเองในแต่ละสังคม

การที่มนุษย์รวมกันเป็นสังคมนั้น ช่วยให้มนุษย์สามารถสร้างและพัฒนาสิ่งต่าง ๆ ให้ประสบความสำเร็จได้ ซึ่งอาจเป็นไปได้ถ้าต้องทำสิ่งนั้นโดยลำพัง ขณะเดียวกันสังคมที่พัฒนาหรือกำลังพัฒนาเป็นเมืองขนาดใหญ่ ซึ่งมีการใช้เทคโนโลยีช่วยในการทำงานอย่างมามากนั้น ก็อาจส่งผลให้ประชากรที่ไม่สามารถปรับตัวตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง เกิดความรู้สึกโดดเดี่ยวหรือความรู้สึกว่าตนเองไม่มีส่วนร่วมในสังคมขึ้นมาได้

ประเสริฐ แยมกลิ่นฟูง (2529: น. 95) กล่าวว่า สังคม คือ คนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ที่มีความสัมพันธ์กันในทางร่วมมือ หรือมีการพึ่งพาอาศัยกัน ความสัมพันธ์ที่มีติดต่อกันไปจนเป็นความผูกพัน และผู้มีสัมพันธ์กันเกิดความสำนึกว่า ทุกคนล้วนเป็นสมาชิกในกลุ่มเดียวกัน และสามารถแยกออกได้จากกลุ่มอื่น ๆ

เพื่อให้มองเห็นลักษณะของกลุ่มทางสังคมได้ชัดเจนยิ่งขึ้น จึงจำแนกประเภทของกลุ่มทางสังคมออกเป็นดังนี้

1. กลุ่มครอบครัว จัดได้ว่าเป็นกลุ่มทางสังคมที่มีขนาดเล็ก สมาชิกมีความสัมพันธ์กันแบบปฐมภูมิ สมาชิกมีความรักและความผูกพันในระดับสูง มีความเป็นเครือญาติกัน โดยทั่วไปสมาชิกจะประกอบด้วย สามี ภรรยา และบุตร

2. กลุ่มสมาคม เป็นกลุ่มทางสังคมที่ตั้งใจจัดตั้งขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง โดยมีการจัดระเบียบของกลุ่มอย่างเป็นทางการ มีการกำหนดแผนงาน กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของสมาชิกอย่างชัดเจน เช่น บริษัท ห้างหุ้นส่วน กระทรวง ทบวง กรม ฯลฯ

3. กลุ่มทางสังคมขนาดเล็ก เป็นกลุ่มทางสังคมที่ไม่ได้มีการจัดระเบียบทางสังคมไว้อย่างชัดเจน เช่น กลุ่มเพื่อนบ้าน กลุ่มเพื่อนร่วมชั้นเรียน เป็นต้น

4. กลุ่มชุมชน แบ่งออกได้เป็นชุมชนชนบทและชุมชนเมือง

1) ชุมชนชนบท เป็นชุมชนที่อยู่นอกเขตเมือง ผู้คนที่อาศัยอยู่มีอาชีพทางด้านเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ ความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่มีน้อย ผู้คนมีความสัมพันธ์แบบเป็นกันเอง มีแบบอย่างในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพคล้าย ๆ กัน สภาพความเป็นอยู่โดยทั่วไปขึ้นอยู่กับธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ ลักษณะโดยทั่วไปของชุมชน มีดังนี้

(1) มีอาชีพทางการเกษตรเป็นส่วนใหญ่

(2) แวดล้อมไปด้วยธรรมชาติ ชาวชนบทใกล้ชิดกับธรรมชาติและชีวิตส่วนใหญ่เผชิญกับภาวะธรรมชาติโดยตรง เช่น ความแห้งแล้ง ฝนตก น้ำท่วม เป็นต้น

(3) ความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่มีน้อย การตั้งบ้านเรือนที่อยู่อาศัยมักจะรวมกันเป็นกลุ่ม หรือไม่ก็ปลูกสร้างบ้านเรือนขนานไปตามแม่น้ำลำคลอง หรือริมถนน

(4) มีความสัมพันธ์แบบเป็นกันเอง เคารพนบถนอบและร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยยึดถือน้ำใจเป็นสิ่งสำคัญ

(5) การเปลี่ยนตำแหน่งทางสังคมมีไม่มาก เนื่องจากชาวชนบทมีความผูกพันอยู่กับการเกษตรมานาน ความคิดความเชื่อและการศึกษา ยังไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร ชาวชนบทส่วนใหญ่จึงยังคงยึดอาชีพเกษตรกรรม ฐานะทางเศรษฐกิจยังไม่เปลี่ยนแปลง คือค่อนข้างจะยากจน

2) ชุมชนเมือง เป็นชุมชนที่อยู่ในเมือง มีประชากรอยู่รวมกันเป็นกลุ่มหนาแน่นกว่าในชนบท สภาพชุมชนโดยทั่วไปจะประกอบด้วยตึก อาคารบ้านเรือน ผู้คนส่วนใหญ่จะทำงานอยู่ในเมือง สำนักงานมากกว่าที่ไปทำงานกลางแจ้ง สภาพความเป็นอยู่ของประชากรในชุมชนเมืองจึงเป็นไปด้วยความเร่งรีบและแข่งขัน ลักษณะสำคัญของชุมชนเมืองที่แตกต่างจากชุมชนชนบท มีดังนี้

(1) ชุมชนเมืองเป็นชุมชนอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรม ชาวเมืองจึงมีชีวิตอยู่ในโรงงาน หรือสถานประกอบการเป็นส่วนใหญ่ ไม่ค่อยได้สัมผัสกับธรรมชาติ เช่น เรือกสวน ไร่นา ป่าไม้ ภูเขา มากนัก

(2) ความสัมพันธ์ของชาวเมือง ส่วนใหญ่เป็นไปในรูปแบบของกลุ่มทุติยภูมิ คือมีความสัมพันธ์แบบมิใช่เป็นการส่วนตัว แต่เป็นความสัมพันธ์ตามระเบียบและกฎเกณฑ์ของสังคม ความเห็นใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันมีน้อย

(3) ความแตกต่างทางสังคมมีมาก โดยในเมืองจะมีทั้งคนร่ำรวยและคนยากจนที่มีฐานะและชีวิตความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันมาก

(4) การเคลื่อนที่ทางสังคมมีมาก ชาวเมืองมีโอกาสเปลี่ยนอาชีพทางเศรษฐกิจของตนได้มากกว่า เพราะมีอาชีพหลากหลายให้เลือก ทำให้มีโอกาสเปลี่ยนอาชีพและเลื่อนตำแหน่งหน้าที่การงานได้มากกว่าชุมชนชนบท

(5) มีการแข่งขันกันสูง ชาวเมืองต้องต่อสู้แข่งขันเพื่อความอยู่รอด ทั้งนี้เนื่องจากมีผู้คนมาอาศัยอยู่หนาแน่น ทุกสิ่งทุกอย่างค่อนข้างมีจำกัด และการที่จะให้ได้สิ่งใดมาต้องมีการแลกเปลี่ยนกันด้วยเงินตรา น้อยรายที่จะได้มาด้วยน้ำใจช่วยเหลือกัน

(6) มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม จากการที่ชุมชนเมืองเป็นศูนย์กลางของความเจริญด้านต่าง ๆ ผู้คนจากสังคมภายนอกเดินทางเข้ามาประกอบกิจกรรมกันอย่างมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวต่างประเทศ ทำให้วัฒนธรรมเมืองมีลักษณะหลากหลายแตกต่างกันออกไป เช่น แต่งกายชุดสากล รับประทานอาหารญี่ปุ่น ทำความเคารพแบบไทย เป็นต้น

2.1.1 โครงสร้างทางสังคม แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

1) สังคมชนบท จัดว่าเป็นโครงสร้างที่สำคัญที่สุดของสังคมไทย เพราะเท่ากับเป็นโครงสร้างของสังคมไทยทั้งหมด สังคมชนบท ได้แก่ การรวมกลุ่มแบบอุปถัมภ์ของกลุ่มปฐมภูมิ มีการติดต่อกันแบบตัวถึงตัว สภาพแวดล้อมของท้องถิ่นและวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมซึ่งคล้ายคลึงกัน ทำให้สถานภาพและบทบาทของคนในสังคมชนบทไม่แตกต่างกันมาก มีการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น สมาชิกของสังคมทำหน้าที่สอดคล้องต่อเนื่องกันอย่างราบรื่น และมีค่านิยมในเรื่องคุณความดีทางศาสนาเป็นตัวควบคุมความประพฤติทางสังคมของชนบทหรือที่เราเรียกกันว่าจารีตนั่นเอง

(1) ลักษณะสังคมชนบท (Rural Society)

สังคมชนบท บางทีเรียกว่า สังคมแบบชาวบ้าน (Folk Society) ซึ่งจัดว่ามีความสำคัญที่สุดในสังคมไทย เพราะเป็นโครงสร้างหลักเกือบทั้งหมดของประเทศไทย อันมีผลมาจากพฤติกรรมทั้งทางขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรม พอสรุปเป็นข้อ ๆ ดังนี้

ก. ประชากรมีความสัมพันธ์แบบปฐมภูมิ ประชากรอยู่ตามธรรมชาติไม่หนาแน่นมีการแข่งขันกันน้อยสภาพการครองชีพต่ำ สมาชิกของครอบครัวมีความสัมพันธ์กันอย่าง

แน่นแฟ้น สมาชิกในชุมชนจะให้ความสำคัญในเรื่องความเป็นมิตรต่อเพื่อนบ้าน มีการติดต่อกันแบบเป็นกันเอง เอื้อเฟื้อและจริงใจต่อกัน

ข. *สังคมชนบทเป็นสังคมเกษตรกรรม* ประชากรส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 80 อาศัยและประกอบอาชีพทางการเกษตร ทำให้ต้องพึ่งพาอาศัยแรงงานแลกเปลี่ยนกัน มีความใกล้ชิดกัน จึงมีความสนิทสนมกัน ทำให้เกษตรกรมีวิถีการดำรงชีวิตอย่างเกษตรกรรมและแตกต่างกันไปตามท้องถิ่น ซึ่งมีสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ต่างกันออกไป

ค. *สังคมชนบทมีความสัมพันธ์แบบปฐมภูมิ* เป็นความสัมพันธ์แบบใกล้ชิด ผูกพันกันแบบพ่อ แม่ ลูก

มีผลประโยชน์ร่วมกัน บางชุมชนอยู่ร่วมกันแบบญาติพี่น้อง รู้จักกันทั้งหมู่บ้าน เมื่อสมาชิกคนใดคนหนึ่งทำการใดก็จะรู้กันหมดลักษณะครอบครัวมีความสัมพันธ์กันแน่นแฟ้นเป็นหน่วยที่สำคัญทางเศรษฐกิจ เป็นทั้งหน่วยการผลิตและหน่วยบริโภค ช่วยกันทำงาน ทำเครื่องมือ เครื่องใช้ทอผ้าเอง ทำอาหารเอง สิ่งของเครื่องใช้และอาหารจะผลิตขึ้นใช้เอง และยังมีภาระหน้าที่อื่น ๆ เช่น ถ่ายทอดความรู้ทางอาชีพ อบรมสั่งสอนเรื่องคุณธรรมให้แก่สมาชิกในครอบครัว เป็นต้น และสังคมชนบทยังเคารพนับถือผู้อาวุโส โดยทั่วไปยังมีการเคารพนับถือผู้อาวุโสอยู่ มีการอบรมสั่งสอนถ่ายทอด เพื่อให้สมาชิกรุ่นใหม่ได้ปฏิบัติต่อผู้อาวุโสในหมู่บ้านอย่างเหมาะสม

ง. *ชุมชนมักตั้งอยู่นอกเมือง* เป็นหมู่บ้าน ตำบล กระจายอยู่ห่างกัน มีประชากรไม่หนาแน่น ลักษณะของครอบครัวเป็นแบบครอบครัวขยาย สมาชิกประกอบด้วยหลาย ๆ ครอบครัว ซึ่งเป็นเครือญาติกัน มาอยู่รวมในครัวเรือนเดียวกันหรือบริเวณใกล้เคียงกัน และมีความผูกพันกับนิเวศวิทยา คือมีความผูกพันกับสภาพแวดล้อม ได้แก่ ที่ดิน ภูมิประเทศ ดินฟ้าอากาศด้วย

จ. *วัดและศาสนสถาน* เป็นสถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรมศาสนา เป็นสถานที่สำคัญในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ในสมัยก่อนวัดเป็นแหล่งความรู้ ให้การศึกษา อบรม บ่มนิสัยแก่ประชาชน ปัจจุบันวัดก็ยังคงมีความสำคัญอยู่ไม่น้อย

ฉ. *สังคมชนบทเป็นสังคมแบบประเพณี* สังคมชนบทยังคงรักษาจารีตประเพณีและวัฒนธรรมที่เคยปฏิบัติกันจากบรรพบุรุษ ประเพณีบางอย่างยังรักษากันเหมือนเดิม การเปลี่ยนแปลงยังมีน้อยเมื่อเทียบกับสังคมเมือง สังคมชนบทส่วนใหญ่ยึดมั่นอยู่กับขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี ไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงง่าย ๆ มีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย

ช. *ค่านิยมในเรื่องคุณงามความดีในทางศาสนา* เป็นตัวควบคุมความประพฤติทางสังคม ยึดมั่นหลักพุทธศาสนาในชีวิตประจำวัน สืบเนื่องมาจากชาวชนบทนับถือพุทธศาสนามาตั้งแต่บรรพบุรุษ อิทธิพลความคิดยังซึมซาบอยู่ในจิตสำนึกเป็นวิถีชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ยังมีความเชื่อในเรื่อง ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เราอาจกล่าวได้ว่า สังคมชนบทยังเคร่งครัดในหลักของพระพุทธศาสนา

ช. ชาวชนบทจะพึงสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และอยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ ทำให้ผูกพันกับความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นอกจากเชื่อในหลักธรรมทางพุทธศาสนาแล้วชาวบ้านยังเชื่อในสิ่งศักดิ์ตามธรรมชาติ ความเชื่อในงานพิธีต่าง ๆ เช่น พิธีบายศรีสู่ขวัญ สะเดาะเคราะห์ ไล่ผีปอบ เป็นต้น เชื่อในไสยศาสตร์ โขคลาง หรือสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ

2) **สังคมเมือง** ข้อแตกต่างที่เด่นชัดระหว่างสังคมชนบทกับสังคมเมือง ได้แก่ จำนวนกลุ่มขององค์การที่มีมากในสังคมเมืองหลวง หลักเกณฑ์การพิจารณาสถานภาพทางสังคมของบุคคลในเมืองหลวง ขึ้นกับฐานะทางเศรษฐกิจ อำนาจและความเกี่ยวข้องทางการเมือง และระดับการศึกษาซึ่งผิดจากเกณฑ์ของสังคมชนบท นอกจากนั้นแล้วโครงสร้างชนชั้นทางสังคมในเมืองหลวง คือประกอบด้วยกลุ่มคนที่เป็นผู้สืบเชื้อสายมาจากตระกูลเก่าและขุนนาง ค่านิยมของคนเมืองหลวงนั้นจะเน้นหนักเรื่องอำนาจและความมั่งคั่งมากกว่าชาวชนบท มีความต้องการยกระดับตัวเองจากชั้นสังคมเดิมไปสู่ชั้นที่สูงกว่า โดยอาศัยปัจจัยหลายประการ เช่น ฐานะทางการเงิน การศึกษา อำนาจทางการเมือง และสิทธิต่าง ๆ

สรุปได้ว่า กลุ่มสังคมเป็นกลุ่มซึ่งประกอบด้วยบุคคลตั้งแต่ 2 คนหรือมากกว่านั้น โดยมีลักษณะที่สำคัญดังต่อไปนี้

- 1) มีการกระทำระหว่างกันทางสังคมหรือปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social interaction)
- 2) สมาชิกในกลุ่มต่างมีตำแหน่งและบทบาทหน้าที่ที่แตกต่างกันและประสานบทบาทระหว่างกัน มีแบบพฤติกรรมตามบรรทัดฐานของกลุ่ม หรือที่เรียกว่า วัฒนธรรมย่อย
- 3) มีความรู้สึกเป็นสมาชิกร่วมกัน ทำให้มีความผูกพันในฐานที่เป็นสมาชิกของกลุ่มสังคมเดียวกัน
- 4) มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน ที่สำคัญคือ เพื่อสนองความต้องการของสมาชิกแต่ละคนและความต้องการของสมาชิกของกลุ่มเป็นส่วนรวม สังคมมนุษย์ประกอบไปด้วยกลุ่มสังคมหลายหลาย ตั้งแต่กลุ่มสังคมเล็ก ๆ ไปจนถึงกลุ่มสังคมขนาดใหญ่ เช่น ครอบครัว กลุ่มเพื่อน สมาคมต่างๆ ชุมชน และกลุ่มชาติพันธุ์ในสังคม ฯลฯ กลุ่มสังคมเหล่านี้ต่างมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน เปรียบเหมือนสายใยของสังคมมนุษย์

2.1.2 สังคมวิทยาการเมือง คือ การเน้นศึกษาเรื่องสถาบันการเมืองในฐานะสถาบันทางสังคมสถาบันหนึ่ง และความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันการเมืองกับสถาบันอื่นในสังคมซึ่งไม่อาจแบ่งแยกออกจากสังคมวิทยาอำนาจที่มุ่งในเรื่องการศึกษาอำนาจในแง่ของความสัมพันธ์ทางสังคม

1) ความหมายของสังคมวิทยาการเมือง

สังคมวิทยาการเมืองประกอบด้วยศัพท์ 2 คำ คือ สังคมวิทยา และการเมือง คำว่าสังคมวิทยา เป็นวิทยาศาสตร์สาขาหนึ่งของสังคมศาสตร์ ที่กล่าวถึงมนุษย์ที่อยู่ในกลุ่ม มนุษย์หรือศาสตร์ที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สังคมวิทยาประกอบด้วยความรู้เกี่ยวกับการกระทำหรือ พฤติกรรมของมนุษย์ต่อมนุษย์ ชีวิตมนุษย์ในกลุ่ม การจัดระเบียบ การสร้างระเบียบ กลุ่ม ประเภทต่างๆที่มนุษย์สร้างขึ้น ระเบียบหรือกฎเกณฑ์ของกลุ่มหรือสังคมที่มนุษย์สร้างขึ้นเช่นเดียวกัน (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2532: น.19)

ศัพท์อีกคำหนึ่งที่ประกอบเป็นสังคมวิทยาการเมือง คือคำว่า การเมือง หมายถึง กระบวนการเบ็ดเสร็จที่อำนาจสังคมถูกใช้และแบ่งปันกันในหมู่มนุษย์ที่ร่วมกันอยู่เป็นกลุ่ม หรือสังคม โดยมีจุดเน้นที่สำคัญอยู่ที่กระบวนการตัดสินใจเรื่องส่วนรวมต่าง ๆ ร่วมกัน

กล่าวคือ การเมืองเป็นเรื่องของอำนาจ การได้มา การเสียไป การใช้และการแบ่งปันและการตัดสินใจร่วมกันของมนุษย์ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2532: น. 21)

สรุป ความหมายของสังคมวิทยาการเมือง คือ การศึกษาเรื่องอำนาจในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ศึกษาเรื่องอำนาจที่มีผลต่อความสัมพันธ์ทางสังคม หรือผลกระทบของความสัมพันธภาพทางสังคมที่มีต่ออำนาจ

จอห์น ล็อค (พงศ์เพ็ญ ศกุนตาทัย, 2547: น.88) กล่าวว่า มนุษย์ซึ่งอิสระเสรี และเสมอภาคกันโดยธรรมชาติ ไม่อาจยอมให้ถูกกดขี่หรือออกจากสภาวะนี้ และถูกบังคับให้อยู่ใต้อำนาจการเมืองของผู้อื่น โดยปราศจากความยินยอมของตนเอง และโดยความยินยอมนี้ มนุษย์สามารถทำความตกลงกับมนุษย์อื่นในการที่จะเข้ามาอยู่ร่วมกัน และรวมกันเป็นสังคมเพื่อการดำรงอยู่ของพวกเขากันเอง เพื่อความปลิดภัยของกันและกัน เพื่อความสงบสุขแห่งชีวิตของพวกเขา เพื่อการเสวยสุขอย่างสันติจากสิ่งที่เป็นของพวกเขาเอง และเพื่อให้รอดพ้นได้ดียิ่งขึ้นจากการรุกรานของผู้ที่ต้องการก่อแค้นและทำร้ายพวกเขา

2.2 อำนาจ

มนุษย์กับอำนาจเป็นของคู่กันนับแต่มีมนุษย์มา นักสังคมวิทยานิยาม อำนาจ ว่าเป็นความสามารถในการกำหนดให้ผู้อื่นเป็นหรือกระทำตามความต้องการของตนเอง แม้ว่าผู้อื่นจะขัดขืนก็ตาม การใช้อำนาจดูเหมือนจะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเฉพาะกับมนุษย์ที่เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีลักษณะต้องการสังคม และอยู่รวมเป็นกลุ่ม หากการใช้อำนาจนั้นได้รับการยอมรับจากประชาชนหรือกลุ่มคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือ หลายกลุ่ม ก็จะทำให้เกิดการต่อต้านอำนาจนั้นๆขึ้นในหลากหลายรูปแบบและช่องทาง

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจเป็นหนึ่งในความสัมพันธ์พื้นฐานที่สุดของการอยู่รวมกันของสิ่งมีชีวิต สำหรับสิ่งมีชีวิตที่ไม่ใช่มนุษย์ อำนาจมักแสดงออกมาในรูปธรรมง่าย ๆ เช่นหากสัตว์ตัว

ใดแข็งแรงแรงที่สุด ตัวนั้นก็จะม้อานาจและกลายเป็นจำฝูงของกลุ่มไป แต่ในสังคมมนุษย์นั้น อานาจมักแสดงออกมาในรูปแบบที่หลากหลาย ยิ่งสังคมที่มีการพัฒนาและซับซ้อนมากเท่าใด รูปแบบของอานาจก็ยิ่งซับซ้อนมากขึ้น

อานาจเกิดมาพร้อม ๆ กับการมีชีวิตของสิ่งมีชีวิต ไม่ว่าจะเป็มนุษย์หรือสัตว์ มักจะใช้และแสดงอานาจที่มี แต่การที่สิ่งมีชีวิตต้องใช้และแสดงอานาจก็เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างปลอดภัย "อานาจ" จึงจัดว่าเป็นเครื่องมือที่นำมาสร้างความปลอดภัยให้กับสิ่งมีชีวิตบนโลกนี้

การใช้อานาจสำหรับมนุษย์เกิดขึ้นโดยธรรมชาติและอยู่ในสังคมนี้มาช้ มนุษย์มีความสามารถในใช้และจัดสรรอานาจให้เหมาะสมกับตนเอง แม้อานาจจะสร้างความปลอดภัยในชีวิต หากแต่มนุษย์ใช้อานาจตลอดเวลาส่งผลกระทบต่อชีวิตทั้งต่อผู้ใช้อานาจและบุคคลแวดล้อม มีผู้ให้คำจำกัดความของ อานาจ ไว้ดังเช่น

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2532: น.15) กล่าวว่า “การกระทำทางสังคมทุกอย่างเป็นเรื่องของการใช้อานาจ ความสัมพันธ์ทางสังคมทุกอย่างเป็สมการแห่งอานาจ และกลุ่มชนหรือระบบสังคมทุกกลุ่มหรือระบบเป็องค์การ หรือการจัดระเบียบเกี่ยวกับอานาจทั้งสิ้น”

สำหรับคำว่าอานาจ ได้แก่ความสามารถใดๆที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชีวิตสังคม เช่นทำให้มีการกระทำต่อสังคมอย่างใดอย่างหนึ่ง ทำให้ระเบียบสังคมหรือวัฒนธรรมทางสังคมเปลี่ยนแปลงไป

อานาจจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมนุษย์มีความสัมพันธ์กัน หรือเรียกอีกอย่างว่าความสัมพันธ์ทางสังคม อานาจเกิดในความสัมพันธ์ทางสังคม

2.2.1 ความหมายของอานาจ

อานาจ (Power) เป็นคำที่มาจากภาษาละติน ว่า “โปเตเร”(Potere) หมายถึงมีความสามารถเหนือปรากฏการณ์หรือผู้อื่น ส่วนคำศัพท์ภาษาไทยนั้น อานาจ หมายถึงอำนาจหรือพลัง อานาจเป็ลักษณะธรรมชาติอย่างหนึ่งของสัตว์ที่อยู่รวมกันเป็กลุ่มหรือสังคม ซึ่งรวมถึงมนุษย์ด้วย อานาจเป็สิ่งที่สามารถสังเกตเห็นได้โดยง่าย ในสถานการณ์หนึ่ง ๆ เราสามารถรับรู้ได้ไม่ยากกว่าใครคือผู้มีอานาจ

การให้นิยามคำว่า อานาจ นั้นจะแตกต่างกันไปตามบริบท โดยมีผู้ให้ความหมายของคำว่า อานาจ ไว้ในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

โทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes) (สมภาร พรหมทา, 2538: น.15) กล่าวว่า การที่มนุษย์จะบรรลุเป้าหมาย ต้องใช้อานาจเป็เครื่องมือ ฮอบส์เชื่อว่า “มนุษย์ทุกคนเกิดมาแตกต่างกัน บางคนมีกำลัง บางคนอ่อนแอ บางคนฉลาด บางคนโง่ แต่ความแตกต่างเหล่านี้ทำให้หลักประกันความปลอดภัย”

ด้านร่างกาย แม้มนุษย์จะมีความแตกต่างกันในด้านกำลังกายและความคิดก็ตาม แต่ไม่อาจอาศัยเหตุแห่งความต่างนั้นเป็นข้ออ้างเพื่อประโยชน์ของตนเหนือคนอื่นได้ตลอดไป “แม้คนที่อ่อนแอที่สุด ก็มีความเข้มแข็งเพียงพอที่จำกำจัดคนที่แข็งแกร่งที่สุดได้ อาจใช้เล่ห์หรือร่วมมือกับผู้อื่น”

ด้านจิตใจ ความรอบคอบไม่ใช่คุณสมบัติที่ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่กำเนิด แต่เป็นสิ่งที่มนุษย์ได้มาจากประสบการณ์ ฉะนั้น “ถ้าให้เวลาเท่าๆกัน ทุกคนก็จะมีมารอบคอบไม่แตกต่างกัน” มนุษย์มีความต้องการตลอดเวลา โดยความต้องการมีผลมาจากอำนาจหรือแรงผลักดันภายใน เป้าหมายของการกระทำเพื่อ “ความพอใจ” และความหวังที่จะได้รับ “ความสุขหรือความดีงามที่จะเกิดขึ้นในอนาคต” ฉะนั้น ทราบไตท์มนุษย์มีชีวิต มนุษย์จึงต้องมีความต้องการอยู่ร่ำไป (ไพรวลัย เคนพรม, 2563: น.50)

อำนาจที่ใช้เป็นเครื่องมือ ในทัศนะของ ฮอบส์ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. อำนาจตามธรรมชาติ เป็นสิ่งที่มิในตัวมนุษย์ เป็นได้ทั้งอำนาจทางร่างกายและจิตใจ เช่น ความแข็งแกร่ง รูปร่าง ความรอบคอบ ความสง่างาม เป็นต้น
2. อำนาจที่เป็นเครื่องมือ เป็นอำนาจที่ได้มาจากการยอมรับของผู้อื่นและโชคชะตา เป็นวิธีการและเครื่องมือที่จะได้รับการยอมรับมากขึ้น เช่น ความร่ำรวย ชื่อเสียง เป็นเครื่องมือเพิ่มพูนอำนาจหรือเสริมสร้างบารมีให้แก่บุคคลมากยิ่งขึ้น (ไพรวลัย เคนพรม, 2563: น.51)

ฮอบส์ ยังมีแนวคิดอีกว่า มนุษย์เห็นแก่ตัว และละโมภโดยธรรมชาติ มีความรักตัวกลัวตาย มีเหตุผลเหนือสัตว์ สามารถคำนึงถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับ และในความรักตัวกลัวตาย ทำให้มนุษย์ยินยอมละทิ้งสภาวะธรรมชาติและควมมีเหตุผล หากไม่ถูกควบคุมโดยอำนาจที่ชอบธรรม มนุษย์ต้องการการมีอำนาจที่เด็ดขาด และจะพยายามครอบครองอำนาจเพื่อประโยชน์ของตนเองให้มากที่สุด (วิทยากร เชียงกูล, 2548: น.37)

ฮอบส์ วิเคราะห์ว่ามนุษย์เราเป็นสัตว์ที่อยู่ไม่สุขและไม่มั่นคง ถูกผลักดันไปทุกทางด้วยความชอบและไม่ชอบของตนเอง เป็นสัตว์ที่เห็นแก่ตัว และใช้เหตุผลที่จะทำทุกอย่างเพื่อความอยู่รอดและความมั่งคั่งของตนเอง พวกเขาเห็นวิธีที่จะป้องกันตัวเองที่ดีที่สุด คือการโจมตีก่อน ซึ่งทำให้เกิดการแย่งชิง สงครามและความตาย ทำให้ไม่มีศิลปะ ยากไร้ นำเกลียด โหดร้าย และอายุสั้น ดังนั้นจึงต้องมี ผู้มีอำนาจ เพื่อกำหนดกฎเกณฑ์ให้มนุษย์เชื่อฟังและปฏิบัติตามกฎ ที่จำเป็นเพื่อความอยู่รอดของมนุษย์ (วิทยากร เชียงกูล, 2548: น.90)

นิโคโล มาเคียเวลลี (Nicolo Machiavelli) (ไพรวลัย เคนพรม, 2562: น. 85) นักทฤษฎีการเมือง มีแนวคิดเกี่ยวกับอำนาจว่า “การเป็นผู้นำในลักษณะนำหัวหน้าเกรงดีกว่าผู้นำซึ่งเป็นที่คนรักใคร่” แม้แต่การตัดสินใจกำจัดศัตรูทางการเมืองด้วยความรุนแรงอย่างการลงมือสังหารนั้น มาเคียเวลลี ก็เห็นว่า เป็นเรื่องจำเป็นหากจะนำมาซึ่งผลลัพธ์ที่มีเหตุผลเพียงพอ

ระเบียบทางสังคมในทัศนะของ มาเคียเวลลี เป็นแบบเผด็จการที่ใช้ความรุนแรง เขาไม่ได้เสนอว่าความรุนแรงนั้นดีแต่เสนอว่าความรุนแรงเป็นสิ่งจำเป็น เขาเข้าใจดีว่า “ความรุนแรงเป็นความชั่วร้าย แต่หากมนุษย์จะบรรลุเป้าหมายของตนให้ได้มนุษย์ต้องรู้จักเป็นคนชั่ว”

สรุปความคิดทางการเมืองด้านอำนาจ ของ มาเคียเวลลี คือศิลปะของการรักษาอำนาจ สร้างเอกภาพทางการเมือง สร้างความมั่นคงทางการเมือง มีความสงบเรียบร้อย ต้องแยกศีลธรรมออกจากการเมือง เพราะอำนาจแสดงถึงความชอบธรรมของวิธีการ จะใช้วิธีไหนก็ได้ไม่ต้องคำนึงถึงศีลธรรม อาจกล่าวได้ว่า อำนาจนั้นอาจมีวิธีการดำเนินการที่อาจสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับหลักศีลธรรม หรือหลักจริยธรรมก็ได้ แต่เป้าหมายสูงสุดของการใช้อำนาจนั้นคือความสำเร็จ อย่างลัวถ้าจะต้องทำผิดบ้าง ผู้ปกครองที่ประสบความสำเร็จต้องทำผิดบ้าง และควรใช้ประโยชน์จากการทำผิดนั้นด้วย เพราะบางสิ่งบางอย่างที่คนภายนอกมองเห็นว่าดี แต่ในทางปฏิบัติกลับไม่ได้ผลดีตามที่เห็น ในขณะที่ของที่ดีก็อาจจะใช้การได้ ดังนั้นผู้ปกครองไม่จำเป็นต้องเลือกแต่สิ่งที่ดี ๆ แต่ควรดูว่าสิ่ง ๆ นั้นเมื่อนำไปปฏิบัติแล้ว ได้ประโยชน์หรือไม่ เพราะเมื่อจุดหมายปลายทางหรือผลที่ได้มันได้ประโยชน์จะถือว่าสิ่ง ๆ นั้นเป็นสิ่งที่ดี

มาเคียเวลลี ยังมีแนวคิดเกี่ยวกับอำนาจอีกว่า ผู้มีอำนาจย่อมเป็นผู้ถูกเสมอ เพราะคนมีอำนาจ จะทำอะไรก็ได้โดยไม่มีใครกล้าว่า ว่าผิด จุดมุ่งหมายย่อมสำคัญกว่าวิธีการ จะทำอะไรก็ได้เพื่อให้บรรลุจุดหมาย

Max Weber (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2532: น.52) ได้ให้ความหมายของคำว่า อำนาจ ไว้ว่า “อำนาจ” คือ ความน่าจะเป็นที่บุคคลบุคคลหนึ่งซึ่งมีความสัมพันธ์ทางสังคมกับบุคคลอื่นในลักษณะที่สามารถทำให้ความมุ่งมาดปรารถนาของเขาเป็นผลได้โดยปราศจากการต่อต้าน หรือ อำนาจ (Authority) หมายถึง ความสามารถในการสั่งการ บังคับบัญชา หรือกระทำการใด ๆ เพื่อให้มีการดำเนินการ หรือปฏิบัติการต่างๆ ตามหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมายมา

- อำนาจหน้าที่เป็นสิ่งที่ได้มาอย่างเป็นทางการตามตำแหน่ง
- อำนาจหน้าที่ และความรับผิดชอบจะต้องมีความสมดุลกันเสมอ

การได้มาซึ่งอำนาจในทัศนะของ Max Weber คือ การได้อำนาจมาตามกฎหมาย (Legal Authority) ภาระหน้าที่ (Duty) หมายถึงภารกิจหน้าที่การงานที่ถูกกำหนด หรือได้รับมอบหมายให้กระทำ

Ralf Dahvendorf อำนาจ (สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2554: น.6) กล่าวว่า “อำนาจ” หมายถึง ความเป็นไปได้ที่ผู้กระทำผู้หนึ่งภายในสังคม อยู่ในตำแหน่งที่สามารถทำตามเจตนารมณ์ของตนเองได้แม้ว่าจะถูกต่อต้าน “สิทธิอำนาจ” หมายถึง การสั่งการในบางเรื่องและจะถูกเชื่อฟังสิทธิอำนาจสัมพันธ์กับตำแหน่งหรือบทบาททางสังคม เป็นตำแหน่งที่สูงกว่าเป็นอำนาจที่ชอบธรรม

Gerhard E.Lenski (สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2554: น.5-6) กล่าวว่า “อำนาจ” เป็นปัจจัยในการกำหนดการกระจายผลผลิตทั้งหมดของสังคม อำนาจเป็นส่วนสำคัญต่อการกำหนดเกียรติภูมิ ซึ่งหมายถึง รางวัลที่ถูกประเมินค่าจับต้องไม่ได้ และอภิสิทธิ์ (privilege) ซึ่งหมายถึงสินค้าบริการ หรือตำแหน่งทางสังคมเป็นผลประโยชน์หรือรางวัลที่จับต้องได้

มองเตสกีเอร์ (Montesquieu) (รู้จัก มองเตสกีเอร์ กับทฤษฎีการใช้ อำนาจ www.tonkit360.com สืบค้นวันที่ 9 มกราคม 2564) มีแนวคิดเกี่ยวกับอำนาจ คือไม่ต้องการให้อำนาจอยู่ในมือบุคคลเพียงคนเดียว เพราะบุคคลใดก็ตามซึ่งมีอำนาจอยู่ในมือ มักจะใช้ อำนาจเกินเลยอยู่เสมอ

มองเตสกีเอร์ได้กล่าวอีกว่า "ไม่มีความเลวร้ายใด ที่จะยิ่งไปกว่าความเลวร้ายที่ได้กระทำ โดยอาศัยอำนาจตามกฎหมายหรือในนามของกระบวนการยุติธรรม"

Flippo (วาโร เฟ็งสวัสตี, 2555: น.3) กล่าวว่า ในบางกรณีอำนาจอาจ หมายความว่ารวมถึงฐานะซึ่งย่อมจะมีอิทธิพลที่จะบังคับให้บุคคลอื่นๆ ทำตามได้ ฐานะดังกล่าวนี้ ได้แก่ ตำแหน่ง เงินเดือน เสื้อผ้าที่ใส่ ขนาดของหน่วยงาน รวมทั้งขนาดที่ตั้งโต๊ะทำงาน เครื่องเฟอร์นิเจอร์ในห้องทำงาน ความอิสระในการทำงาน รถและชนิดของรถที่ใช้ ตลอดจนบ้านที่อยู่อาศัย สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า ผู้มีฐานะก็เป็นผู้มีอำนาจในบางกรณี

เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์ (วาโร เฟ็งสวัสตี, 2555: น.3) กล่าวว่า อำนาจมีความหมายรวมถึงคำ ในภาษาอังกฤษ คือ Power , Influence และ Authority ซึ่งแต่ละคำมีความหมายดังนี้

Power (อำนาจ) เป็นอำนาจที่ซ่อนเร้นภายในของผู้นำ เป็นอำนาจที่พร้อมจะให้ผู้นำได้นำไปใช้ ผู้นำได้รับอำนาจจากหน่วยงานหรือองค์กร โดยใช้สิทธิที่จะสั่งการประมวลผลให้รางวัลหรือลงโทษภายในขอบเขตที่กำหนด

Influence (อิทธิพล) เป็นคำที่ไม่ได้แสดงถึงความหมายในทางที่ไม่ดี คำว่าอิทธิพล จัดเป็นรูปแบบหนึ่งของ อำนาจ (Force) และเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล โดยที่การกระทำของบุคคลหนึ่ง มีผลกระทบต่อความคิด ทัศนคติ หรือการกระทำของอีกบุคคลหนึ่ง การใช้อิทธิพลมีรูปแบบต่าง ๆ เช่น การจูงใจ การเกลี้ยกล่อม การเสนอแนะ เป็นต้น โดยเมื่อผู้นำใช้อิทธิพลผู้ตามจะเชื่อฟัง และปฏิบัติตามทั้ง ๆ ที่ผู้ตามมีสิทธิที่จะใช้ดุลยพินิจว่าควรปฏิบัติตามหรือไม่

Authority (อำนาจหน้าที่หรือสิทธิอำนาจ) ถือได้ว่าอำนาจหน้าที่ เป็นอำนาจที่องค์กรมอบให้กับผู้ดำรงตำแหน่งหนึ่งๆ เพื่อที่จะได้ใช้ซึ่งอำนาจหน้าที่นั้น ในการปฏิบัติภารกิจขององค์กรให้ได้สำเร็จ และเมื่อบุคคลได้รับมอบหมายหน้าที่ให้ปฏิบัติ บุคคลนั้นก็จะมีอำนาจตามความรับผิดชอบ ดังนั้นอำนาจหน้าที่ จึงเป็นสิทธิที่ผู้นำจะทำทุกอย่าง ในสิ่งที่จำเป็นเพื่อปฏิบัติสิ่งที่ต้องรับผิดชอบให้สำเร็จ อำนาจหน้าที่เป็นสิทธิที่ผู้นำจะตัดสินใจว่าควรจะทำอย่างไร สิทธิที่จะ

ปฏิบัติสิ่งนั้นเอง หรือมอบหมายให้ผู้อื่นปฏิบัติก็ได้ ซึ่งอำนาจหน้าที่นั้นจะสามารถเกิดขึ้นได้ เมื่อผู้ตามให้การยอมรับ

จากความหมายของอำนาจที่กล่าวมาในข้างต้น พอสรุปได้ว่า “อำนาจ” หมายถึง ความสามารถของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ที่มั่งงาน หรือองค์กร ในการมีอิทธิพล ต่อพฤติกรรม หรือความคิด ที่สามารถทำให้บุคคลอื่น หรือกลุ่มบุคคลอื่น ทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งตามที่ตนต้องการ หรือบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

2.2.2 ประเภทของฐานอำนาจหรือที่มาของอำนาจ

การแบ่งประเภทของฐานอำนาจนั้นเป็นการแบ่งอย่างกว้าง ๆ โดยแท้จริง แล้วฐานของอำนาจมีความซ้อนทับกันอยู่ เช่น คนที่มีอำนาจในการให้รางวัลมักมีอำนาจในการบังคับ ทำโทษด้วย หรือคนที่กุมความลับของผู้อื่นย่อมมีอำนาจในการบังคับขู่เข็ญเจ้าของความลับ นักกฎหมายได้รับความชอบธรรมจากสังคมให้ใช้ความชำนาญของตนในการดำรงตำแหน่งทาง กระบวนการการศาล เป็นต้น

โทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes) (ปรัชญาการเมืองของฮอบส์ ไพรวัลย์ เคนพรม, 2562: น.51)แบ่งอำนาจเป็น 2 ประเภท คือ

1. อำนาจตามธรรมชาติ เป็นสิ่งที่มีอยู่ในตัวของมนุษย์ อาจเป็นได้ทั้งอำนาจทางด้านร่างกายและจิตใจ เช่น ความแข็งแกร่ง รูปร่าง ความรอบคอบ และความมีสง่า เป็นต้น
2. อำนาจที่เป็นเครื่องมือ เป็นอำนาจที่ได้มาโดยการยอมรับของผู้อื่นและ โชคชะตา วิธีการละเครื่องมือที่จะได้รับการยอมรับ เช่น ความร่ำรวย ชื่อเสียง มิตรสหาย และความมีโชค ล้วนเป็นเครื่องมือช่วยเพิ่มพูนอำนาจ หรือเสริมสร้างบารมีให้กับบุคคลมากขึ้น

French และ Raven (วาโร เฟ็งสวัสต์ การวิจัยเกี่ยวกับการใช้พลังอำนาจ ของผู้บริหาร วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ปีที่4 ฉบับที่7 มกราคม-มิถุนายน 2555) เสนอว่า ฐานอำนาจหรือที่มาของอำนาจนั้นมีอยู่ทั้งสิ้น 6 แบบ คือ

1. อำนาจในการให้รางวัล ในหลาย ๆ กรณีมักหมายถึงการครอบครองทรัพยากรที่มากกว่าคนอื่นในสังคม ผู้มีอำนาจจึงเป็นผู้ที่มีความสามารถหรือจัดสรรทรัพยากรที่ตนเอง มีอยู่ให้กับผู้อื่น และให้ความหมายของการจัดสรรทรัพยากรนั้นว่าเป็นรางวัล เช่น อำนาจของนายจ้าง หรือหัวหน้างาน มีฐานมาจากความสามารถในการจ่ายเงินหรือให้รางวัลที่พวกเขาเห็นคุณค่าหรือ ลูกน้อง
2. อำนาจในการบังคับ คือ อำนาจที่มีฐานมาจากความสามารถในการให้ โทษและการข่มขู่ เช่น นายจ้างมีศักยภาพที่จะไล่ลูกจ้างออก หัวหน้างานมีสิทธิที่จะตักเตือนลูกน้อง ผู้ก่อนการร้ายมีอำนาจจากการข่มขู่ว่าจะโจมตี

3. อำนาจที่ชอบธรรม หมายถึง อำนาจมีฐานมาจากการยอมรับร่วมกันของสังคม โดยสังคมจะเป็นผู้กำหนดว่าใครคือผู้ที่สมควรจะมีอำนาจและสังคมต้องยอมทำตาม เช่น หน่วยรักษาความปลอดภัยในสนามบินมีอำนาจชอบธรรมในการสั่งให้ผู้โดยสารถอดรองเท้า อาจารย์มีอำนาจในการไม่อนุญาตให้นักศึกษาที่มาสายเข้าชั้นเรียน เป็นต้น อำนาจที่ชอบธรรมมักเป็นการยอมรับจากภายใน เป็นไปโดยสมัครใจมากกว่าที่จะเกิดจากความกลัวที่จะถูกทำโทษหรือความอยากได้รางวัล โดยทั่วไปอำนาจที่ชอบธรรมยึดโยงอยู่กับ ความเป็นธรรม ความยุติธรรม และความถูกต้อง

4. อำนาจที่มาจากความอ้ำอึง หมายถึง อำนาจที่มาจากความเป็นที่ชื่นชอบและเคารพของคนในกลุ่ม ผู้มีอำนาจจากการอ้ำอึงมักเป็นผู้ที่เป็นศูนย์กลางของกลุ่ม มีความสัมพันธ์อันดีกับสมาชิกในกลุ่ม อำนาจลักษณะนี้สอดคล้องกับมโนทัศน์ว่าด้วยบารมีหรือเสน่ห์ส่วนบุคคล (charisma)

5. อำนาจที่มีจากความชำนาญ หมายถึง อำนาจที่เกิดจากการมีความรู้ ความชำนาญ หรือความสามารถพิเศษในบางเรื่องที่ผู้อื่นไม่มี เช่น แพทย์และพยาบาลมีอำนาจมากกว่าคนไข้ นักเศรษฐศาสตร์มักมีอำนาจมากกว่า “นัก” อื่นๆ ในการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจ

6. อำนาจที่มาจากข้อมูลข่าวสาร หมายถึง อำนาจที่มีฐานมาจากการมีศักยภาพในการเข้าถึงแหล่งข้อมูลข่าวสาร การใช้เหตุผลในการสร้างข้อโต้แย้ง และการโน้มน้าวผู้อื่น อำนาจที่มาจากข้อมูลข่าวสารต่างจากอำนาจที่มาจากความชำนาญตรงที่ว่า อาจไม่จำเป็นต้องมีความสามารถหรือความชำนาญใดๆ เลย อาจเกิดขึ้นโดยบังเอิญก็ได้ เช่น การกุมความลับของบุคคลอื่น เป็นต้น

อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2544: น.103) กล่าวว่า อำนาจเป็นส่วนสำคัญในหลายมิติ แบ่งออกได้ 3 มิติ คือ อำนาจในฐานะที่เป็นทรัพยากร อำนาจที่เป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างสังคม และอำนาจในแง่ของความจริงและความรู้

1. อำนาจในฐานะที่เป็นทรัพยากร เป็นอำนาจที่มาจากคุณสมบัติของอำนาจ ที่เป็นผลให้รัฐหรือสังคม มีบทบาทในการกำหนดให้มนุษย์ดำเนินการจนบรรลุวัตถุประสงค์

แมกซ์ เวเบอร์ จำแนกอำนาจออกเป็น 3 ประเภท คือ

- 1) อำนาจประเพณี (Traditional Authority)
- 2) อำนาจตามบารมี (Charisma Authority) และ
- 3) อำนาจตามกฎหมาย (Legal-rational Authority)

ซึ่งอำนาจตามกฎหมายเป็นอำนาจที่ชอบธรรมมากที่สุด อันมาจากการใช้กำลังบังคับน้อยที่สุด เป็นอำนาจที่เป็นไปตามกฎหมาย ที่ผู้ที่มีอำนาจสูงสุดเป็นผู้กำหนด

2. อำนาจในความหมาย ที่เป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ในสังคม เป็นอำนาจที่สะท้อนจากความขัดแย้ง การต่อรอง การแย่งชิง การครอบงำ ความร่วมมือ ในการกำหนดความสัมพันธ์ในสังคม

คาร์ล มาร์กซ์ ได้อธิบายถึงอำนาจในด้านนี้ว่า ความเปลี่ยนแปลงทางสังคม ที่อาศัยเงื่อนไขจากการผลิต วิธีการผลิต อันเป็นที่มาของการกำหนดโครงสร้างชนชั้นทางสังคม ที่มีความขัดแย้งระหว่างชนชั้นปกครองกับชนชั้นที่ถูกปกครอง ที่ท้ายสุดเป็นความขัดแย้งระหว่างชนชั้นนายทุนกับชนชั้นล่าง อำนาจจึงเป็นสภาวะเงื่อนไขของความขัดแย้ง โดยเฉพาะอำนาจในการบังคับและการตกเป็นเบี้ยล่างของแต่ละชนชั้น การสร้างอำนาจต่อรองของชนชั้นที่น้อยกว่าดำเนินการโดยการรวมกลุ่ม การสร้างพันธมิตรกับชนชั้นอื่น เป็นต้น

3. อำนาจในความหมายที่เป็นความรู้และความจริง เป็นอำนาจที่หลุดนอกรอบจากสภาพของบุคคล โครงสร้างสถาบันทางสังคม เป็นการให้ความสำคัญกับอำนาจในแง่มุมของการสร้างวาทกรรม ที่เป็นการอธิบายความหมายของคำกับความสัมพันธ์ในเชิงผูกขาดในการอธิบายความจริงในสังคม

Ken Blanchard Kathleen K. Reardon (เจษฎา ทรงมิตร, ธนิกันต์ มาชะศิริานนท์(แปล) น.40) กล่าวว่าอำนาจมีที่มาจากหลายแหล่ง แบ่งได้ 4 ประการ คือ

1. Position Power อำนาจที่มาจากตำแหน่งอย่างเป็นทางการ แต่ละตำแหน่งล้วนมีบทบาทและอำนาจเฉพาะแต่ละงานมากน้อยลดหลั่นกันไป อาทิ ตำแหน่งหัวหน้าย่อมมีพลังเหนือทรัพยากร การตัดสินใจ ตลอดจนมีอำนาจในการบริหารลูกน้องให้ได้ทั้งคุณและโทษ ห้ามโกรธกัน หากใช้อย่างสมดุลคุณก็เกิดกับทั้งตนคนรอบตัวและองค์กร หากใช้ไม่พอดี อาทิ มีแล้วไม่ใช้ใจไม่ถึง อำนาจที่มีอาจอันตรธานหายไป เพราะคนไม่ศรัทธา หรือมีเท่าไรรักรหน้าใช้ เมื่อไหร่ ๆ ก็หมด กตเขาได้แต่คงไม่ตลอดไป

2. Expert Power อำนาจจากความเชี่ยวชาญ ไม่ว่าจะใครจะตำแหน่งใหญ่มาจากไหนหรือมีหน้าที่สำคัญอย่างไร ไปๆ มาๆ ก็ต้องพึ่งพาผู้รู้งาน ผู้ที่เชี่ยวชาญบางภารกิจเป็นพิเศษ

3. Knowledge Power อำนาจจากความรู้ ยุคนี้เป็นยุคที่การเปลี่ยนแปลง ผู้ที่มีความรู้กว้าง ย่อมมองเห็นหนทางมากมาย เพราะสามารถโยนโยนข้อมูลและความรู้ที่มี หลายครั้งแม้ไม่รู้ลึก ตอบคำถามไม่ได้ แต่รู้ว่าจะไปหาข้อมูลมาจากแหล่งใด ก็ใช้ได้พอเพียงหรือบางทีทำเองไม่เป็น แต่ก็รู้ว่าจะต้องไปหาใคร เพื่อให้ช่วยดำเนินการ ก็ทำให้งานเดินได้ ความรู้และข้อมูลที่มี จึงถือเป็นตัวคุณ เพิ่มพูนอำนาจ

4. Personal Power อำนาจจากพฤติกรรมส่วนตัว คนที่พฤติกรรมน่านับถือ ไม่ว่าจะมีความโอปอ้อมอารี มีน้ำใจยามใครเดือดร้อน เป็นคนดี มีความยุติธรรมโปร่งใส ไม่ลำเอียง

ตลอดจนเป็นผู้มีบารมี มีเพื่อนฝูง ยามมีปัญหา ก็พากันมาอ้อมชู ไม่นิ่งดูตาย คนเช่นนี้ ย่อมมีพลังเต็มเปี่ยมที่จะโน้มนำคนด้วยตัวตนของเขา โดยไม่ต้องอาศัยเงาคนอื่น ทั้งยังไม่ต้องพึ่งพาตำแหน่งแห่งใดที่ใครหยิบยื่นให้ทั้งสิ้น

สมศักดิ์ สามัคคีธรรม (2554) กล่าวว่า ที่มาของอำนาจ เกิดจาก

1. อำนาจที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ อำนาจในลักษณะนี้เป็นอำนาจที่เกิดขึ้นเฉพาะตน เฉพาะบุคคล เช่น บุคลิกลักษณะบางอย่างของบุคคลที่เมื่อมีผู้พบเห็น หรือ ได้สัมผัสสพุดคยแล้วเกิดความรู้สึกเชื่อถือ เชื่อมั่น ศรัทธา อาจเรียกอำนาจแบบนี้ว่าอำนาจบารมี (Charismatic Authority) อำนาจในลักษณะนี้เป็นอำนาจเฉพาะตน เฉพาะบุคคล ซึ่งอาจเป็นผู้มีตำแหน่งที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ และรวมถึงผู้ที่ไม่มีตำแหน่งก็ได้ แต่อำนาจที่เกิดขึ้นนี้เป็นสิ่งที่บุคคลอื่นมีความรู้สึกชื่นชม ศรัทธา น่ายกย่อง สรรเสริญ

2. อำนาจที่เกิดจากการสั่งสม อำนาจในลักษณะมักเป็นอำนาจที่เกิดขึ้นเฉพาะบุคคลเช่นกัน แต่เป็นอำนาจที่แต่ละบุคคลพึงสร้างขึ้นภายหลังจากที่ได้ดำรงบทบาทในฐานะสมาชิกของสังคม เช่น อำนาจบนฐานของความรู้ (Knowledge-base Authority) อำนาจในฐานะผู้เชี่ยวชาญ (Expert Power) เป็นอำนาจที่เกิดจากการที่บุคคลมีความรู้ ความสามารถเฉพาะด้าน มีประสบการณ์ มีทักษะ และมีความรอบรู้เป็นที่น่าเชื่อถือ

3. อำนาจที่เกิดขึ้นตามกฎหมาย (Legal Authority) หรือ อาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อำนาจที่เกิดโดยตำแหน่ง (Legitimate Power) เป็นอำนาจที่เกิดขึ้นตามที่กฎหมายกำหนด ทำให้มีอำนาจหน้าที่บทบาทและความรับผิดชอบในหน้าที่ที่ลดหลั่นกันลงไปตามลำดับ ดังนี้

1) อำนาจที่เกิดขึ้นจากการเมือง ตัวอย่างเช่น นายกรัฐมนตรี รองนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่าง ๆ เรียกว่า บุคคลในตำแหน่งเหล่านี้ว่า “ข้าราชการการเมือง

2) อำนาจที่เกิดจากราชการ ตัวอย่างเช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายอำเภอ ผู้ว่าราชการจังหวัด หัวหน้ากอง หรือ เหล่าข้าราชการประจำ

3) อำนาจที่เกิดจากเอกชน พลเมือง ตัวอย่างเช่น ผู้อำนวยการหัวหน้าฝ่าย หัวหน้ากลุ่ม เป็นต้น

4. การใช้อำนาจโดยการบังคับ (Force) หรือ ใช้การกระทำบางอย่าง บางประการมีเสริมซึ่งอาจเรียกว่า “การเสริมแรง” ซึ่งผู้ใช้อำนาจจะใช้กับบุคคลอื่นที่มีอำนาจน้อยกว่า ดังนี้

1) การใช้อำนาจแบบเสริมแรงทางบวก เช่น การให้รางวัลเป็นเครื่องจูงใจ (Inducement) เป็นวิธีการที่ผู้ใช้อำนาจต้องการให้บุคคลอื่นเชื่อฟังและปฏิบัติตาม โดยใช้รางวัล

หรือสิ่งที่คุณต้องการมาเป็นเครื่องจูงใจ เช่น การให้รางวัลแก่เจ้าหน้าที่ตำรวจจราจรที่ปฏิบัติหน้าที่เป็นต้น

2) การใช้อำนาจแบบเสริมแรงทางลบ มีลักษณะของการอำนาจโดยใช้วิธีการข่มขู่ คุกคาม (Constraint) เป็นการใช้อำนาจบีบบังคับให้คุณคนอื่นปฏิบัติตามที่ต้องการ การข่มขู่นี้อาจแสดงออกในลักษณะของการใช้กำลัง ใช้อำนาจที่เหนือกว่า จนทำให้บุคคลอื่นยอมปฏิบัติตามด้วยเกรงว่าจะมีผลร้ายหรือผลเสียต่อตน เช่น การมีคำสั่งให้ผู้ขับขี่ยวดยานทุกคนสวมหมวกกันน็อกหากไม่ปฏิบัติตามมีโทษปรับ เป็นต้น

3) การใช้อำนาจแบบเสริมแรงบวกและลบผสมผสานกัน คือมีลักษณะที่ใช้กลยุทธ์ กระบวนการในการการเกลี้ยกล่อมให้ปฏิบัติตาม หรือ การชักชวน (Persuasion) เป็นการใช้วิธีการที่อาจปรากฏออกมาได้ 2 รูปแบบ เช่น การใช้วิธีการหลอกล่อ บั่นน้ำเป็นตัว เพื่อให้บุคคลอื่นยอมทำตามโดยปราศจากการตอบโต้ หรือ ตอบโต้้น้อยที่สุด

5. อำนาจที่เกิดขึ้นตามสถานการณ์ ผู้ที่มีอำนาจ หรือ กลุ่มผู้มีอำนาจในลักษณะนี้มักเกิดขึ้นในช่วงเวลาที่เกิดมีสถานการณ์บางอย่างขึ้นในสังคม เช่น กรณี นายไพโรจจิตร ศิลารักษ์ หนึ่งในแกนนำกลุ่มสมัชชาคนจนที่บุกเข้าไปชุมนุมที่ห้วงงานเขื่อนราษีไศล อ.ราษีไศล จ.ศรีสะเกษ เมื่อเดือน พ.ค. 2543 จากกรณีได้รับผลกระทบจากการดำเนินโครงการของรัฐแก้ไขปัญหาปากท้องของชาวบ้าน จากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ทำให้ นายไพโรจจิตร กลายเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการเรียกร้องของความเป็นธรรมจากรัฐ ดังนั้นเมื่อมีเหตุการณ์ที่คล้ายคลึงกันเกิดขึ้นในสังคมอีก ย่อมทำให้ นายไพโรจจิตร และพวกกลายเป็นที่พึ่งพาของกลุ่มอื่น

อีกตัวอย่างหนึ่งคือ นายสรยุทธ สุทัศนะจินดา ผู้จัดการรายการข่าวทางสถานีโทรทัศน์ได้นำเสนอปัญหาของประชาชนที่ประสบอุทกภัย จนทำให้เกิดเสียงชื่นชมจากประชาชนที่เดือดร้อน เป็นต้น

อำนาจจึงเกิดขึ้นจากสถานการณ์ ที่เรียกว่า “สถานการณ์สร้างวีรบุรุษ” อำนาจที่เกิดขึ้นตามสถานการณ์นี้ยังมีความหมายครอบคลุมไปถึง อำนาจที่เกิดจากความเชี่ยวชาญ (Expert Power) เป็นอำนาจที่บุคคลได้มาจากความสามารถ มีความเชี่ยวชาญ ความชำนาญ ความรู้ที่พิเศษทำให้บุคคลอื่นยอมรับ จากตัวอย่างทั้ง 2 ก็เข้าข่ายว่าเป็นผู้มีอำนาจอันเนื่องมาจากสถานการณ์

6. อำนาจที่เกิดขึ้นจากวัฒนธรรม หรือ อำนาจตามประเพณี (Traditional Authority) หรือ อำนาจแฝง (Hidden Power) อำนาจในลักษณะนี้เป็นอำนาจที่มีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น จากพ่อสู่ลูก เช่น การสืบทอดอำนาจของ นายคิมจองอึน ขึ้นดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีเกาหลีเหนือ หลังจากนายคิมจองอิล ถึงแก่อสัญกรรม เมื่อ ปลายปี 2554 หรือ การสืบทอดตำแหน่งแม่มด หมอผี ในสังคมชนบท เป็นต้น เหล่านี้เป็นอำนาจที่เกิดขึ้นตามประเพณี และยังมีแฝงด้วย

อำนาจที่ครอบคลุมไปถึงทายาทและคนใกล้ชิดได้อีกด้วย อำนาจประเภทนี้เกิดจากความเชื่อ ความศรัทธาที่บุคคลหนึ่งมีให้กับบุคคลหนึ่ง และรวมถึงสิ่งที่ไม่เป็นตัวตนอยู่ เช่น ความเชื่อถือ ศรัทธาที่ชาวบ้านมีต่อพระสงฆ์ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ การเคารพบูชาผีปู่ผีย่าของชาวเขาเผ่าต่าง ๆ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้มักจะได้รับการสืบทอดกันมาจนเป็นประเพณี เช่น การทำพิธีเซ่นไหว้ ขอปพร

2.2.3 การเกิดของอำนาจ

Max Webber (สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2554: น.5) ได้กล่าวถึงการเกิดขึ้นของอำนาจ ซึ่งเป็นอำนาจตามทฤษฎีอำนาจกระแสหลัก ดังนี้

1. อำนาจจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมนุษย์มีความสัมพันธ์ระหว่างกัน คนๆ เดียวมีอาจทำให้เกิดอำนาจได้
2. อำนาจมีลักษณะที่ไม่ยั่งยืน ดังนั้นเมื่อบริบทเปลี่ยนไปความสัมพันธ์ในเชิงอำนาจก็จะเปลี่ยนแปลงไปด้วย
3. บุคคลจะมีอำนาจไม่เท่ากัน ผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่าจะสามารถทำให้ความต้องการบรรลุผลได้
4. ในความสัมพันธ์เชิงอำนาจอาจมีการต่อต้าน ชัดขึ้น หากการต่อต้านชัดเจนนั้นสำเร็จ ผู้ต่อต้านจะมีอำนาจแทน
5. ฐานะที่มาของอำนาจ “Power Base” สาเหตุที่ทำให้คนเกิดอำนาจมีหลากหลาย เช่น ความแข็งแกร่งของร่างกาย อำนาจ เงิน อาวุธ หรือสติปัญญา ซึ่งอำนาจมิได้มีสาเหตุที่มาเพียงสาเหตุเดียว

2.2.4 อำนาจ (Power) และสิทธิอำนาจ (Authority)

Ralf Dahvendorf (สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2545: น.6) กล่าวว่า “อำนาจ” หมายถึง ความเป็นไปได้ที่ผู้กระทำผู้หนึ่งภายในสังคม อยู่ในตำแหน่งที่สามารถทำตามเจตนาธรรมของตนเองได้แม้ว่าจะถูกต่อต้าน “สิทธิอำนาจ” หมายถึง การสั่งการในบางเรื่องและจะถูกเชื่อฟังสิทธิอำนาจสัมพันธ์กับตำแหน่งหรือบทบาททางสังคม เป็นตำแหน่งที่สูงกว่าเป็นอำนาจที่ชอบธรรม

Max Weber (สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2545: น.7) กล่าวว่า “อำนาจ” เป็นความคิดทั่วไป “สิทธิอำนาจ” หมายถึง ความเป็นไปได้ที่การสั่งการด้วยเนื้อหาอันเฉพาะเจาะจงได้รับการเชื่อฟังจากกลุ่มบุคคลอันเฉพาะเจาะจง แม้ว่าจะถูกต่อต้าน

สมศักดิ์ สามัคคีธรรม (2545: น.7) กล่าวว่า “สิทธิอำนาจ เป็นอำนาจที่เกิดจากการครอบครองตำแหน่งสำคัญภายในองค์กร ทำให้สามารถใช้อำนาจในการออกคำสั่งภายในของเขตที่กำหนด โดยกระทำให้นามขององค์กร “สิทธิอำนาจอาจไม่ได้รับการยอมรับหากผู้ใช้สิทธิอำนาจใช้วิธีการบังคับ หรือกดดัน

2.3 อำนาจนิยม

2.3.1 วัฒนธรรมอำนาจนิยม

คติเรื่องอำนาจนิยม (มัลลิกา มัสอูดี, 2546: น.585) การมีอำนาจในการปกครองที่ลดหลั่นกันลงมาจากกษัตริย์ ขุนนาง มุลนาย ไพร์ ทำให้ไม่มีความคิดในเรื่องการต่อต้านอำนาจ ทั้งนี้เพราะความเชื่อในเรื่องความไม่เท่าเทียมกัน และพฤติกรรมของสามัญชนคนไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงปัจจุบันที่อยู่ภายใต้การเกรงกลัวพระราชอาญา และอำนาจบรมเดชานุภาพที่สมบูรณ์ และอันตรายที่รุนแรงเบ็ดเสร็จอันน่าสะพรึงกลัว ลักษณะนี้ทำให้ผู้มีอำนาจผูกขาดกำลังอาวุธ สร้างกฎเกณฑ์ที่หนักหน่วง มีผลทำให้สามัญชนคนไทยมีชีวิตอยู่อย่างไร้การจัดตั้งองค์กร ขาดระบบการรวมกันทางการเมือง ถูกควบคุมอย่างใกล้ชิด ยอมรับสภาพตนเอง ยอมเชื่อฟัง ไร้ความคิดสร้างสรรค์ การเชื่อฟังและการเกรงกลัวต่ออำนาจจึงเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยที่เรียกว่า วัฒนธรรมแบบไพร์ฟ้า จะเห็นได้ว่าการมีชีวิตในสังคมของไไทยนั้นคุณธรรมที่สำคัญ คือการเชื่อฟังและการปฏิบัติตามคำสั่งของผู้มีอำนาจ ความเกรงกลัวอำนาจของผู้ที่สูงกว่าทำให้ขาดความนับถือตนเองว่ามีคุณค่า และมีฐานะเท่าเทียมกัน นับเป็นพลังต่อต้านการรวมกลุ่มทางการเมืองของคนไทย

คติเรื่องอำนาจนิยมนี้ยังปรากฏชัดในวงราชการปัจจุบัน (มัลลิกา มัสอูดี, 2546: น.585) โดยที่ข้าราชการ หมายถึงข้าของพระเจ้าแผ่นดิน หรือการปกครอง ข้าราชการในสมัยก่อนซึ่งเปรียบเสมือนเป็นสมมุติเทพ งานราชการจึงเปรียบเป็นงานราชการของสมมุติเทพ ฐานะของข้าราชการจึงดูสูงกว่าสามัญชนคนธรรมดาทั่วไป และข้าราชการก็มักจะลืมตน ว่าตนเองก็ยังคงเป็นสามัญชนคนธรรมดาเช่นกัน

แต่ต่อมาในสมัยประชาธิปไตย ข้าราชการ คือผู้ที่ให้บริการประชาชน เป็นผู้มอบการบริการจากรัฐสู่ประชาชน และเป็นผู้ตอบสนองผลประโยชน์ของประชาชน ซึ่งประชาชนนั้นถือเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย แต่ด้วยความที่ค่านิยมแบบ “เจ้าขุนมูลนาย” ยังปรากฏอยู่ จึงทำให้ข้าราชการจำนวนไม่น้อย ยังคงชอบใช้อำนาจบาตรใหญ่ หรือชอบทำงานให้แต่เจ้านายเบื่องบนผู้ที่มีอำนาจให้คุณให้โทษแก่ตนมากกว่า มากกว่าการที่จะทำงานโดยคิดถึงประโยชน์ของประชาชนเป็นหลักสำคัญ (ทินพันธ์ นาคะตะ, 2519: น.24)

โดยที่ในขณะเดียวกัน ประชาชนส่วนใหญ่ตามชนบท ก็ยังคงคิดว่า ข้าราชการ หรือผู้มีอำนาจทางการเมืองทั้งหลายนั้น ยังคงเปรียบเสมือนเจ้านายที่ต้องให้ความเคารพเชื่อฟังตลอดไป และยังมีคติความเชื่อถึงความไม่เท่าเทียมกันของมนุษย์ โดยยอมรับว่า คนรวยกับคนจน คนมียศฐาบรรดาศักดิ์กับคนธรรมดาสามัญ มีศักดิ์ศรีทางสังคมไม่เท่ากัน ผู้บริหารปกครอง เช่น ข้าราชการ จะมีสิทธิอำนาจเหนือชาวบ้านราษฎร เป็นต้น

จึงก่อให้เกิดเป็น วัฒนธรรมอำนาจนิยม ผ่านระบบราชการ คือ ชนชั้นปกครองในระบบราชการนั้นมักจะเป็นผู้ที่มียศตำแหน่ง เช่น ผู้นำฝ่ายทหาร ข้าราชการพลเรือน ผู้มีอำนาจและนักวิชาการ ซึ่งยังมีความต่อเนื่องในเรื่องของวัฒนธรรมอำนาจนิยม

อำนาจนิยม เป็นรูปแบบการจัดระเบียบทางสังคมซึ่งมีลักษณะของการอ่อนน้อมต่ออำนาจหน้าที่ ตามปกติมักตรงข้ามกับปัจเจกนิยมและอิสริยยศ ในทางการเมือง รัฐบาลอำนาจเป็นรัฐบาลซึ่งอำนาจหน้าที่ทางการเมืองกระจุกตัวอยู่กับนักการเมืองกลุ่มเล็ก

อำนาจนิยม เป็นระบอบการเมืองที่มีฐานอยู่บนอุดมการณ์ทางการเมืองแบบเผด็จการชนิดที่ผู้ปกครองสามารถใช้อำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดเหนือรัฐ หรือกลุ่มคนใด ๆ ในการดำรงไว้ซึ่งเป้าหมายสูงสุด คือ การรักษาอำนาจของตน โดยมักจะไม่นำถึงสิทธิ เสรีภาพของประชาชน ปิดกั้นการแสดงความคิดเห็นที่เป็นปฏิปักษ์กับผู้นำ ควบคุมสื่อมวลชน ผูกขาดการใช้อำนาจและจำกัดการตรวจสอบ

กล่าวได้ว่า ระบอบอำนาจนิยมเป็นระบอบการเมืองที่ใช้แพร่หลายมากที่สุด เป็นระยะเวลายาวนานที่สุดในประวัติศาสตร์การปกครองของมนุษยชาติ ทุกวันนี้ “อำนาจนิยม” เป็นคำที่ถูกใช้ถึงบ่อยครั้งที่สุด เมื่อกล่าวถึงระบอบการปกครองที่ไม่เป็นประชาธิปไตย ลักษณะสำคัญของระบอบอำนาจนิยม คือ การกระทำและการตัดสินใจของผู้ปกครองไม่ถูกจำกัดโดยสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของประชาชน ในขณะที่สิทธิ เสรีภาพของประชาชนมีอยู่อย่างจำกัด กล่าวอีกนัยหนึ่ง สิทธิทางการเมืองของประชาชน หากมีอยู่บ้าง ก็จำกัดเต็มที่ ด้วยเหตุที่ผู้ปกครองอำนาจนิยมจะสร้างกฎระเบียบ มาตรการที่เข้มงวด เพื่อจำกัดกิจกรรมของบุคคลและกลุ่มบุคคลที่ต้องการมีส่วนร่วมในการจัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าในสังคม ในระบอบอำนาจนิยม ประชาชนส่วนใหญ่ในสังคมมักไม่ได้รับอนุญาตให้แสดงออกทางการเมืองใด ๆ ยกเว้น กิจกรรมที่ได้รับการสนับสนุนจากอำนาจรัฐ ฉะนั้น การต่อสู้ทางการเมืองในรูปแบบการชุมนุมประท้วงและเดินขบวนตามจังหวะและโอกาส จึงแทบจะเป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมชนิดเดียวที่ทำได้ ในขณะที่เสรีภาพของสื่อมวลชนและประชาชนที่จะวิพากษ์วิจารณ์และตั้งคำถามต่อระบบการเมืองจะถูกตรวจสอบ หากฝ่าฝืนจะมีมาตรการลงโทษ

อำนาจนิยมมีลักษณะของอำนาจที่เข้มข้นและรวมเข้าสู่ศูนย์กลางอย่างมาก ซึ่งรักษาไว้โดยการปราบปรามทางการเมืองและการกีดกันคู่แข่งที่เป็นไปได้ รัฐบาลอำนาจนิยมใช้พรรคการเมืองและองค์การมวลชนเพื่อระดมคนมารอเป้าหมายของรัฐบาล

อย่างไรก็ตาม ในระบอบอำนาจนิยม ประชาชนสามารถดำเนินชีวิตประจำวันในส่วนที่ไม่เกี่ยวข้องกับมิติทางการเมืองได้อย่างปกติ สามารถเลือกประกอบอาชีพ นับถือศาสนา และสังสรรค์หาความสุขได้โดยไม่อยู่ภายใต้การควบคุมโดยตรงจากรัฐบาล แต่กระนั้น ในบางประเทศสิทธิและเสรีภาพในการดำเนินชีวิตอาจถูกควบคุมโดยธรรมเนียมปฏิบัติ บรรทัดฐานหรือความเชื่อทางศาสนาที่เข้มงวด ซึ่งอาจเป็นส่วนหนึ่งหรือคนละส่วนกับอำนาจรัฐในระบบการเมืองก็ได้

ประเทศที่จัดได้ว่าเป็นระบอบอำนาจนิยม เช่น อิหร่าน สหภาพเมียนมาร์ (พม่า--Union of Myanmar) ซาอุดีอาระเบีย และอินโดนีเซีย ภายใต้ นายพลซูฮาร์โต เป็นต้น

นักวิชาการทั้งไทยและต่างประเทศจำนวนมากได้มีความเห็นตรงกันว่า ถ้าสังคมหรือประเทศใดที่พรรคการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์มีแต่ความอ่อนแอ โครงสร้าง หรือสถาบันทางการเมืองที่จะเข้ามาทำหน้าที่แทน คือ ระบบราชการ (Bureaucracy) ดังปรากฏในกรณีของประเทศที่กำลังพัฒนาหลายประเทศ ที่เห็นได้ชัดเจน คือ สังคมไทยซึ่งเป็น “รัฐข้าราชการ” (Bureaucratic polity) ดังนั้น สังคมไทยจึงมีความยากลำบากที่จะเปลี่ยนให้เป็นการปกครองแบบประชาธิปไตยตะวันตก จนขึ้นปกครองในระบบราชการไทย ได้แก่ ผู้นำฝ่ายทหาร ข้าราชการพลเรือน ผู้มีอำนาจและนักวิชาการไทย ซึ่งยังมีความต่อเนื่องในเรื่องของวัฒนธรรมอำนาจนิยม (มัลลิกา มัสอูดี, 2546: น. 585)

2.3.2 ความหมายของระบบราชการ

ระบบราชการ ถือเป็นระบบที่เป็นกลไกสำคัญ และจำเป็นอย่างยิ่งของรัฐ ในการให้บริการสาธารณะแก่ประชาชน ดังนั้นการพัฒนาระบบราชการให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกประเทศในแต่ละยุค ระบบราชการไทย แต่เดิมในอดีตเกิดขึ้นภายใต้สังคมในระบบเกษตรกรรมที่สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองดำรงอยู่ภายใต้ระบบการผลิตและความสัมพันธ์ทางสังคมและการเมืองของผู้คนเป็นไปอย่างเรียบง่าย ไม่สลับซับซ้อน แต่ในปัจจุบัน ระบบเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ได้เปิดกว้างและมีความสลับซับซ้อนมากขึ้นจึงจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง (ชลชาติพิทย์ ชัยโคตร, 2560: น. 1)

คำว่าระบบราชการ (Bureaucracy) เป็นคำที่มีความหมายได้หลายทัศนะ และลักษณะของระบบราชการก็แตกต่างกันไปในแต่ละชาติแต่ละกาลเวลา ดังนั้น จึงขอนำทัศนะของนักวิชาการหลายสาขามาเสนอ เพื่อพิจารณาความหมายของระบบราชการ ไว้ดังนี้

ศาสตราจารย์ Harold J.Laski (<https://www.thaihrwork.com/> สืบค้นวันที่ 10 สิงหาคม 2564) ได้ให้ความหมายของระบบราชการในเชิงปรากฏการณ์ของสังคมในองค์การขนาดใหญ่ที่มีลักษณะซับซ้อนว่า หมายถึงระบบบริหารราชการของรัฐที่ตกอยู่ในมือของข้าราชการ โดยเด็ดขาด และอาจก่อให้เกิดอำนาจอันอาจทำลายเสรีภาพของประชาชนได้ ซึ่งหมายถึงการปฏิบัติงานประจำวันของข้าราชการที่ดำเนินไปตามระเบียบแบบแผนตายตัว ไม่มีการยืดหยุ่นผ่อนผันผ่อนยาว การวินิจฉัยสั่งการก็เต็มไปด้วยความลังเล ชักช้า ขาดความริเริ่ม เป็นผลให้เกิดการแบ่งชั้นวรรณะและประพฤติดปฏิบัติเพื่อประโยชน์ส่วนตนเป็นสำคัญ

ส่วนศาสตราจารย์ Victor A. Thompsan (<https://www.thaihrwork.com/> สืบค้น วันที่ 10 สิงหาคม 2564) ได้ให้ความหมายของระบบราชการไปในลักษณะพื้นฐาน

โครงสร้างขององค์การว่า “ระบบราชการ คือองค์การที่ประกอบด้วยสายการบังคับบัญชาที่จัดไว้อย่างละเอียดรัดกุม โดยอาศัยหลักของการแบ่งแยกการทำงาน (Division of work) สำหรับผู้เขียนมีความเห็นว่า ถ้าพิจารณาระบบราชการในลักษณะโครงสร้างขององค์การหรือสถาบัน ระบบราชการก็คือองค์การ (Bureaucracy is a form of organization) นั่นเอง

จอห์น ดอร์ซีย์ (John Dorsey) (ชลาทิพย์ ชัยโคตร, 2560: น.20) ให้ความหมายของระบบราชการ ว่า หมายถึง สาธารณะหรือส่วนประกอบต่างๆ ของการบริหารรัฐบาลในระบบการเมือง

เทเลอร์ โคล (Taylor Cole) (ชลาทิพย์ ชัยโคตร, 2560: น. 20) ระบบราชการ หมายถึง กลุ่มบุคคลกลุ่มหนึ่ง ซึ่งปฏิบัติหน้าที่ต่างๆ ที่มีความสำคัญยิ่งต่อชุมชนและรัฐ

ชลาทิพย์ ชัยโคตร (2560: น.10) ให้ความหมายของคำว่า ระบบราชการ หมายถึง กลไกที่สำคัญในการบริหารงานของภาครัฐ ที่ถูกประดิษฐ์คิดค้นขึ้น ให้มีลักษณะเป็นองค์กรที่มีโครงสร้างขนาดใหญ่ประกอบด้วยระบบ ระเบียบ กฎเกณฑ์ที่มีความเป็นมาตรฐาน ในการบังคับใช้อย่างเสมอภาค เท่าเทียมกัน เพื่ออำนวยความสะดวกสาธารณะ แก่ประชาชนในประเทศนั้น ๆ

โครงสร้างของระบบราชการ (ประสิทธิ์ ดีจงเจริญ, 2554: น.12) ประกอบด้วยปัจจัยต่าง ๆ ที่สำคัญ 6 ประการ ดังนี้

- (1) ลำดับชั้นการบังคับบัญชา
- (2) ความรับผิดชอบ
- (3) การแบ่งงานหน้าที่และการฝึกอบรมให้มีความชำนาญเฉพาะด้าน
- (4) การมีระเบียบวินัย
- (5) การรวม การควบคุมแนะนำไว้ที่จุดศูนย์กลาง
- (6) การมีระเบียบกฎเกณฑ์ที่แน่นอนตายตัว

กุลธร ธนาพงศธร (ประสิทธิ์ ดีจงเจริญ, 2554: น.11-13) ได้แบ่งความหมายของระบบราชการไว้ 4 กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มที่ 1 ให้ความหมายของระบบราชการโดยพิจารณาในแง่โครงสร้างขององค์กร (Organizational Structure) ซึ่งมี วิคเตอร์ ทอมสัน (Victor Thomson) และ วอลเลซ ไชร์ (Wallace Sayre) เป็นผู้นำความคิดนี้ โดย วิคเตอร์ ทอมสัน ได้อธิบายว่า องค์กรที่จะถือว่าเป็นระบบราชการจะต้องประกอบด้วยการจัดลำดับอำนาจหน้าที่ หรือลำดับชั้นการบังคับบัญชาที่สลับซับซ้อนมากกว่าการแบ่งงานกันทำตามความชำนาญเฉพาะด้าน (Specialization) ส่วนวอลเลซ ไชร์ (ประสิทธิ์ ดีจงเจริญ, 2554: น. 11-13) ได้ให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า ระบบราชการ นอกจากจะต้องประกอบด้วยลำดับชั้นการบังคับบัญชาของอำนาจหน้าที่แล้ว ยังจะต้องประกอบด้วยลักษณะอื่น ๆ

อีก กล่าวคือ ต้องมีการแบ่งงานกันทำตามความชำนาญเฉพาะด้าน มีกฎระเบียบ ข้อบังคับ มีระบบการจัดเก็บเอกสารต่าง ๆ รวมถึงมีเจ้าหน้าที่ ซึ่งมีทักษะและบทบาทเฉพาะด้าน

กลุ่มที่ 2 ให้ความหมายของระบบราชการ โดยพิจารณาในแง่ของพฤติกรรมของคนหรือกิจกรรมที่องค์กรนั้นๆ แสดงออกมาทั้งในรูปของปกติวิสัยและผิดปกติวิสัย การแสดงออกในรูปปกติวิสัย หมายถึง พฤติกรรมที่มีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่แน่นอน และสมควรที่พึงกระทำ ส่วนพฤติกรรมที่ผิดปกติวิสัย เช่น การยึดถือระเบียบที่เคร่งครัดจนเกินไป การล่าช้าหรือการรวบอำนาจมากเกินไป เป็นต้น

กลุ่มที่ 3 ให้ความหมายของระบบราชการโดยพิจารณาในแง่ความสำเร็จตามเป้าหมาย (Objective Achievement) เพราะองค์กรที่มีประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ขององค์กร ถือว่าเป็นระบบราชการ เช่น ปีเตอร์ เบล่า (Peter Blau) ให้คำจำกัดความของระบบราชการ คือองค์กรที่มีประสิทธิภาพสูงสุดในการบริหารงาน หรือมีแนวทางปฏิบัติทางสังคมเพื่อผลประโยชน์ของประสิทธิภาพในการบริหาร

กลุ่มที่ 4 ให้ความหมายของระบบราชการโดยพิจารณาถึงบทบาท (Role) ของระบบราชการซึ่งมีความเห็นแตกแยกออกเป็น 2 ฝ่าย ฝ่ายแรกมี แมก เวเบอร์ (Max Weber) เป็นผู้นำมีความเชื่อว่าระบบราชการเป็นสิ่งดีงาม ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างมากมาย ฝ่ายที่สองมีความเชื่อว่า ระบบราชการก่อให้เกิดข้อเสียหายมากกว่าประโยชน์ที่จะได้รับ ระบบราชการไม่อาจจะมีประสิทธิภาพได้ ถ้าไม่ได้คำนึงถึงผลกำไรและขาดทุน เช่น องค์กรทางธุรกิจ ซึ่งจะทำให้ไม่เกิดแรงจูงใจที่เพียงพอ ต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ นอกจากนี้ยังเห็นว่าระบบราชการเป็นแหล่งที่มีการใช้อำนาจเกินขอบเขต ไม่ยืดหยุ่น ขาดความริเริ่ม มีกฎข้อบังคับ และวิธีปฏิบัติที่ล่าช้าและมีรายละเอียดยุ่งเหยิงมากเกินไปจนความจำเป็น (ประสิทธิ์ ติงเจอร์, 2554: น. 11-13)

2.4 วัฒนธรรมการเมืองแบบระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทย

2.4.1 ความหมายของระบบอุปถัมภ์

ในสมัยก่อนระบบราชการของไทยเป็นระบบอุปถัมภ์ (Patronage System) ซึ่ง กล่าวไว้ว่า ระบบอุปถัมภ์ เกิดขึ้นในประเทศจีนโบราณ มีวิธีปฏิบัติกัน 3 แบบ (David E Hussey Corporate Planning Theory and Practice หน้า124 <https://www.gotoknow.org/สืบค้นวันที่10สิงหาคม2564>) คือ

1. สืบสายโลหิต-บิดา-บุตร
2. แลกเปลี่ยนสิ่งของแลกตำแหน่ง
3. สนับสนุนผู้รับใช้ใกล้ชิดให้ได้ตำแหน่ง

โดยที่ไทยได้มีความสัมพันธ์กับจีนมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย กล่าวคือ ในปี พ.ศ. 1825 กุบไลข่านจักรพรรดิของจีน ได้ส่งทูตมาเจริญสัมพันธไมตรีกับพ่อขุนรามคำแหงมหาราช และ

พระองค์เองก็ได้เสด็จประพาสเมืองจีนถึง 2 ครั้ง คือใน ปี พ.ศ.1837 และ พ.ศ.1843 จึงน่าจะได้รับวัฒนธรรมระบบราชการมาจากจีน เพราะมีรูปแบบแห่งการปฏิบัติที่คล้ายคลึงกัน ประกอบกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแห่งกรุงศรีอยุธยา (ตอนต้น) ได้ทรงปรับปรุงการปกครองเป็นแบบจตุสดมภ์ คือ เวียง วัง คลัง นา ก็ได้ใช้ระบบอุปถัมภ์ในราชการมา โดยตลอดเช่นเดียวกัน และระบบนี้ได้หยั่งรากลึกลงในสังคมไทยจนกระทั่งถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จึงได้ทรงวางรากฐานการเข้ารับราชการตามระบบคุณธรรม คือมีการสอบแข่งขันตามหลักสูตรที่กำหนดไว้

ระบบอุปถัมภ์ ไม่มีระเบียบหรือหลักเกณฑ์ที่แน่นอน จะรับใครเข้าทำงานถือเอาความใกล้ชิด หรือพรรคพวกเป็นหลัก จึงมีชื่อเรียกระบบนี้อีกอย่างหนึ่งว่า “ระบบพรรคพวก” ซึ่งเป็นผลให้การบริหารราชการ ไม่มีประสิทธิภาพ เพราะว่าการคัดเลือกบุคคลเข้ารับราชการคำนึงถึงความเป็นพรรคพวกเป็นสำคัญ มิได้คำนึงถึงความรู้ความสามารถของบุคคล ส่วนราชการต่างๆ จึงเต็มไปด้วยข้าราชการที่ไม่มีความรู้ ความสามารถ เพื่อแก้ปัญหาจึงได้มีการนำ “ระบบคุณธรรม” (Merit System) มาใช้ ระบบคุณธรรมจึงเข้ามามีบทบาทในการเลือกสรรบุคคลเข้ารับราชการ เพราะระบบนี้ถือหลักความเสมอภาคแห่งโอกาส หลักความสามารถ หลักความมั่นคง และหลักความเป็นกลางทางการเมือง ซึ่งเป็นการสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม ระบบคุณธรรมยังคงใช้อยู่จนถึงปัจจุบัน

หรืออาจให้ความหมายของระบบอุปถัมภ์ ได้ว่า เป็นระบบการช่วยเหลือพวกพ้องซึ่งตรงกันข้ามกับระบบคุณธรรม ความหมายระบบอุปถัมภ์ในเชิงสังคม - มนุษยวิทยา จะหมายถึงลักษณะของความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งผู้ที่มีความสัมพันธ์แต่ละฝ่ายมีบทบาทหน้าที่ และความคาดหวังต่อกันบางประการซึ่งเป็นที่รับรู้และยอมรับกันตามธรรมเนียมและประเพณีหรือวัฒนธรรมทางสังคม ความสัมพันธ์แบบนี้ เรียกอีกอย่างได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่าง “ผู้อุปถัมภ์ - ผู้รับบริการ” ซึ่งมีลักษณะพึ่งพาอาศัยกัน แม้ว่าผู้อุปถัมภ์จะเป็นผู้ให้มากกว่าแต่ผู้รับบริการมีผลตอบแทนเสมอ

นักรัฐศาสตร์เอาคำว่าระบบอุปถัมภ์มาใช้เฉพาะในด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในการเมืองและการบริหารราชการ สำหรับนักรัฐศาสตร์ระบบอุปถัมภ์คือ วิธีการหรือช่องทางที่นักการเมืองจัดสรรตำแหน่งงาน หรือสิ่งอื่นใด อันเป็นของรัฐ และทรัพยากรของส่วนรวมให้กับผู้อื่นเพื่อประโยชน์ของตนเองหรือพรรคของตนในการได้คะแนนเสียง

กล่าวคือ ระบบอุปถัมภ์ หมายถึง ระบบความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานผลประโยชน์แลกเปลี่ยนกัน ซึ่งผลประโยชน์นั้นจะไม่เท่าเทียมกัน แต่อยู่บนพื้นฐานต่างคนต่างพอใจระบบอุปถัมภ์ ยังหมายรวมถึงการสำนึกบุญคุณของผู้อุปถัมภ์ การเกรงกลัวต่ออิทธิพล การนับถือผู้มีอำนาจบารมีอีกด้วย

ระบบอุปถัมภ์ เป็นระบบความสัมพันธ์ของคน 2 ฝ่าย ที่มีความไม่เท่าเทียมกัน โดยฝ่ายที่อยู่เหนือกว่า คือ ฝ่ายที่เป็นผู้ที่มีทรัพยากรมากกว่า หรือมีอำนาจมากกว่าจะอยู่ในฐานะอุปถัมภ์ ฝ่ายที่อยู่ต่ำกว่า คือ ฝ่ายที่เป็นผู้ที่มีทรัพยากรน้อยกว่า หรือมีอำนาจน้อยกว่าจะเป็นผู้รับการอุปถัมภ์ ซึ่งต่างฝ่ายต่างมีการแสวงหา และมีการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กัน ในลักษณะต่างตอบแทนกันตามเงื่อนไขที่มีต่อกัน ซึ่งระบบอุปถัมภ์สามารถเรียกได้ในชื่ออื่นที่มีความหมายใกล้เคียงกัน อาทิเช่น ระบบชู้เลี้ยง ระบบเส้นสาย ระบบเลือกที่รักมักที่ชังหรือระบบคนพิเศษ ระบบวงศาคณาญาติ หรือระบบเล่นพรรคเล่นพวก เป็นต้น

ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ เป็นระบบความสัมพันธ์ที่มีอยู่คู่กับมนุษย์มาแต่แรกเริ่ม เหมือนกับความสัมพันธ์แบบครอบครัวและเครือญาติ เมื่อใดมีครอบครัวก็จะมีความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ เช่น พ่อแม่ อุปถัมภ์ลูก และเมื่อสังคมมีการพัฒนาให้ซับซ้อนมากขึ้น แต่ระบบอุปถัมภ์ก็ได้หายไปแต่อย่างไร แต่แทรกซึมอยู่ในสังคมอย่างไม่สามารถเลี่ยงได้

แนวคิดเรื่องระบบอุปถัมภ์ที่มีนักวิชาการใช้อธิบายสังคมไทย โดยแนวคิดนี้ได้ชี้ให้เห็นความจริงข้อหนึ่งว่าสังคมไทย เป็นสังคมที่มีโครงสร้างที่เน้นความแตกต่างระหว่างฐานะตำแหน่ง ซึ่งได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์ที่มีฐานะสูงกว่าและผู้รับอุปถัมภ์ที่มีฐานะต่ำกว่า ซึ่งมีผู้ให้แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ไว้หลายท่าน ดังนี้

อมรา พงศาพิชญ์ และปรีชา คุวินทร์พันธุ์ (2545) กล่าวว่า ความสัมพันธ์ในสังคมไทยทั้งระดับมหภาคและระดับจุลภาค มักเกี่ยวโยงกับระบบอุปถัมภ์ (Patron-client System) ความสัมพันธ์ดังกล่าวมิได้มีจุดมุ่งหมายเพียงเพื่อ การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างผู้อุปถัมภ์กับผู้รับการอุปถัมภ์เท่านั้น แต่ยังเป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ซึ่งเป็นการพึ่งพาอาศัยระหว่างบุคคลที่มีสภาพแตกต่างกัน ภาพของสังคมไทยเป็นสังคมที่มีการกำหนดสถานภาพของบุคคลในแนวตั้งลดหลั่นจากบนลงล่าง ด้วยการจัดแบ่งชั้น ตามยศตำแหน่ง ราชทินนาม และศักดินา ซึ่งเป็นระบบอุปถัมภ์อย่างเป็นทางการ ตามระบบนี้พระเจ้าแผ่นดินทรงมีพระราชอำนาจสูงสุด นับเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เนื่องจากเป็นเครื่องหมายแห่งธรรมะหรือกฎแห่งศีลธรรมในสังคม การยอมรับความแตกต่างของลำดับชั้น มาจากความเชื่อเรื่องบุญกรรมที่สร้างสมมาแต่ชาติปางก่อน และถูกสั่งสอนให้ตระหนักถึงที่สูงและที่ต่ำ ความเป็นผู้ใหญ่และความเป็นผู้น้อย เช่นเดียวกับความสัมพันธ์ระหว่างมูลนายกับไพร่หรือข้าราชการชั้นผู้ใหญ่กับข้าราชการชั้นผู้น้อย ที่มีลักษณะเป็นระบบอุปถัมภ์ระหว่างบุคคล ซึ่งมีความแตกต่างตามฐานะและศักดินา ทั้งนี้ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับขุนนางก็เป็นไปในทำนองเดียวกัน

หรืออาจกล่าวได้ว่า ระบบอุปถัมภ์ เป็นระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนสองคน ที่มีสถานภาพทางสังคมที่ไม่เท่าเทียมกัน แต่อยู่ร่วมกันได้เพราะมีลักษณะต่างตอบแทนซึ่งกันและกันและมีผลประโยชน์ร่วมกัน มีความสัมพันธ์ฉันท์เพื่อนระหว่างกันอยู่ด้วย ผู้อุปถัมภ์ (ผู้ให้) ซึ่งมีทรัพยากรใน

การครอบครอง เช่น ทรัพย์สินเงินทอง ที่ดินหรืออสังหาริมทรัพย์อื่น ๆ จะเป็นฝ่ายอุปการะคุ้มครอง เพื่อให้ผู้รับการอุปถัมภ์ (ผู้รับ) ให้รอดพ้นจากการถูกกดขี่จากผู้อื่นและจากอันตรายต่าง ๆ และส่วนผู้รับเองก็ตอบแทน ด้วยการให้ความนิยมนิยมชอบ ให้ข่าวสารหรืออื่น ๆ โดยพื้นฐานแล้วระบบอุปถัมภ์จะเป็นความสัมพันธ์ที่ยั่งยืนก็ต่อเมื่อ “ผู้ให้” มีคุณธรรมและ “ผู้รับ” ยินยอมมอบความภักดีให้ และความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อวิถีชีวิตของคนไทย เพราะความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์เน้นการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูล และตอบแทนสิ่งที่เราเรียกว่า “บุญคุณ” ดังนั้นแนวคิดระบบอุปถัมภ์คือการที่ผู้อยู่ในฐานะต่ำกว่าไปพึ่งพิง หรือรับอุปถัมภ์จากผู้ที่อยู่ในฐานะที่เหนือกว่า เป็นลักษณะความสัมพันธ์ในแนวดิ่งเพราะสังคมไทยยอมรับในอำนาจของคน ที่มีตำแหน่ง อำนาจบารมี อิทธิพลที่เหนือกว่า จะสามารถบังคับ หรือโน้มน้าวผู้ที่อยู่ต่ำกว่า ให้ปฏิบัติตามคำสั่งได้ ระบบอุปถัมภ์เป็น 2 ระบบ ภายในโครงสร้างทางชนชั้นอันเดียวกัน ประเภทแรก ได้แก่ ระบบอุปถัมภ์อย่างเป็นทางการ และอีกประเภทหนึ่ง คือ ระบบอุปถัมภ์อย่างไม่เป็นทางการ

อคิน รพีพัฒน์ กิติพัฒน์ นนทปัทมะศุลย (2558: น. 179) กล่าวเกี่ยวกับระบบอุปถัมภ์ไว้ว่า เป็นความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างผู้ที่เหนือกว่า คือผู้ที่มีทรัพยากรมากกว่า หรือมีอำนาจมากกว่า กับผู้ที่ด้อยกว่า คือผู้ที่มีทรัพยากรน้อยกว่า หรือผู้ที่มีอำนาจน้อยกว่า โดยผู้ที่เหนือกว่ามักจะเป็นผู้ที่ให้การอุปการะช่วยเหลือคุ้มครองป้องกัน ให้แก่ผู้ที่ด้อยกว่าหรือมีทรัพยากรน้อยกว่า มีอำนาจน้อยกว่า และผู้ที่ด้อยกว่าก็จะให้การสนับสนุน ทำงานให้ โดยคอยรับใช้ และเชื่อฟังเป็นการตอบแทน ผู้ที่เหนือกว่าจะสร้างบุญคุณช่วยเหลือผู้ที่ด้อยกว่า และผู้ที่ด้อยกว่าย่อมต้องตอบแทนบุญคุณ หรือที่เรียกว่า กตัญญูทดแทน หรืออาจกล่าวได้ว่า ระบบอุปถัมภ์หรือความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์นั้น อาจมีมาก่อนระบบไพร่ หรือระบบศักดินา โดยที่ในระบบ นาย-ไพร่ ก็มีลักษณะความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ โดยที่นายจะเป็นผู้อุปถัมภ์ไพร่

ระบบอุปถัมภ์หรือความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์จะทำหน้าที่เป็นกลไก ที่คอยยึดโยงคนต่างฐานะเข้าไว้ด้วยกัน และยังเป็นเครื่องกำหนดความสัมพันธ์ให้คนที่อยู่ต่างฐานะรู้หน้าที่ ที่มีต่อกันและกัน

ลิขิต ธีรเวคิน (ลิขิต ธีรเวคินระบบอุปถัมภ์และการพัฒนาประชาธิปไตย. หนังสือพิมพ์สยามรัฐ, วันที่ 4 พฤศจิกายน 2553. www.dhiravegin.com สืบค้นวันที่ 9 มกราคม 2564) กล่าวว่า “ระบบอุปถัมภ์มีส่วนที่ติดอยู่มากมาย เป็นการช่วยเหลือผู้เสียเปรียบให้มีโอกาสแต่ระบบอุปถัมภ์จะต้องไม่ทิ้งหลักคุณธรรม (the merit system) การนำคนที่รู้จักสนิทสนมหรือพรรคพวกมาทำงานในองค์กรไม่ใช่ของแปลก แต่บุคคลผู้นั้น ต้องมีความรู้ความสามารถ และมีคุณภาพไม่แพ้ผู้อื่น และในแง่หนึ่งระบบอุปถัมภ์ก็มีอยู่ตามระดับมากน้อยในทุกสังคมแม้ในสังคมตะวันตก แต่สิ่งหนึ่งซึ่งปฏิเสธไม่ได้ก็คือ ระบบอุปถัมภ์เองจะต้องมีการปรับตัวไม่ให้เกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรงกับ

ระบบที่ความเสมอภาคกำลังมีมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมที่มีวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมและมีการปกครองแบบประชาธิปไตย”

นิธิ เอียวศรีวงศ์นิธิ เอียวศรีวงศ์ (วัฒนธรรมการเมืองไทย. การแสดงปาฐกถาพิเศษ ในโอกาสการประชุมทางวิชาการสถาบันพระปกเกล้า ครั้งที่ 9 ประจำปี 2550 ภายใต้หัวข้อ “วัฒนธรรม การเมือง จริยธรรม และการปกครอง” วันที่ 8 พฤศจิกายน 2550 ณ ศูนย์ประชุม สหประชาชาติ ถ.ราชดำเนินนอกwww.prachatai.com สืบค้นวันที่ 9 มกราคม 2564) ได้อธิบายว่า เป็นระบบความสัมพันธ์ของคน 2 ฝ่าย ซึ่งไม่เท่าเทียมกันในหลายๆ ด้าน ต่างฝ่ายต่างมาแลกเปลี่ยน สินค้าและบริการซึ่งกันและกัน แต่เป็นการแลกเปลี่ยนที่ไม่เหมือนกัน ผู้ใหญ่อาจให้สินค้าแก่ผู้น้อย ในขณะที่ผู้น้อยให้บริการแก่ผู้ใหญ่หรือกลับกันก็ตามแต่กรณีความสัมพันธ์ลักษณะนี้ ดำรงอยู่ได้ไม่ใช่ เพียงพอเพราะต่างฝ่ายต่างได้ประโยชน์เท่านั้นแต่ต้องมีอุดมการณ์ ที่ช่วยจรรโลงความสัมพันธ์อย่างนี้ เอาไว้

กล่าวโดยสรุป ระบบอุปถัมภ์ หมายถึง ระบบความสัมพันธ์หนึ่งในสังคมที่มี ส่วนประกอบดังนี้ คือ มีผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ ซึ่งเอื้อผลประโยชน์ให้แก่กันและกัน ซึ่ง ผลประโยชน์นั้นจะไม่เท่าเทียมกัน อยู่บนพื้นฐานต่างคนต่างพอใจ

เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนสองกลุ่มที่เอื้อประโยชน์ให้แก่กันและกัน โดยมีฐานะ ทางสังคมต่างกันโดยคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงกว่าจะใช้อิทธิพลและสิ่งที่ตนมีอยู่คุ้มครองให้ผล ประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งแก่ผู้มีฐานะต่ำกว่า ซึ่งต้องตอบแทนด้วยการให้ความจงรักภักดี เป็นแบบ ช่วยเหลือตอบแทนซึ่งรวมทั้งการอุทิศตนรับใช้แก่ผู้อุปถัมภ์

เป็นระบบความสัมพันธ์ในสังคมจารีตค่านิยม โดยการจัดกลุ่มระหว่างผู้อุปถัมภ์ หนึ่งคน และผู้ใต้อุปถัมภ์จำนวนหนึ่ง โดยผู้อุปถัมภ์จะเป็นคนซึ่งมีฐานะในสังคม หรืออำนาจทางการ บริหาร มีเงินทองและเป็นที่นับหน้าถือตา สามารถให้ทุนให้โทษ กับผู้ที่อยู่ใต้อุปถัมภ์ในระดับหนึ่ง

2.4.2 ระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทย

เกิดขึ้นจากพื้นฐานทางวัฒนธรรมของสังคมไทย และค่านิยมของคนไทยใน ความคิดแบบศักดินา ซึ่งมักจะตีค่าของคนจากการเป็นผู้มีทรัพย์สิน เป็นคนร่ำรวย เป็นผู้มีฐานะทาง สังคม หรือการศึกษาสูง รวมไปถึงพฤติกรรมที่นิยมการเคารพยกย่อง และอยากห้อมล้อมใกล้ชิดกับ ผู้ใหญ่หรือผู้มีอำนาจนิยมการประจบสอพลอ ขอบยัดถือตัวบุคคลมากกว่าหลักการและเหตุผล รวมทั้ง ไม่ได้คำนึงถึงหลักคุณธรรมและจริยธรรม

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ในสังคมไทย คือ ค่านิยม ของสังคมไทยในเรื่อง “ผู้ใหญ่ - ผู้น้อย” “การให้การขอความช่วยเหลือ ความคุ้มครอง” หรือ “การ ผากเนื้อผากตัว” กับผู้ใหญ่หรือผู้มีฐานะสูงกว่า เมื่อผู้น้อยไปหาผู้ใหญ่มักจะมีของกำนัล เพื่อให้ผู้ใหญ่ ให้ความช่วยเหลือในสิ่งที่ตนเองต้องการ สังคมไทยจึงเป็นสังคมที่เน้นและยอมรับความแตกต่างใน

เรื่องฐานะของบุคคล รากฐานของสังคมไทยมิใช่สังคมที่เชื่อว่าเกิดมาเสมอกัน แต่เป็นสังคมที่เชื่อในกฎแห่งกรรม ทำให้มีการกำหนดช่วงชั้นทางสังคมไว้ให้ผู้ที่อยู่ในฐานะสูงถือว่าเป็นผู้มีบุญ ผู้อยู่เบื้องล่างเป็นผู้มีกรรม ทำให้ต้องวิ่งเข้าหาผู้มีบุญที่มีอำนาจเพื่อให้ความช่วยเหลือตน (มัลลิกา มัสสูติ, 2546: น. 586)

อคิน รพีพัฒน์ (2548: น. 61-75) ได้อธิบายเกี่ยวกับ ความเป็นมาของระบบอุปถัมภ์ของสังคมไทยในอดีต ดังนี้

1. ระบบอุปถัมภ์ในสมัยอยุธยา พ.ศ.1883-2112

สังคมไทยในสมัยต้นอยุธยา จะประกอบไปด้วยกลุ่มเล็ก ๆ ที่แต่ละกลุ่มจะมีหัวหน้ากลุ่ม โดยทุกคนในกลุ่มจะถูกบังคับให้ต้องไปขึ้นทะเบียนกับหัวหน้า โดยในยามศึกคนที่เป็นหัวหน้าต้องรับผิดชอบในการเกณฑ์ผู้คนในการทำศึกสงคราม จึงทำให้เกิดคนสองประเภทคือ นาย กับไพร่ คนที่เป็นหัวหน้าจะเป็นนาย คนที่มาขึ้นทะเบียนจะเป็นไพร่ หากผู้ใดไม่ได้ขึ้นทะเบียนสังกัดนาย จะต้องถูกลงโทษและถูกจับให้เป็นไพร่หลวง จึงเกิดมีไพร่อยู่ 2 ประเภท คือ ไพร่หลวง กับไพร่สม

1) ไพร่หลวง คือ ชายฉกรรจ์อายุ 18 ปีขึ้นไป ซึ่งเป็นราษฎรสามัญผ่านการสักรับขึ้นทะเบียนสังกัดกรมกองต่าง ๆ เพื่อรับราชการ หรือเข้าเดือนพลที่เข้าประจำการแล้ว หรือเป็นคนที่ราชการคัดเข้าไว้ใช้เป็นอย่างดี ตามกำหนดมิได้ยอมให้ทาสหรือเชลยหรือชาวต่างประเทศเป็นไพร่หลวงเป็นอันขาด คัดเฉพาะแต่ชายไทยชั้นมีอิสระแก่ตนเท่านั้น

2) ไพร่สม คือ คนที่ขึ้นทะเบียนกับนาย เป็นถือว่าเป็นทรัพย์สินของนาย ส่วนไพร่หลวง คือคน หลบหนีการขึ้นทะเบียนซึ่งถือว่าเป็นการกระทำที่ผิด ต้องถูกลงโทษโดยการถูกเกณฑ์แรงงาน ที่เรียกว่าทำราชการเข้าเดือนออกเดือน ทำงานปีละ 6 เดือน ไพร่สมอยู่ในความปกครองของเจ้านาย ส่วนไพร่หลวงอยู่ใต้บังคับบัญชาของขุนนาง ซึ่งกรณีนี้ส่งผลต่อทางการเมือง กล่าวคือ เมื่อใดที่ขุนนางมีไพร่หลวงในปกครองจำนวนมาก เมื่อนั้นขุนนางก็จะมีอำนาจมาก ส่งผลให้อาจเกิดการแย่งชิงราชสมบัติได้ ปัญหาที่เกิดขึ้นประจำและส่งผลทางการเมืองคือ การเสียไพร่หลวง เนื่องจากไพร่หลวงหนีไปสวามิภักดิ์กับเจ้านายโดยการยอมขายตัวเป็นทาสเพื่อหนีการถูกเกณฑ์แรงงาน การที่เจ้านายต่าง ๆ มีไพร่ที่มาสวามิภักดิ์จำนวนมากก็ส่งผลให้มีอำนาจมากขึ้น ทำให้เกิดการแย่งชิงราชสมบัติ เกิดการแตกแยก อันเป็นสาเหตุสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้กรุงศรีอยุธยาต้องแตก

2. ระบบอุปถัมภ์ในสมัยกรุงธนบุรีและต้นรัตนโกสินทร์ พ.ศ.2325-2416

ในสมัยอยุธยาตอนต้นและตอนกลางความร่ำรวยเกิดจากการมีไพร่ใต้ปกครองจำนวนมาก จากการที่ไพร่หลวงได้หนีไปสวามิภักดิ์ขึ้นทะเบียนกับเจ้านาย ส่งผลให้ในสมัยกรุงธนบุรีได้ออกมาตรการที่เด็ดขาดในการควบคุมไพร่ นั่นคือการสักรับมือไพร่ด้วยชื่อของเจ้านายและเมืองที่ตนอาศัยอยู่ และในสมัยกรุงธนบุรีหรือก่อนหน้านั้นได้มีคนจีนอพยพมาเมืองไทยมากขึ้น จึงทำให้มีการจ้างงานอิสระ เมื่อเป็นเช่นนี้ทำให้ความต้องการแรงงานของไพร่ลดลง ไพร่หลวงถูกเกณฑ์มา

ทำงานเข้าหนึ่งเดือนออกสองเดือน และต่อมาเข้าหนึ่งเดือนออกสามเดือน ส่งผลให้อำนาจของขุนนางเหนือไพร่หลวงลดน้อยลง และในเวลาเดียวกันได้มีมาตรการหลายอย่างที่ลดจำนวนไพร่สมและทำให้สภาพของไพร่สมใกล้เคียงกับไพร่หลวง คือเมื่อเจ้านายพระองค์ใดสิ้นพระชนม์ลง ไปร่สมของพระองค์จะถูกจับมาแปลงเป็นไพร่หลวงและถูกแจกจ่ายไปยังผู้ใต้บังคับบัญชาของขุนนางต่าง ๆ ไปร่มีฐานะเป็นฐานันดรหนึ่งของสังคมไทยและหมดไปในสมัยรัชกาลที่ห้า

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสมัยปลายอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์ที่ส่งผลกระทบต่อระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทย คือการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจที่ส่งผลให้ขุนนางหรือกลุ่มผู้ใหญ่มิฐานะร่ำรวยจากการค้าขาย การได้ผลประโยชน์จากกรมท่า และได้ใช้ความร่ำรวยนี้เพื่อสร้างฐานอำนาจโดยการอำนวยการผลประโยชน์ให้แก่ลูกน้องตนหรือลูกน้องของกรมอื่น เพื่อให้มาเป็นสนับสุนนตน ลักษณะที่แสดงให้เห็นถึงระบบอุปถัมภ์อีกอย่างหนึ่งก็คือการที่เจ้านายเลือกปฏิบัติกับไพร่ที่เอาใจและดูแลดี เอาของกำนัลมาให้ คอยรับใช้ ทำตามที่เจ้านายสั่งหรือต้องการ ซึ่งเจ้านายอาจตอบแทนโดยการไม่ให้ทำงานหนัก

3. ระบบอุปถัมภ์สมัยใหม่

อาจกล่าวได้ว่า สังคมไทยสมัยใหม่เริ่มขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อมีการแพร่หลายเข้ามาของวัฒนธรรมตะวันตก นับเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของการสร้างรัฐชาติแบบตะวันตก ได้มีการจ่ายเงินเดือนให้ข้าราชการให้เพียงพอต่อการเป็นอยู่ มีการตั้งหน่วยงานที่ดูแลเฉพาะด้าน เช่น กระทรวงการคลัง กระทรวงยุติธรรม กระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงคมนาคม และที่สำคัญได้มีการสร้างกองกรมทหารประจำการ ที่ทำให้ระบบไพร่และความสัมพันธ์ระหว่างนายกับไพร่หมดไปด้วย สำหรับการบริหารปกครองแผ่นดินได้มีการแปรรูปกระทรวงมหาดไทยเดิมให้เป็นระบบเทศาภิบาล โดยมีข้าหลวงหรือผู้ว่าราชการจังหวัดจากกรุงเทพฯไปประจำอยู่ทุกจังหวัด มีการโยกย้ายข้าราชการทุก ๆ 4 ปี เพื่อป้องกันการเกิดความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ระหว่างเจ้าหน้าที่ข้าราชการ

กล่าวโดยสรุป ระบบอุปถัมภ์ของสังคมไทย เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างไพร่กับนาย ที่ไพร่นั้นได้กลายเป็นสมบัติของนายอันแสดงถึงฐานันดรศักดิ์ ที่เจ้านายคนใดมีไพร่ในปกครองมาก เจ้านายผู้นั้นก็จะมีอำนาจมาก ไปร่สมจะมีเจ้านายเป็นผู้ปกครอง ให้ความคุ้มครองดูแลทั้งความเป็นอยู่และที่พักอาศัย หรือแม้กระทั่งสิทธิในการฟ้องศาลสุจริต เพราะไพร่ทุกประเภทจะฟ้องศาลสุจริตไม่ได้ หากจะฟ้องได้ต้องผ่านนายเป็นผู้กระทำให้นั้น และนี่จึงเกิดเป็นระบบอุปถัมภ์ของสังคมไทยในอดีต

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ในสังคมไทย คือ ค่านิยมของสังคมไทยในเรื่อง ผู้ใหญ่ – ผู้น้อย การให้ การขอความช่วยเหลือความคุ้มครอง การฝากเนื้อฝากตัวกับผู้ใหญ่ หรือผู้มีฐานะสูงกว่า เมื่อผู้น้อยไปหาผู้ใหญ่มักจะมีของกำนัลไปฝาก เพื่อให้ผู้ใหญ่ให้ความช่วยเหลือในสิ่งที่ตนเองต้องการ สังคมไทยจึงเป็นสังคมที่ เน้นและยอมรับความแตกต่างในเรื่องฐานะ

ของบุคคล รากฐานของสังคมไทยเป็นสังคมที่เชื่อในกฎแห่งกรรม ทำให้มีการกำหนดช่วงชั้นทางสังคมไว้ให้ผู้ที่อยู่ในฐานะสูงถือว่าเป็นผู้มีบุญ ผู้อยู่เบื้องล่างเป็นผู้มีกรรม ทำให้ต้องวิ่งเข้าหาผู้มีบุญที่มีอำนาจ เพื่อให้ความช่วยเหลือตน

ระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทยแบ่งได้ 4 รูปแบบ คือ

1. ระบบอุปถัมภ์ในหมู่ญาติ เป็นระบบอุปถัมภ์ที่เก่าแก่ระบบหนึ่งของสังคมไทย เป็นความสัมพันธ์ระหว่างญาติพี่น้อง เป็นความสัมพันธ์อุปถัมภ์ที่ชัดเจนและน่าจะคงทนที่สุด

2. ระบบอุปถัมภ์ในหมู่มิตรสหาย ในสังคมไทยความเป็นเพื่อนพ้องมีหลายรูปแบบ เช่น เพื่อนเล่น เพื่อนเรียน เพื่อร่วมชั้น เพื่อนร่วมรุ่น เพื่อนตาย เป็นต้น เพื่อนในสังคมไทยมักจะมี ความคาดหวังซึ่งกันและกัน มีความสัมพันธ์ด้านช่วยเหลือกันระหว่างเพื่อนผู้มีฐานะทางสังคมและ เศรษฐกิจที่สูงกว่ากับเพื่อนผู้มีฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจที่ต่ำกว่า การตอบแทนอาจจะเป็นการนำ สิ่งของเล็ก ๆ น้อย ๆ ให้กัน

3. ระบบอุปถัมภ์ในองค์กรต่าง ๆ ไม่ว่าจะ เป็นของรัฐหรือของเอกชนก็ตาม มักจะ เป็นระบบอุปถัมภ์ที่สร้างความเสียหายให้กับองค์กร ทำให้การบริหารขาดประสิทธิภาพ การใช้ระบบ อุปถัมภ์มากเกินไปทำให้เกิดความระส่ำระสายและเสียหายในองค์กรรวมทั้งทำให้เสียขวัญกำลังใจใน การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ได้เช่นกัน

4. ระบบอุปถัมภ์ระหว่างอาชีพ เป็นระบบอุปถัมภ์ที่น่าจะมีลักษณะคงทนน้อยกว่าแบบ อื่น ๆ ที่กล่าวมา แต่ลักษณะอื่น ๆ ของระบบอุปถัมภ์ก็ยังมีครบ ไม่ว่าจะ เป็นเรื่องของการปฏิบัติต่าง ตอบแทน ความสูงศักดิ์ของผู้อุปถัมภ์และความจงรักภักดีของผู้รับอุปถัมภ์

2.4.3 ค่านิยมในระบบอุปถัมภ์ในการบริหารงานการปกครองท้องถิ่น

ระบบอุปถัมภ์เป็นวัฒนธรรมหนึ่งที่อยู่คู่กับระบบการเมืองมาช้านาน มีทั้ง ข้อดี-ข้อเสีย แต่มักถูกมองในทางข้อเสียมากกว่าเพราะเป็นเหตุนำมาสู่ปัญหาที่หลากหลาย อาทิเช่น

1) การเล่นพรรคเล่นพวกระหว่างข้าราชการด้วยกันเอง
2) การกลั่นแกล้งผู้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงาน หรือผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อให้ ตนได้ประโยชน์

3) ใช้อำนาจหน้าที่ในการดำเนินงาน ที่เอื้อประโยชน์ให้กับตนเองและพวก พ้องเครือข่ายในลักษณะผลประโยชน์ทับซ้อน

4) ไม่ให้ความสำคัญกับกฎระเบียบ

5) ปัดความรับผิดชอบกรณีที่มีปัญหาร้องเรียนกรณีข้าราชการได้รับความ ไม่เป็นธรรม หรือการร้องเรียนจากประชาชน เป็นต้น

จากการที่ระบบอุปถัมภ์ฝังรากลึกในจิตใจคนในสังคมไทยมานาน เช่นการสำนึก บุญคุณของผู้อุปถัมภ์ การเกรงกลัวต่ออิทธิพล การนับถือผู้มีอำนาจบารมี การเล่นพรรคเล่นพวก จึง

ทำให้เกิดสภาพปัญหาการทุจริต คอร์รัปชัน เช่นการใช้อำนาจของฝ่ายการเมืองครอบงำหรือให้คุณให้โทษต่อเจ้าหน้าที่หรือข้าราชการ ตลอดจนใช้อิทธิพลข่มขู่

สังคมไทยเป็นสังคมที่เรียกร้องให้สมาชิกมีสมรรถภาพในการทำงานให้เกิดสัมฤทธิ์ผลน้อยกว่าสังคมตะวันตก ผู้ใหญ่ไม่คาดหวังว่าผู้น้อยจะมีความสามารถในการทำงานให้เกิดผลสำเร็จสูง ส่วนผู้น้อยเองจะรู้สึกปลอดภัยได้ความคุ้มครองของผู้ใหญ่ การแข่งขันระหว่างผู้ใหญ่ ผู้น้อยจึงไม่มีความสัมพันธ์ทั้ง 2 ฝ่าย จึงเป็นความสัมพันธ์แบบพอกับลูก แบบให้ความคุ้มครองหรือ ผู้อุปถัมภ์กับผู้อยู่ใต้ปกครองหรือผู้น้อยในความอุปถัมภ์ในที่สุด ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ การยอมรับความแตกต่างในเรื่องฐานะของบุคคลการเน้นการพึ่งผู้อื่นและการยึดมั่นตัวบุคคล ยังคงมีอิทธิพลต่อการปกครองไทยปัจจุบัน ดังจะเห็นได้ว่าลักษณะ เจ้าขุนมูลนายยังคงอยู่ในระบบราชการไทยค่อนข้างมาก ข้าราชการจำนวนไม่น้อยมีความรู้สึกว่าเป็นนายของประชาชน เหมือนดังเช่น มูลนายเป็นนายของพวกไพร่ ทั้ง ๆ ที่ตามแนวความคิดของระบบบริหารราชการสมัยใหม่ ข้าราชการไม่ได้เป็นนายของประชาชน หากแต่เป็นผู้นำบริการต่าง ๆ ของรัฐไปสู่ประชาชน ภายใต้ขอบเขตแห่งอำนาจหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากรัฐโดยข้าราชการจะได้รับเงินเดือนเป็นผลตอบแทนในการปฏิบัติงาน เงินเดือนเหล่านี้ได้จากภาษีอากรของประชาชน ข้าราชการจึงมีฐานะเป็นผู้รับใช้ประชาชน แต่การกระทำเป็นเช่นนั้นไม่ข้าราชการกลับรู้สึกว่าเป็นนายของประชาชนและทางฝ่ายประชาชนเองก็ยอมรับ มีความรู้สึกต่อข้าราชการเหมือนดังเป็นมูลนายของตนมีความเกรงกลัว นอบน้อม และเคารพเพื่อพึ่งระบบราชการ จึงมีอิทธิพลในการควบคุมความคิดและพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนเหมือนระบบไพร่เคยควบคุมวิถีชีวิต และความคิดอ่านของพวกไพร่ในสังคมสมัยเก่า ส่วนในด้านความสัมพันธ์ระหว่างข้าราชการผู้ใหญ่และข้าราชการผู้น้อยภายในระบบราชการ ก็ได้รับอิทธิพลลักษณะความสัมพันธ์ของระบบไพร่อยู่ไม่น้อย ระบบราชการไทยยังยึดมั่นในความผูกผันกันเป็นเชิงส่วนตัวตามลักษณะความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ มากกว่าจะ มีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นทางการตามกฎหมายระเบียบที่ได้วางไว้ และมีแนวโน้มว่าจะปฏิบัติราชการตามคำสั่งของหัวหน้า โดยไม่มีการโต้แย้ง และไม่มีความคิดริเริ่มใดๆ เหมือนเช่นมูลนายระดับล่างปฏิบัติต่อมูลนายระดับสูงในสังคมสมัยเก่า นอกจากลักษณะเจ้าขุนมูลนายที่ปรากฏอยู่ในระบบราชการแล้ว การอุปถัมภ์ค้ำชู การเน้นการพึ่งพาผู้อื่น การยึดมั่นในตัวบุคคล ยังคงมีอิทธิพลอยู่มากในสังคมไทย ดังจะเป็นได้ว่า พรรคการเมือง จะเสื่อมหรือจะเจริญรุ่งเรืองก็ขึ้นอยู่กับหัวหน้าพรรคเป็นสำคัญ บุคคลใดแม้จะมีความสามารถมากเพียงไหน หากไม่ได้รับการอุปถัมภ์ค้ำชูจากผู้ใหญ่ที่มีอำนาจแล้วก็มีโอกาสน้อยมากที่จะเจริญก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่การงานอย่างเต็มที่ ความสามารถในการฝากตัวกับผู้ที่มีอำนาจจึงเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง นอกเหนือจากปัจจัยเรื่องกรณีศึกษาต่อการเลื่อนตำแหน่งงานและการเลื่อนฐานะในสังคม(มัลลิกา มัสอูดี, 2546: น. 585)

ระบบอุปถัมภ์ในแวดวงของข้าราชการยังคงมีอยู่อย่างชัดเจน เช่น ระบบพรรคพวกที่เป็นการแสวงหาผลประโยชน์ร่วมกันของผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ระบบอุปถัมภ์ที่เกิดขึ้นในองค์กรต่างๆ นั้น ถ้ามีการใช้ระบบอุปถัมภ์เพื่อประโยชน์ส่วนรวมแล้วก็อาจเป็นประโยชน์และช่วยแก้ไขสถานการณ์บางอย่างได้เช่น การใช้ประโยชน์ในการประสานการปฏิบัติราชการกับหน่วยอื่น ๆ เป็นต้น

แต่ปัจจุบันกลับไม่เป็นเช่นนั้น ระบบอุปถัมภ์ถูกนำมาใช้เพื่อประโยชน์ส่วนตนเป็นส่วนใหญ่ เช่นการใช้ระบบอุปถัมภ์เพื่อการแต่งตั้งโยกย้ายให้ได้รับตำแหน่งที่สูงขึ้นทำให้มีอำนาจมากขึ้น หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งตำแหน่งที่จะแสวงหาผลประโยชน์เข้าตัวได้มากขึ้น เป็นต้น ระบบอุปถัมภ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันมักจะจำกัดอยู่ในระดับกลุ่มเล็ก ๆ หลาย ๆ กลุ่มหรือชนชั้นทางสังคม (Social Class) ยังเป็นเงื่อนไขสำคัญสำหรับสังคมไทย ความสำนึกทางชนชั้น (Class Consciousness) ยังคงติดอยู่ที่ความเชื่อผู้ใหญ่ - ผู้น้อย ผู้อุปถัมภ์ความกตัญญูรู้คุณ

2.5 การทุจริตคอร์รัปชัน

2.5.1 ความหมายของคำว่า การทุจริตคอร์รัปชัน

การทุจริตคอร์รัปชัน เป็นสิ่งที่ทุกคนในสังคมไทยมีความคุ้นเคย โดยบางคนบางกลุ่มมีมุมมองว่าเป็น “สิ่งที่ดี หากทำให้สังคมหรือประเทศชาติเจริญรุ่งเรือง” หรือบางคนบางกลุ่มมีแนวคิดว่าเป็น “สิ่งที่ไม่ดี ทำให้ประเทศชาติเลวลงหรือล่มจม” มุมมองที่แตกต่างกันนี้ สะท้อนให้เห็นถึงความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของการทุจริตคอร์รัปชัน หรือการรู้ทันกลโกงในการทุจริตคอร์รัปชันของคนว่ามีมากน้อยเพียงไร

การทุจริตคอร์รัปชัน เป็นสิ่งที่มีมาแต่โบราณกาล ตั้งแต่สมัยอาณาจักรกรีกและโรมัน บ่อเกิดของการทุจริตคอร์รัปชัน มาจากการให้สัมปทานการจัดเก็บภาษี โดยผู้ปกครองในสมัยนั้นที่ได้มอบให้แก่เอกชน ทำให้ผู้มีหน้าที่ในการจัดเก็บภาษีทำการทุจริตคอร์รัปชันได้ ในปัจจุบันสื่อสารมวลชนต่างๆก็มีการรายงานมากมายเกี่ยวกับเรื่องการทุจริตคอร์รัปชันที่เกิดขึ้นกับทุกภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็น ภาคการเมือง รัฐบาล และธุรกิจ ตั้งแต่การจ่ายเงินเล็ก ๆ น้อย ๆ หรือการให้สิทธิพิเศษส่วนบุคคล ตลอดจนการจ่ายสินบนเป็นเงินจำนวนมหาศาล

การทุจริตคอร์รัปชัน ในความจริงแล้วทุจริตและคอร์รัปชันเป็นคำเดียวกัน หมายถึง ความประพฤติชั่ว เช่นทุจริตต่อหน้าที่ หมายถึง การใช้อำนาจในตำแหน่งหน้าที่ เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ที่มิควรได้โดยชอบสำหรับตนเองและผู้อื่นซึ่งการกระทำดังกล่าวทำให้ตนเองได้รับประโยชน์ แต่เกิดความเสียหายต่อส่วนรวม

แต่ในการค้นหาความหมายจากพจนานุกรมต่างประเทศนั้น สรุปได้ว่า การทุจริตคอร์รัปชัน คือ พฤติกรรมของมนุษย์ในทางที่ชั่วช้าและฉ้อโกง ผิดศีลธรรม ผิดกฎหมายหรือมีเจตนาหลีกเลี่ยงกฎหมาย รวมทั้งการกระทำที่ขัดต่อตำแหน่งหน้าที่และสิทธิของผู้อื่น โดยการรับหรือ

ยอมรับประโยชน์สำหรับตนเองหรือผู้อื่น ไม่ว่าผู้กระทำจะเป็นบุคคลประเภทใด นักธุรกิจ นักการเมือง หรือข้าราชการ

สำหรับนักวิชาการที่มีความเชี่ยวชาญด้านการทุจริตคอร์รัปชัน ได้อธิบายถึง ความหมายของ การทุจริตคอร์รัปชัน ว่าเป็นการบิดเบือนการใช้อำนาจ หรือทรัพยากรของส่วนรวม เพื่อประโยชน์ส่วนตน โดยเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐ และที่ไม่ใช่ภาครัฐ รวมทั้งบิดเบือนเพื่อ ผลประโยชน์ทางธุรกิจด้วย

การบิดเบือนมีความครอบคลุมถึงพฤติกรรมหลายแบบ ตั้งแต่การยักยอก (Embezzlement) การฉ้อโกง (Fraud) การให้สินบน (Bribes) การเล่นพวก (Cronyism) และการ เอื้อประโยชน์ให้แก่ญาติมิตร (Nepotism) เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม นักวิชาการได้แยกแยะให้เห็นความแตกต่างกันระหว่างการ ทุจริตคอร์รัปชันกับการยักยอก (Embezzlement) การฉ้อโกง (Fraud) และการรีดไถ (Extortion) ว่าเป็นหัวใจสำคัญของการทุจริตคอร์รัปชัน อยู่ที่ความเกี่ยวพันของ 3 ฝ่าย คือ การที่บุคคล หรือกลุ่ม บุคคล 2 ฝ่ายกระทำการใดๆ ร่วมกันเพื่อผลประโยชน์ส่วนตน โดยทำให้ฝ่ายที่ 3 เกิดความเสียหาย

ส่วนการยักยอก (Embezzlement) การฉ้อโกง (Fraud) และการรีดไถ (Extortion) เกี่ยวพันกันเพียง 2 ฝ่าย โดยที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลใดบุคคลหนึ่ง กระทำการฝ่ายเดียว ในการหาผลประโยชน์ส่วนตน โดยทำให้อีกฝ่ายหนึ่งเสียหาย

สำหรับนักวิชาการเศรษฐศาสตร์ ได้อธิบายถึง การทุจริตคอร์รัปชัน ว่าเป็นการ ร่วมมือกัน หรือการฮั้วกัน ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคลซึ่งเป็นผู้แทน (Agent) กระทำเพื่อประโยชน์ ส่วนตน เป็นการแสวงหาค่าเช่า (Rent Seeking) ในการสร้างความมั่งคั่ง (Wealth) ให้กับตนเอง ทำให้เกิดความเสียหายต่อ ผู้เป็นเจ้าของ (Principal) เนื่องจากความมั่งคั่งของผู้เป็นเจ้าของลดลง

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2547: น.22-26) ได้กล่าวถึงการทุจริตคอร์รัปชัน ไว้ว่า

การทุจริต(Corruption) หมายถึง การใช้อำนาจที่ได้มาหรือการใช้ทรัพย์สินที่มี อยู่ในทางมิชอบ เพื่อประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว เพื่อน คนรู้จัก หรือประโยชน์อื่นใดอันมิควรได้ ซึ่ง ก่อให้เกิดความเสียหายต่อประโยชน์ของผู้อื่น การทุจริตอาจเกิดได้หลายลักษณะ เช่น การติดสินบน เจ้าพนักงานด้วยการให้หรือการรับสินบนทั้งที่เป็นเงินและสิ่งของ การมีผลประโยชน์ทับซ้อน การฟอก เงิน การยักยอก การปกปิดข้อเท็จจริง การขัดขวางกระบวนการยุติธรรม เป็นต้น

หรือหมายรวมถึง การประพตชั่ว การประพตไม่ดี ไม่ซื่อตรง โกง คดโกง ฉ้อโกง โดยใช้อุบายหรือเล่ห์เหลี่ยมหลอกลวงเพื่อให้ได้สิ่งที่ต้องการ เพื่อการแสวงหาผลประโยชน์ที่มิ ควรได้โดยชอบด้วยกฎหมายสำหรับตนเองหรือ ผู้อื่น เช่น การยักยอกเงิน หรือทรัพย์สินบริษัทไปใช้

ผลประโยชน์ส่วนตน การฉ้อโกง การมีผลประโยชน์ทับซ้อน การตกแต่งบัญชีหรือการแก้ไขปลอมแปลงเอกสารรวมถึงการให้สินบนทุกรูปแบบ

คอร์รัปชัน (Corruption) หมายถึง เป็นการกระทำที่ทำให้ ขอให้ หรือ รับว่าจะให้ทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดแก่เจ้าหน้าที่รัฐ เจ้าหน้าที่ของรัฐต่างประเทศ หรือเจ้าหน้าที่องค์การระหว่างประเทศ เพื่อจูงใจให้กระทำการ ไม่กระทำการ หรือประวิงการกระทำอันมิชอบด้วยหน้าที่และเจตนาให้ได้รับผลประโยชน์สำหรับตนเองหรือผู้อื่นโดยมิชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งอาจรวมถึง การช่วยเหลือทางการเงิน การบริจาคเพื่อการกุศล เงินสนับสนุน ค่าของขวัญ ค่าบริการต้อนรับ และค่าใช้จ่ายอื่น ๆ เป็นต้น

ความสัมพันธ์ในระบบราชการ หรือแม้แต่ ความสัมพันธ์แบบเจ้านายกับลูกน้อง ในระบบจะเป็นเรื่องที่น่าพอใจใหญ่เพราะหวังการเลื่อนยศเลื่อนตำแหน่ง การได้เงินเดือนที่สูงขึ้น ส่วนเจ้านายหวังการสนับสนุนช่วยเหลือการงานพิเศษและบริการอื่น ๆ การที่ต้องเลี้ยงลูกน้องเช่นนี้ทำให้ผู้ให้การอุปถัมภ์ต้องมีรายได้พิเศษ นอกเหนือจากเงินเดือนข้าราชการ ทำให้เกิดคอร์รัปชันหรือวิธีการหารายได้แบบอื่นๆ

ค่าอำนวยความสะดวก (Facilitation Payment) หมายถึง ค่าใช้จ่ายจำนวนเล็กน้อยที่จ่ายให้แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐอย่างไม่เป็นทางการและเป็นการให้เพียงเพื่อให้มั่นใจว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐจะดำเนินการตามกระบวนการ หรือเป็นการกระตุ้นให้ดำเนินการรวดเร็วขึ้น โดยกระบวนการนั้นไม่ต้องอาศัยดุลพินิจของเจ้าหน้าที่รัฐ และเป็นการกระทำอันชอบด้วยหน้าที่ของรัฐผู้นั้นรวมทั้งเป็นสิทธิที่นิติบุคคลพึงจะได้ตามกฎหมายอยู่แล้ว เช่น การขอใบอนุญาต การขอหนังสือรับรองและการได้รับการบริการสาธารณะ เป็นต้น

วารินทร์ วงศ์หาญเขาว์ (2516: น. 25-32) ได้ให้ความหมายอย่างทั่วไปว่า การคอร์รัปชัน คือ การกระทำนอกเหนือกฎหมาย (extra-legal institution) หรือนอกเหนือข้อตกลงโดยชอบธรรมทางสังคมในขณะหนึ่ง ๆ ซึ่งบุคคลหรือคณะบุคคลที่อยู่ในระบบราชการ หรือ ระบบเอกชนหรือทั้งสองระบบใช้ปฏิบัติเพื่อให้ได้มาซึ่งซึ่งประโยชน์แห่งตน โดยทำให้บุคคลอื่นที่ไม่มีส่วนร่วมด้วยโดยตรงต้องเสียประโยชน์ทั้งทางตรงหรือทางอ้อม ทั้งนี้ สุดแล้วแต่ผลของการต่อรองหรือการยินยอมของบุคคลที่มีส่วนร่วมโดยตรงในการกระทำนั้น ๆ

แวนรอย (Edward van Roy) (พันเอกวิชา อมระดิษฐ์, 2560: น. 2) ได้ให้ความหมายคำว่า คอร์รัปชัน ว่าคือ การใช้อำนาจเพื่อให้ได้มาซึ่งผลกำไร ความชอบพอ หรืออภิสิทธิ์หรือเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มหรือชนชั้นซึ่งออกมาในรูปการกระทำที่ละเมิดกฎหมาย หรือละเมิดมาตรฐานความประพฤติทางศีลธรรมจรรยาที่ยอมรับ

แม็คมุลเลน (M. McMullen) (พันเอกวิชา อมระดิษฐ์, 2560: น.2) กล่าวไว้ในหนังสือชื่อ A Theory of Corruption ว่า "ถ้าข้าราชการคนใดรับเงินหรือสิ่งของที่มีค่าเป็นเงิน เพื่อ

ทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งตนมีหน้าที่อยู่แล้ว หรือให้ทำในสิ่งที่ตนไม่มีหน้าที่ต้องปฏิบัติ หรือเลือกกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดด้วยเหตุผลที่ไม่สมควร ถือว่าข้าราชการผู้นั้นฉ้อราษฎร์บังหลวง"

รวมทั้ง เบย์เลย์ (David H. Bayley) (พันเอกวิชา อมระดิษฐ์, 2560: น. 2) ได้ให้ความหมายว่า "คอร์รัปชัน ในส่วนที่เกี่ยวกับการรับสินบนนั้นเป็นถ้อยคำที่มีความหมายกว้างขวางครอบคลุมถึงการใช้อำนาจหน้าที่ในทางที่ผิด อันเกิดจากการเห็นประโยชน์ส่วนตนเป็นที่ตั้ง ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นเงินตราเสมอไป" เบย์เลย์ (David H. Bayley) ได้กล่าวไว้ใน "The Effects of Corruption in a Developing Nation" ในหนังสือ Political Corruption ของ Arnold J. Heidenheimer ว่า "คอร์รัปชันเป็นเรื่องธรรมดาของประเทศด้อยพัฒนาทั้งหลาย ซึ่งมักจะกล่าวขวัญกันอยู่เป็นประจำในรูปของข่าวลือเสียเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็มิได้มูลความจริงอยู่มากเหมือนกัน และพอจะตั้งเป็นข้อสังเกตไว้ว่า ประชาชนในประเทศด้อยพัฒนามักจะถือว่าการฉ้อราษฎร์บังหลวงเป็นองค์ประกอบชีวิตประจำวันของข้าราชการ อันจะขาดเสียมิได้และบรรดาข้าราชการทั้งหลายก็มีความรู้สึกเช่นนั้นด้วย"

นอกจากนั้น ศาสตราจารย์ธานินทร์ กรัยวิเชียร (พันเอกวิชา อมระดิษฐ์, 2560: น. 2) กล่าวว่า การฉ้อราษฎร์บังหลวงเป็นโรคระบาดที่น่าสะพรึงกลัวในบรรดาประเทศด้อยพัฒนา (underdeveloped countries) หรือที่เรียกให้ไพเราะว่า ประเทศกำลังพัฒนา (developing countries) และไม่มียุคใดสมัยใดที่ประชาชนจะหวงกัวงวลใจ ในเรื่องการฉ้อราษฎร์บังหลวงเท่าสมัยปัจจุบัน และมีความเห็นต่อไปอีกว่า การฉ้อราษฎร์บังหลวง มีลักษณะแปลกไปจากความผิดหรืออาชญากรรมประเภทอื่น ๆ อยู่ประการหนึ่ง คือยากแก่การป้องกันและปราบปราม เพราะผู้ที่รู้เห็นส่วนมากมักเป็นผู้ที่ร่วมกระทำความผิดด้วย จึงยากแก่การพิสูจน์ ยิ่งกว่านั้นยังเป็นที่ยอมรับกันว่า แม้จะรู้อยู่แก่ใจว่าใครกินสินบาทตราตสินบนก็พูดตรงๆ ไม่ได้ เพราะถึงจะเป็นเรื่องจริงก็อาจจะถูกฟ้องฐานหมิ่นประมาทได้ ส่วนการที่จะพิสูจน์ว่าเป็นเรื่องแสดงข้อคิดเห็นเพื่อสาธารณประโยชน์ก็มีอุปสรรคดังกล่าว กรณีนี้จึงเป็นเรื่องพูดกันตามเสียงลือ ซึ่งผู้พูดจะต้องรับผิด ดังนั้นการกล่าวถึงเรื่องการฉ้อราษฎร์บังหลวงจึงต้องพูดกันอย่างระมัดระวังและพูดได้เพียงกลาง ๆ เท่านั้น

2.5.2 สาเหตุของการทุจริตคอร์รัปชัน

สุธี อากาศฤกษ์ (พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, 2539: น. 26) ได้กล่าวว่า สาเหตุที่ทำให้เกิดการทุจริตคอร์รัปชัน ว่า เกิดจากสาเหตุในตัวบุคคลผู้ที่กระทำผิด และมีองค์ประกอบ 4 ประการที่เป็นสาเหตุให้เกิดการทุจริตคอร์รัปชัน ได้แก่

1. การมีโอกาส
2. การมีสิ่งจูงใจ หรือสิ่งล่อใจ
3. การเสี่ยงภัย โดยผลที่จะได้รับคุ้มค่ามากกว่าการถูกจับกุม และประการ

สุดท้ายคือ

4. ความซื่อสัตย์สุจริต

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2540: น.139) กล่าวถึงสาเหตุของการทุจริตคอร์รัปชันว่า เกิดจากความชั่วในจิตใจของบุคคล และการขาดระเบียบขาดบรรทัดฐานทางสังคม

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2547: น. 22-26) เห็นว่าโครงสร้างรากฐานอันแข็งแกร่ง ซึ่งเป็นสาเหตุของการทุจริตคอร์รัปชัน ที่มีอยู่เนื่องจาก

1. ระบบการเมืองและระบบราชการที่มีเกราะกำบังแน่นหนา โดยอำนาจการเมืองอยู่ในมือคนไม่กี่กลุ่ม ส่วนใหญ่จะเป็นผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น มีอำนาจเงิน คนกลุ่มนี้มีสัมพันธภาพที่แน่นหนากับประชาชนท้องถิ่นทั่วไป กลุ่มธุรกิจ และข้าราชการประจำ ส่วนระบบราชการประจำจะมีโครงสร้างปิด และมีสัมพันธภาพที่ยึดโยงอย่างแน่นหนาระหว่างข้าราชการระดับต่าง ๆ ระบบที่แน่นนี้ จะส่งผลทำให้มีการจัดสรรผลประโยชน์ระหว่างคนในกลุ่มอย่างลงตัว มีการปกปิดการกระทำผิดอย่างแนบเนียน มีฐานอำนาจที่หากใครบังอาจเอื้อมมือเข้าไปแก้ไขอาจเดือดร้อนได้ ดังนั้น ประชาชนจึงมักไม่มีความรู้เห็นหรือไม่กล้าเข้าไปแทรกแซงการกระทำผิดต่าง ๆ ของคนกลุ่มนี้ หรือสื่อมวลชนแม้จะล่วงรู้ถึงการกระทำผิดแต่ก็ยังไม่สามารถดำเนินการใดๆได้มาก รากฐานทางอำนาจที่ฝังอยู่ในระบบส่งผลให้คนกลุ่มนี้สามารถทุจริตคอร์รัปชันต่อไปได้ ไม่ว่าจะเป็นการร่วมกันโกงการบิตเปื้อนเอกสาร หัวหน้าปกป้องลูกน้อง การทำลายคู่แข่ง การหาช่องโหว่ของกฎหมาย กรใช้เส้นสาย การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ และการล่อด้วยผลประโยชน์เพื่อเปิดช่องการทุจริตคอร์รัปชัน การส่งถ่ายอำนาจผ่านระบบเครือญาติ หรือแม้กระทั่งการคุกคามขู่เข็ญ ทำลายผู้ที่ตั้งตนเป็นคู่แข่ง

2. ภาคประชาชนขาดความเข้มแข็งและขาดผู้นำในการต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชันที่แข็งแกร่ง ประชาชนยังขาดความตื่นตัวยังไม่รู้สึกเดือดร้อน หรือรับรู้ถึงผลกระทบของการทุจริตคอร์รัปชันในระบบเท่าที่ควรเป็น ภาคประชาสังคมซึ่งอันที่จริงควรจะมีบทบาทในการปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มกลับทำได้อย่างจำกัด ประชาชนไม่เคยชินกับการรวมกลุ่ม อีกทั้งขาดผู้นำที่มีอุดมการณ์และมีจำนวนคนไม่มากพอที่จะช่วยกันต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชัน ซึ่งประชาชนที่เคยได้รับผลประโยชน์ส่วนตัวจากนักการเมือง หรือระบบราชการ เช่นการติดสินบนราชการเพื่อธุรกิจดำเนินได้เร็วกว่า ย่อมไม่เห็นว่าการคอร์รัปชันส่งผลเสียต่อเขา เขาย่อมรักษาความสัมพันธ์ภายใต้ระบบอุปถัมภ์ของนักการเมือง และข้าราชการส่งผลดีต่อตน ดังนั้นจึงยากที่คนเหล่านี้จะเปลี่ยนใจหันมาต่อต้านคอร์รัปชันและยึดมั่นในความถูกต้อง เพราะเขาต้องเสียผลประโยชน์หากกระทำเช่นนั้น

3. ค่านิยมที่เป็นอุปสรรค ผังรากลึกในสังคม ที่เป็นเหตุให้เกิดพฤติกรรมทุจริตคอร์รัปชัน อาทิ ค่านิยมในสังคมอุปถัมภ์ เช่นใช้ความกตัญญูในทางที่ผิด ค่านิยมในสังคมธนานิยม เช่น ยกย่องเงินทอง ค่านิยมในการรักษาตัวรอดเป็นยอดดี ค่านิยมเหล่านี้ส่งเสริมให้คนในสังคม มีแนวโน้มของความไม่ซื่อสัตย์สุจริต ไม่เคารพกฎหมายบ้านเมือง ไม่มีระเบียบวินัย ไปจนเรียกได้ว่าเป็นลักษณะทั่วไปของคนในสังคม

4. การขาดจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม เนื่องจากประเทศชาติไม่เคยมีอุดมการณ์ที่ยึดโยงให้คนปรารถนาที่จะทำประโยชน์ให้แก่ชาติบ้านเมือง จึงมีคนจำนวนน้อยเท่านั้นที่มีจุดมุ่งหมายเข้ามาอยู่ในระบบต่าง ๆ ในสังคมเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของประเทศชาติ ในขณะที่คนส่วนใหญ่เข้ามาเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง เพื่อประโยชน์ของพวกเขาและญาติมิตรในกลุ่มของตน นักการเมืองนั้นหากมีการสร้างระบบต่างๆขึ้นมา เพื่อต่อต้านผลประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ส่วนชาวบ้านซึ่งเคยได้รับเงินเพื่อซื้อเสียง หากต่อไปเขาไม่ได้เงินนั้น เพราะการตรวจสอบดีขึ้น แทนที่เขาจะยินดีทำตามด้วยหัวใจที่ตระหนักรู้ว่าเป็นผลดีต่อภาพรวม เขากลับพยายามหาทางหลบเลี่ยงกฎหมายต่างๆเพื่อให้ตนได้รับรางวัลหรือของกำนัล ทั้งนี้เกิดจากการอยากได้ผลประโยชน์เข้าตัวมากกว่ารักษาผลประโยชน์ของชาตินั่นเอง

นิพนธ์ พัวพงศกร และคณะ (2547: น.18) มีเห็นว่า สาเหตุของการทุจริตคอร์รัปชัน จะเกิดขึ้นเพราะการมีช่องโหว่ทางกฎหมาย เช่น การเปิดช่องทางให้เจ้าหน้าที่รัฐใช้ดุลพินิจได้อย่างอิสระ ในการวินิจฉัยสั่งการ เช่นในเรื่องของ การผ่อนผัน หรือเข้มงวด การให้คุณให้โทษแก่บุคคลที่มีประโยชน์เกี่ยวข้องได้ หรือแม้แต่ในบางกรณีก็อาจจะปฏิบัติงานด้วยความรวดเร็ว หรือสามารถทำให้เรื่องล่าช้าก็ได้ ซึ่งการที่กฎหมายเปิดช่องให้ดังกล่าว ทำให้ประชาชนต้องมอบผลประโยชน์บางอย่าง เพื่อให้เรื่องของตนผ่านการพิจารณาอย่างที่ต้องการ หรือได้รับความรวดเร็ว และการที่ข้าราชการไทยดำเนินงานตามอำเภอใจดังกล่าวอาจเป็นเพราะ ระบบการติดตามตรวจสอบไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ

นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตคอร์รัปชันในภาครัฐกระทรวงยุติธรรมสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในภาครัฐ (2558: น.20) ยังได้ระบุถึงสาเหตุของการทุจริตคอร์รัปชันว่า สามารถจำแนกได้ 4 กลุ่ม ดังนี้

1. เกิดจากพฤติกรรมความโลภ เป็นพฤติกรรมส่วนบุคคล ที่มาจากความโลภ ความไม่พอเพียง ที่ขาดหลักยึดด้านคุณธรรมจนกลายเป็นคนเห็นแก่ได้ มีความอยากและความไม่รู้จักพอ ขาดความเป็นกลาง และความเป็นธรรมที่ตั้งซึ่งเป็นอุดมการณ์ของเจ้าหน้าที่รัฐสมัยใหม่
2. เกิดจากการมีโอกาส หรือการที่ระบบการทำงานมีช่องว่างให้ทุจริต หรือการขาดระบบควบคุมการตรวจสอบที่ไม่รัดกุม
3. เกิดจากการขาดจริยธรรม เป็นสาเหตุจากการขาดจริยธรรมส่วนบุคคล รวมถึงจริยธรรมขององค์กรไม่ได้บังคับใช้ให้เกิดผล และขาดเจตจำนงที่แน่วแน่ของฝ่ายบ้านเมืองที่จะแก้ไขปัญหา และภาคการเมืองขาดความมั่นคงและต่อเนื่อง
4. เกิดจากแรงจูงใจและความคุ้มค่าในการเสี่ยง เกิดจากแรงจูงใจให้เกิดการทุจริตคอร์รัปชัน คุ้มค่าเพราะการเสี่ยงทุจริตแล้วได้รับผลประโยชน์เมื่อเทียบกับความเสี่ยง รวมทั้งการบังคับใช้กฎหมายปราบปราม หรือการลงโทษทางสังคมขาดประสิทธิภาพ

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์แนวคิด รูปแบบและโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจ ผ่านนวนิยายเรื่อง เขาชื่อกานต์ ผู้วิจัยได้ศึกษา งานเขียน หนังสือ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

เสาวรี เอี่ยมละออ (2557) ศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์การเมืองไทยผ่านวรรณกรรมการเมืองรางวัล พานแว่นฟ้า ในช่วงปี พ.ศ. 2545-2551” โดยเป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือ หนังสือวรรณกรรมการเมืองรางวัล พานแว่นฟ้า ในช่วงปี พ.ศ. 2545-2551 จำนวน 7 เล่ม ได้แก่ คีนเดือนเพ็ญ พานแว่นฟ้า ตานะฮ์อุมมี แผ่นดินมาตุภูมิ วาวแสงแห่งศรัทธา การจากไปของนกเค้า เราติดอยู่ในแนวรบเสียแล้ว...แม่มัน และสะพาน

โดยการศึกษาวรรณกรรมในแต่ละเรื่องว่ามีมุมมองทางการเมืองสอดคล้องในด้านใดบ้างตามมุมมองที่ตั้งไว้

- ด้านการเรียกร้องประชาธิปไตยที่สมบูรณ์
- ด้านการเรียกร้องรัฐธรรมนูญในแบบอุดมคติ
- ด้านการต่อต้านการคอร์รัปชันของนักการเมือง
- ด้านสิทธิเสรีภาพของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย
- ด้านการเรียกร้องความเป็นธรรม
- ด้านการถูกกดขี่จากนักการเมือง
- ด้านความขัดแย้งทางการเมืองปัจจุบัน
- ด้านปัญหาความขัดแย้งสามจังหวัดชายแดนใต้
- ด้านประวัติศาสตร์เหตุการณ์ตุลาคมและพฤษภาทมิฬ

ผลการวิจัยพบว่า เนื้อหาด้านการต่อต้านการคอร์รัปชันของนักการเมืองมีมากที่สุด โดยเน้นนำเสนอที่เรื่องการทุจริตการเลือกตั้งโดยตรงไปตรงมา รongลงมาได้แก่ด้านการเรียกร้องประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ ส่วนใหญ่จะสะท้อนถึงปัญหาการเลือกตั้งในระบอบประชาธิปไตย โดยผู้เขียนพยายามสร้างตัวละครให้มีมุมมองในด้านบวกต่อระบอบการปกครองดังกล่าว การนำเสนอในด้านความต้องการให้มีรัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตยและงดงามเหมือนในอุดมคติ ต่อมาเป็นเนื้อเรื่องด้านสิทธิเสรีภาพของประชาชน ด้านเรียกร้องความเป็นธรรมการกดขี่จากนักการเมือง/ข้าราชการ ส่วนใหญ่นำเสนอในภาพของตัวละครในชนชั้นกรรมาชีพที่นักการเมืองใช้อำนาจหน้าที่กดขี่ข่มเหงสะท้อนปัญหาความขัดแย้งสามจังหวัดชายแดนใต้

ทุเรียน ประดงธาดา (2545) เรื่อง “การเมืองในวรรณกรรมสี่แผ่นดิน” มีวัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อ (1) เพื่อศึกษาถึงแนวความคิดของผู้ประพันธ์ที่ปรากฏในวรรณกรรม (2) เพื่อศึกษาถึงแนวความคิดและปรัชญาการเมืองที่แฝงอยู่ในวรรณกรรม

วรรณกรรมเรื่อง สี่แผ่นดิน ถือเป็นนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ สะท้อนภาพเหตุการณ์ บ้านเมือง ตั้งแต่ พ.ศ. 2435 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 จนถึง พ.ศ. 2489 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร ผ่านตัวละครหลัก “แม่พลอย”

วรรณกรรมสี่แผ่นดินเป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงแนวความคิดทางการเมืองของผู้ประพันธ์ คือ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ในด้านการยกย่องเทิดทูน เชื้อมั่นและจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ หรือ กษัตริย์นิยมได้อย่างชัดเจน โดยผู้ประพันธ์ได้วางโครงเรื่องและบทบาทตัวละครที่สะท้อนให้เห็นถึงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ในหลาย ๆ ลักษณะด้วยกัน ในขณะเดียวกันก็พบว่าแนวความคิดและปรัชญาการเมืองที่แฝงอยู่ในวรรณกรรมสี่แผ่นดินคือ ความเสมอภาค หรือความเท่าเทียมกันของมนุษย์ ซึ่งถือเป็นความหมายของประชาธิปไตยในแบบของไทย และนอกจากนั้นยังให้ทัศนะคติด้านการเมืองอันเป็นความหมายที่แตกต่างออกไปจากที่นักรัฐศาสตร์ได้ให้คำจำกัดความไว้ งานวิจัยนี้ยังพบว่าจุดที่ผู้ประพันธ์ต้องการแสดงให้ผู้อ่านเห็นเด่นชัดก็คือ จุดการเปลี่ยนแปลงการปกครองของเมืองไทย อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอื่นในชีวิตของคนไทยเป็นอันมาก ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การศึกษา การเมือง วัฒนธรรม ตลอดจนวิถีการดำเนินชีวิตประจำวัน ทำให้เห็นว่าการปรับปรุงแก้ไขเปลี่ยนแปลงบ้านเมืองนั้น เป็นสิ่งที่เต็มไปด้วยอุปสรรคและความขมขื่น ซึ่งทุกประเทศต้องเผชิญเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองและผู้ประพันธ์ วรรณกรรม สี่แผ่นดิน ยังแสดงให้เห็นถึงการต่อต้านการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 มีแนวความคิดทางการเมืองแบบอนุรักษนิยม ที่ไม่เห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลัน

ตรีศิลป์ บุญขจร (2521) เรื่อง “พัฒนาการนวนิยายไทย พ.ศ.2475-2500 : การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างนวนิยายกับสังคม” เป็นงานวิจัยที่มุ่งศึกษาพัฒนาการของนวนิยาย ระหว่าง พ.ศ. 2475-2500 ซึ่งเป็นช่วงของการหักเหทิศทางการของนวนิยายไทย โดยใช้การศึกษาด้านแนวคิดพร้อมกับการพิจารณาพัฒนาการของนวนิยายควบคู่ไปกับการคลี่คลายทางสังคมไทย และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างนวนิยายกับสังคมด้วย จะเน้นศึกษานวนิยายที่มีบทบาทต่อการพัฒนาสังคม ที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับสังคม เป็นการศึกษาพัฒนาการทางความคิดของสังคมไทยในระยะเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลง สรุปได้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม ส่งผลต่อพัฒนาการของนวนิยาย นักเขียนในแต่ละยุคจะหันไปมองสภาพสังคมของยุคนั้น ๆ จนทำให้เกิดมีความรู้สึกรับผิดชอบร่วมต่อสังคม นักเขียนจึงมีจุดมุ่งหมายในการเขียน เพื่อสร้างสรรค์สังคมไปสู่สภาพที่ดีกว่า

โดยแบ่งเป็นช่วงการศึกษาในแต่ละช่วงพ.ศ. ที่สังคมและการเมืองมีการเปลี่ยนแปลง โดยแบ่งเป็นช่วงปีที่ศึกษาดังนี้

พ.ศ. 2472 ในช่วงแรก ไทยรับนวนิยายมาจากชาติตะวันตก และแพร่หลายในหมู่มุขมนตรีชั้นสูง จะเป็นนวนิยายแปลและแปลงจากตะวันตก จะเป็นแนวตื่นเต้น ผาดโผน เน้นนวนิยายชายดี

อ่านสนุกไม่ได้แปลนวนิยายมีคุณค่าทางวรรณกรรม ต่อมานักเขียนไทยเริ่มเขียนนวนิยายของตนเองขึ้นมา โดยสรุปแล้วนวนิยายในช่วงแรกนี้จึงเป็นลักษณะ กึ่งไทยกึ่งเทศ คือได้เนื้อเรื่อง โครงเรื่องจากการแปลนวนิยายตะวันตก ต่อมามีการดัดแปลง แต่ก็ยังคงเค้าโครงเรื่องเหมือนเดิม ลักษณะแนวเรื่องมีทั้งนวนิยายรัก โลกโผน ผจญภัย ลึกลับ ส่วนการสร้างตัวละครและบรรยากาศทำให้มีลักษณะไทยมากขึ้น

ในช่วงต่อมาจากสภาพบ้านเมืองและเศรษฐกิจไม่ค่อยดีนัก จากช่วงปลายรัชกาลที่ 6 เป็นต้นมา ประกอบกับการศึกษาขยายตัวไปสู่ประชาชนมากขึ้น ทำให้เกิดเป็นกระแสวิพากษ์ วิจาร์ณมากกว่าแต่ก่อน มีบทความวิพากษ์ วิจาร์ณบ้านเมืองตลอดจนการเสนอรูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตย สภาพบ้านเมืองประกอบกับความก้าวหน้าทางความคิด ทำให้มีนักเขียนรุ่นใหม่ ๆ เสนอนวนิยายที่มีเนื้อหาสะท้อนสังคมบ้านเมือง แสดงความเป็นไปในสังคม และปัญหาเกี่ยวกับความขัดแย้งเรื่องค่านิยมในสมัยนั้น

นวนิยายไทยเริ่มมีลักษณะเป็นตนเองเด่นชัดขึ้น และเข้าสู่ยุครุ่งเรืองเติบโตหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475

พ.ศ.2475-2480 สภาพของนวนิยายช่วงนั้นเป็นการสะท้อนของคน 2 ชั้นชน ชนชั้นสูงมีสภาพไม่มั่นคงอย่างที่เคยเป็นมา ความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมก็ส่งผลต่อสตรีต่างไปจากเดิม ความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ส่งผลกระทบให้นวนิยายไทยช่วงนั้นเน้นเสนอแนวคิดที่มาจากปัญหาความขัดแย้ง และการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย และจากอุดมการณ์ของคณะราษฎรเรื่องเสรีภาพและความเสมอภาคทำให้จิตสำนึกของผู้ที่ได้รับการศึกษาส่วนหนึ่งมองเห็นปัญหาเรื่องความยุติธรรมในสังคมมากขึ้น เกิดความเห็นใจผู้ที่อยู่ในฐานะผู้ที่เสียเปรียบ นวนิยายในช่วงนี้เป็นแบบความสำนึกทางมนุษยธรรม นวนิยายจะเป็นแนวเห็นอกเห็นใจมากกว่าแนววิพากษ์ วิจาร์ณบ้านเมือง

มาถึง พ.ศ.2481 ทิศทางการเมืองเริ่มหันเหไม่เป็นประชาธิปไตย ทำให้เกิดนวนิยายที่สะท้อนความไม่เป็นประชาธิปไตย พร้อมกันนั้นนวนิยายก็เป็นไปในแบบอุดมคติในการแก้ปัญหาสังคม แสดงความสำนึกด้านมนุษยธรรม รัฐบาลมีการเข้าควบคุมเนื้อหาในนวนิยาย ปิดกั้นจินตนาการของนักเขียน เนื้อหาเป็นไปในทิศทางที่ถูกกำหนดควบคุม และนวนิยายในช่วงหลัง หลังเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 เนื้อหาของนวนิยายเริ่มกลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้ง เรียกแนว หลีกหนี เนื่องจากในสภาวะสงครามประชาชนได้รับผลกระทบทางจิตใจ หวาดหวั่น รู้สึกไม่ปลอดภัยในชีวิต เหตุนี้ประชาชนจึงต้องการคลายความเครียด หาความสุขใส่ตัว นวนิยายช่วงนี้จึงเป็นแนวพาฝัน สนุกสนานโลดโผน

ต่อมาในช่วง พ.ศ.2500 เมืองไทยก้าวเข้าสู่ยุคเผด็จการ เมื่อ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ยึดอำนาจการปกครอง การแสดงความคิดเห็นเป็นไปในแบบจำกัดขอบเขต นวนิยายไทยเข้าสู่แนวพาฝัน

หยุดเรื่องเกี่ยวกับการเมืองเพื่อความปลอดภัยของตัวนักเขียน นักเขียนบางคนที่เขียนเกี่ยวกับการเมืองต้องย้ายไปอยู่ต่างประเทศเพื่อสวัสดิภาพของตนเอง

อดุลย์ ศรีคล้าย(2549) เรื่อง “คุณธรรมของผู้ปกครองในวรรณกรรมสามก๊กตามกรอบแนวคิดของมาคิอาเวลลี” เป็นงานวิจัยที่มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาคุณธรรมของผู้ปกครองในวรรณกรรม สามก๊ก ตามกรอบแนวคิด ของ มาคิอาเวลลี ในทางการเมืองการปกครอง 2) เพื่อศึกษาปัจจัยสำคัญที่มีส่วนต่อการใช้คุณธรรมของผู้ปกครองในวรรณกรรม สามก๊ก ให้ประสบความสำเร็จ ในทางการเมืองการปกครอง 3) เพื่อศึกษาการมี และการใช้คุณธรรมของผู้ปกครองในวรรณกรรม สามก๊ก ให้ประสบความสำเร็จในทางการเมืองการปกครอง 4) เพื่อเพิ่มพูนองค์ความรู้เรื่องคุณธรรม กับผู้ปกครองตามกรอบแนวคิดของมาคิอาเวลลีให้แก่ทางวิชาการ และวิชาชีพทางด้านรัฐศาสตร์ ตลอดจนผู้ที่สนใจทั่วไป

โดยผู้วิจัยได้ใช้แนวคิด เรื่องคุณธรรมในเจ้าผู้ปกครองของมาคิอาเวลลี ที่มีแนวคิดให้ความสำคัญกับรัฐเป็นพิเศษ เพราะมาคิอาเวลลีมองว่า รัฐนั้นสามารถทำให้เกิดสิ่งที่ดี หรือสิ่งที่เลว ให้กับสังคมมนุษย์ในรัฐนั้นก็ได้ และรัฐจะดีหรือจะเลวนั้น ขึ้นอยู่กับเจ้าผู้ปกครองรัฐเป็นสำคัญ และแนวคิดที่ว่า การที่เจ้าผู้ปกครองจะได้รัฐมานั้น หากไม่ได้มาจากการใช้กำลังของผู้อื่น ก็ได้มาด้วยกำลังของตนเอง หากไม่ได้มาเพราะโชคชะตา ก็ต้องได้มาเพราะคุณธรรม มาสร้างเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย และการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้ ตัวละครผู้ซึ่งเป็นผู้ปกครองที่โดดเด่นในวรรณกรรม สามก๊ก ได้แก่ โจโฉ เล่าปี่ และซุนกวน มาเป็นประชากรในการวิจัย โดยศึกษาวิเคราะห์ในแต่ละเหตุการณ์ที่สำคัญ ของแต่ละคนที่ได้ดำเนินกิจกรรมทางการเมืองการปกครอง เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจ และการรักษาอำนาจ เริ่มตั้งแต่ทั้งสามคนเข้ามามีบทบาทในอำนาจทางการเมืองการปกครอง จนกระทั่งทั้งสามคนได้เสียชีวิตลง

ผลการวิจัยนี้พบว่า 1) แนวคิดทางการเมืองเกี่ยวกับคุณธรรมของเจ้าผู้ปกครอง ของมาคิอาเวลลี มีความคล้ายคลึงหรือเหมือนกับคุณธรรมของผู้ปกครองในวรรณกรรม สามก๊ก 2) ปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้ผู้ปกครองในวรรณกรรม สามก๊ก ประสบความสำเร็จในทางการเมืองการปกครอง ก็คือ โชคชะตาที่ดี ซึ่งคุณธรรมในเจ้าผู้ปกครองของมาคิอาเวลลี ไม่สามารถเอาชนะโชคชะตาที่ไม่สามารถควบคุมได้ 3) ผู้ปกครองในวรรณกรรม สามก๊ก จะต้องมีคุณธรรมในเจ้าผู้ปกครองของมาคิอาเวลลีที่สมดุลกัน และต้องนำมาใช้อย่างเหมาะสมกับเหตุการณ์บ้านเมืองในขณะนั้นด้วย

บทที่ 3

วิธีดำเนินงานวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจของคนในท้องถิ่น ผ่านนวนิยายเรื่อง เขาชื่อกานต์” นั้น เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์เนื้อหาสาระจากนวนิยายเรื่อง “เขาชื่อกานต์” เพื่อศึกษาวิเคราะห์ แนวคิด รูปแบบและโครงสร้าง ความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจ ที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง เขาชื่อกานต์ และเพื่อศึกษาวิเคราะห์ แนวคิด รูปแบบและโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจ ที่มีผลต่อโลกทัศน์ทางการเมืองของคนในท้องถิ่น โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรในการวิจัย
2. เครื่องมือในการวิจัย
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ประชากรในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เนื้อหา สาระจากบทละครในนวนิยายเรื่อง “เขาชื่อกานต์” มาใช้เป็นประชากรในการวิจัย เพื่อให้ทราบผลวัตถุประสงค์ในการวิจัย

2. เครื่องมือในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้แนวคิดเกี่ยวกับบรรณกรรม และแนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจ ในด้านอำนาจ ระบบอุปถัมภ์ และการทุจริตคอร์รัปชัน มาสร้างเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษาวิเคราะห์ แนวคิด รูปแบบและโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจ ที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง เขาชื่อกานต์ และแนวคิด รูปแบบและโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจ ที่มีผลต่อโลกทัศน์ทางการเมืองของคนในท้องถิ่น ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมของการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

3.1 ศึกษาข้อมูลจากเนื้อหาสาระในเนื้อเรื่อง ของนวนิยายเรื่อง เขาชื่อกานต์ ฉบับสำนักพิมพ์ ศิลปาบรรณาการ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสาระสำคัญของเรื่องที่เป็นประชากรที่ใช้ในการวิจัย

3.2 ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับวรรณกรรม และแนวคิดความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจ ด้านอำนาจ ระบบอุปถัมภ์ และการทุจริตคอร์รัปชัน เพื่อมาสร้างเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย

3.3 ศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่วิจัย ได้แก่

3.3.1 วิทยานิพนธ์ เรื่อง “การวิเคราะห์การเมืองไทยผ่านวรรณกรรมการเมืองรางวัล พานแว่นฟ้า ในช่วงปี พ.ศ. 2545-2551”

3.3.2 วิทยานิพนธ์ เรื่อง “การเมืองในวรรณกรรมสี่แผ่นดิน”

3.3.3 วิทยานิพนธ์ เรื่อง “พัฒนาการนวนิยายไทย พ.ศ.2475-2500 : การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างนวนิยายกับสังคม”

3.3.4 วิทยานิพนธ์ เรื่อง “คุณธรรมของผู้ปกครองในวรรณกรรมสามก๊ก ตามกรอบแนวคิดของมาคิอาเวลลี”

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิเคราะห์ เนื้อหาสาระของเนื้อเรื่อง ในนวนิยายเรื่อง เขาชื่อกานต์ โดยศึกษาวิเคราะห์ในแต่ละบทตอนของเนื้อเรื่องเพื่อค้นหาแนวคิด รูปแบบความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจ ที่ปรากฏในนวนิยาย และเพื่อศึกษาวิเคราะห์ แนวคิด รูปแบบความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจ ที่มีผลต่อโลกทัศน์ของคนในท้องถิ่น

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเรื่อง “ความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจของคนในท้องถิ่น ผ่านนวนิยายเรื่อง เขาชื่อกานต์” เป็นการวิจัยเอกสาร มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาวิเคราะห์แนวคิด รูปแบบและโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง “เขาชื่อกานต์” และ เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิด รูปแบบและโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจที่มีผลต่อโลกทัศน์ทางการเมืองของคนในท้องถิ่น โดยทำการศึกษาจากเนื้อเรื่องในนวนิยายเรื่อง “เขาชื่อกานต์”

1. สรุปเนื้อเรื่องของนวนิยายเรื่อง “เขาชื่อกานต์”

กานต์ นายแพทย์ที่ยึดอุดมคติ มีอุดมการณ์ ใช้ชีวิตเรียบง่าย เป็นคนมีจิตใจดี ชื่อสัตย์ สุจริต การทำงานจะเป็นคนตรง ไม่รู้จักประจบเจ้านาย ผิดว่าตามผิด ถูกว่าตามถูก หมอกานต์เป็นตัวแทนของผู้ด้อยโอกาสทางสังคมที่สามารถดิ้นรนจนก้าวไปสู่ฐานะทางสังคมที่ดีกว่าด้วยการเป็นแพทย์ หมอกานต์เลือกไปใช้ชีวิตเป็นแพทย์ในชนบท ทั้งที่เขาสามารถเลือกทางเดินอื่นที่สะดวกสบายกว่านั้นได้ หมอกานต์ ต้องการไปทำงานที่ชนบทห่างไกลที่ขาดแคลน เพราะมีความหลังที่คุณแม่เสียชีวิตบนเกวียนตอนเดินทางไปหาหมอ เขาเลยตั้งใจจะไปเป็นหมอชนบทเพื่อช่วยเหลือชาวบ้าน

ในตอนแรกหมอกานต์ได้ทำงานอยู่ที่โรงพยาบาลแห่งหนึ่งในเมืองหลวง เขาได้พบกับ หลุ่ย หลุ่ยสาวผู้มีนิสัยเป็นผู้หญิงธรรมดาๆ ที่มีความคิดฝันถึงความหรูหรา ยังยึดติดกับความ สะดวกสบายในเมืองหลวง มีความเปลอสติไปตามภาษาปู้ฉุน แต่ก็รู้คุณค่าในตัวหมอกานต์

หลุ่ยมีมารดาที่ผิดหวังในตัวลูกเขยอย่างหมอกานต์ เพราะคิดว่ามีลูกเขยเป็นหมอสั่ง ร่ำรวยด้วยทรัพย์สินเงินทอง แต่หมอกานต์กลับร่ำรวยด้วยความดีที่เป็นอุดมคติ

มุมมองของหลุ่ยและมารดาต่อโลกในความเป็นจริงเด่นชัดกว่า ตัวละครทั้งสองมีชีวิต และอยู่ในโลกของความเป็นจริงมากกว่าหมอกานต์ หลุ่ยและมารดาเคยต่อสู้เพื่อผ่านชีวิตอดีต ชัดสน มาก่อนและมองหาโอกาสที่จะก้าวหน้าทางชีวิตในสังคมและฐานะที่ดีเพื่อเป็นมาตรฐานในชีวิต แน่แน่นอนว่าไม่มีใครอยากจน หลุ่ยก็ไม่ได้อยากร่ำรวยมาก เพียงแต่เธอต้องการความมั่นคงทางฐานะ และสังคมเท่านั้น

หญ่หญ่เธอมี่แพนอยู่แล้วชื่อโตมร ซึ่งเป็นคนรวย เป็นลูกเจ้าของกิจการธนาคารใหญ่โต แต่มีนิสัยรักอิสระ และในตอนแรกโตมรยังไม่แสดงถึงความต้องการที่แต่งงานใช้ชีวิตคู่กับหญ่หญ่ ทำให้หญ่หญ่ไม่มั่นใจในความรักของตนกับโตมร

โตมรต้องเดินทางไปดูงานที่ต่างประเทศ โตมรได้มอบแหวนแทนรักก่อนเดินทางไปดูงานที่ต่างประเทศ ในระหว่างนี้หญ่หญ่ป่วยเป็นไส้ติ่งอักเสบกะทันหัน เธอได้รับการรักษาจากหมอกานต์ด้วยความใกล้ชิดและได้รับการดูแลด้วยใจจากหมอกานต์ ทำให้เกิดความรักขึ้นมา

หมอกานต์บอกหญ่หญ่ว่าเขาไม่ใช่คนรวย หลังจากแม่ตาย พ่อก็ขายที่นาให้เขาเรียนต่อจากนั้นพ่อก็บวช และตอนนี้เขาต้องไปเป็นหมอที่ชนบทห่างไกลความเจริญหญ่หญ่ก็ยิ่งพร้อมที่จะใช้ชีวิตกับเขาอยู่หรือไม่ ด้วยความที่หญ่หญ่ก็ได้เป็นคนที่มีนิสัยติดความสบายหญ่หญ่จึงตัดสินใจไปที่ชนบทห่างไกลกับหมอกานต์ ในที่สุดทั้งสองก็หมั้นกัน และแต่งงานไปอยู่ที่ชนบทด้วยกัน

เมื่อโตมรทราบก็โกรธอย่างมาก แต่ก็ยังคงรักและพร้อมจะรอหญ่หญ่อยู่ และโตมรได้บอกกับหญ่หญ่ว่า หากหมอกานต์ไม่รักหรือหญ่หญ่หมั้นรักหมอกานต์แล้ว ให้บอกเขา เขาจะไปรับทันที

ต่อมาหมอกานต์ก็ได้ย้ายมาประจำที่สถานีอนามัยแห่งหนึ่งในชนบทที่ห่างไกลความเจริญ โดยมีหญ่หญ่เดินทางมาด้วย สภาพแวดล้อมความเป็นอยู่ รวมถึงการดำรงชีวิตในชนบทที่หมอกานต์มาประจำนั้นไม่ได้มีเครื่องอำนวยความสะดวกสบายใด ๆ เลยหญ่หญ่ไม่ค่อยชอบใจนักแต่ก็ยังคงอดทนลงใช้ชีวิตอยู่ในชนบทนั้นกับหมอกานต์

สภาพแวดล้อมที่หมอกานต์มาอยู่นั้นเป็นพื้นที่ที่ชุ่มชื้นติดน้ำ และมีน้ำท่วมอยู่เสมออาชีพส่วนใหญ่จึงเป็นการหาปลา พาหนะในการสัญจรจึงเน้นไปที่การใช้เรือเสียเป็นส่วนใหญ่ และจะเป็นพื้นที่ที่มีงูชุกชุมอีกด้วย

สถานีอนามัยที่หมอกานต์มาประจำนั้น ปลูกสร้างอยู่ในเขตพื้นที่ของอำเภอ ถือเป็นหน่วยงานหนึ่งซึ่งขึ้นตรงกับอำเภอ ฉะนั้นหมอกานต์ต้องทำงานโดยขึ้นตรงกับอำเภอเช่นเดียวกัน คือเท่ากับว่าหมอกานต์ต้องอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของนายอำเภอเอนกด้วย บ้านพักของหมอกานต์อยู่ในเขตของสถานีอนามัย และอยู่ใกล้ ๆ กับอำเภอ

หมอกานต์และหญ่หญ่ถือเป็นคนใหม่กับวิถีชีวิตชนบทเช่นนี้ โชคดีที่หมอและหญ่หญ่ได้รับความช่วยเหลือจาก นายมีภารโรงของอำเภอ นางชั้นภรรยาของนายมี และเชื้อลูกสาวนายมีและนางชั้น ซึ่งนายมีถือเป็นผู้ช่วยของหมอกานต์ นางชั้น ให้เชื้อมาช่วยทำงานบ้านให้หมอกานต์และหญ่หญ่

ครอบครัวของนายมี แสดงความเป็นตัวแทนของชาวบ้าน คนธรรมดาในชนบท ที่มีได้มีอำนาจใด ๆ ไม่มีฐานะทางสังคมที่น่ายกย่องนับถือ มีฐานะยากจน ไม่มีการศึกษา ซึ่งเป็นเหตุให้ถูกเอาเปรียบได้ง่าย

หมอกานต์ทำงานด้วยความซื่อสัตย์ ยึดมั่นอุดมการณ์ และต้องทำงานหนักเพราะสภาพท้องถื่นที่หมอยังมีงูชุกชุม อีกทั้งโรงพยาบาลของหมอยังขาดแคลนเครื่องมือเครื่องมืออีกมาก การเดินทางก็ลำบาก การสัญจรส่วนใหญ่จะเป็นทางน้ำ โดยการพายเรือ บางครั้งกว่าคนป่วยจะมาถึงหมอก็ไม่ทันการ ญาติของคนไข้ที่เสียชีวิตบางคนก็เข้าใจหมอ บางคนก็ไม่เข้าใจหมอ คิดว่าหมอยังไม่ยอมช่วยจนญาติตัวเองเสียชีวิตก็มี

หมอยังมีทั้งคนที่รักและคนที่เกลียด ด้วยความที่หมอยังเป็นคนทำงานอย่างตรงไปตรงมาจนทำให้เป็นที่ขัดแย้งกับข้าราชการฉ้อราชบังหลวงหลายฝ่าย โดยเฉพาะนายอำเภอเอนก

นายอำเภอเอนกถือเป็นคนใหญ่คนโตด้วยถือว่ามีตำแหน่งเป็นถึงนายอำเภอ ถือว่าตนมีอำนาจ มียศตำแหน่งหน้าที่การงานที่ถือว่าสูงกว่าคนอื่นมาก เป็นที่น่าเกรงขามเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านในชนบท แต่เคารพนับถือด้วยความเกรงกลัวต่ออำนาจ มิใช่ด้วยความรักความศรัทธา และนายอำเภอเอนกยังอยู่เบื้องหลังของบ่อนการพนันที่ผิดกฎหมายอีกด้วย

ในหลาย ๆ ครั้งมีเหตุการณ์ที่หมอกานต์ทำให้นายอำเภอเอนกเกิดความไม่พอใจ เช่นในเรื่องที่หมอกานต์ไม่โอนอ่อนให้กับนายอำเภอ ไม่ประจบนายอำเภอ หรือเมื่อตอนที่นายอำเภอมาขอคำปรึกษาสำหรับรักษาคนไข้ของหมอกานต์ เพื่อเอาไปใช้ยึดเบาะรถยนต์ของญาติตนเอง แต่หมอกานต์เห็นว่าไม่สมควรจึงไม่ให้ไป หรืออีกกรณีที่หมอกานต์ช่วยชีวิตของลูกน้องที่คุมบ่อนการพนันของนายอำเภอไว้ไม่ได้ ก็ยิ่งทำให้นายอำเภอไม่พอใจในตัวหมอกานต์อย่างมาก

ด้วยการทำงานที่หนักของหมอกานต์ ทำให้นอกานต์ไม่มีเวลาให้แก่ชีวิตสมรสมากนัก จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้หมอกานต์เริ่มระหองระแหงกับภรรยาผู้เป็นภรรยาอยู่เป็นระยะ

วันหนึ่งหมอกานต์กับภรรยาทะเลาะกันอย่างรุนแรง ด้วยเรื่องที่ว่าภรรยาชวนกลับไปกรุงเทพฯ ด้วยเหตุผลที่ว่าปัญหาเกิดกับหมอมามากมายเหลือเกิน หมอคนเดียวไม่สามารถเปลี่ยนแปลงทั้งอำเภอได้ แต่ก็ได้รับการปฏิเสธจากหมอกานต์ เพราะหมอทั้งคนไข้ไปไม่ได้ สร้างความน้อยใจให้ภรรยาอย่างมาก เธอจึงหนีกลับไปกรุงเทพฯ โดยทันทีที่โตมรได้ทราบข่าวว่าภรรยาหนีกลับมา เขาก็มาหาภรรยา โดยโตมรได้ชวนภรรยาไปทานข้าวด้วย และต้องการจะให้ภรรยาเลิกกับหมอและกลับมาอยู่กับตนเหมือนเดิม แต่ภรรยาไม่ยอมอยู่ เธอไม่อาจเลิกกับหมอได้ จากนั้นโตมรและภรรยาเกิดการทะเลาะกันขึ้น เพราะภรรยาไม่ยอมอยู่กับโตมรอีก ทำให้โตมรขับไล่เสียหลักจนประสบอุบัติเหตุภรรยาหมดสติไป และจำความไม่ได้

หมอกานต์ซึ่งยังคงทำงานอยู่ที่ชนบทนั้นยังไม่ทราบข่าวเกี่ยวกับอุบัติเหตุที่เกิดขึ้นกับภรรยา เขายังคงทำงานอย่างหนักที่สถานีอนามัย แต่จิตใจก็ไม่เป็นสุขซึ่งต้องพบเจอกับงานที่มีคนไข้ทั้งวันและยังเป็นห่วงภรรยาอีก หมอกานต์มีเพื่อนที่ช่วยแก้เหงาอยู่หนึ่งคนก็คือ คำเกิง นายตำรวจ

คำเกิง นายตำรวจ ผู้มีอุปนิสัยรู้จักเอาตัวรอด รู้จักไหลตามน้ำ ไม่ขัดกับใครเพื่อความสบายและความปลอดภัยของตนเอง นายตำรวจถือว่าเป็นคนที่รู้จักการใช้ชีวิตแบบเอาตัวรอดและ

รู้จักการทำงานกับระบบราชการที่อำเภอนี้ดี รู้ว่าใครมีอิทธิพล รู้ว่าต้องให้ หรือยอมอ่อนไหวกับใคร และรู้ว่าสามารถรับผลประโยชน์จากใครได้ และนายตำรวจคนนี่เองที่ได้พาหมอกานต์ไปรู้จักกับเจ็ยก้อย และนางเฮียงสองผู้เมียที่มีอาชีพค้าขายปลารายใหญ่ของพื้นที่นี้

เจ็ยก้อยและนางเฮียงสองผู้เมียซึ่งก็เป็นผู้ที่รู้จักเอาตัวรอดจากการใช้ชีวิตในท้องถิ่นนี้ เป็นคนที่มอบของกำนัลให้แก่ผู้มีอำนาจ หรือข้าราชการในท้องถิ่น เพื่อความสะดวกในการประกอบอาชีพของตน หรือที่เรียกว่าการจ่ายส่วย และก็รู้ถึงวิธีที่จะหาผลประโยชน์จากคนอื่นได้อย่างไร เช่นเดียวกันกับ ตำรวจนายตำรวจ

และ ตำรวจนายตำรวจคนนี่ ยังเป็นคนที่คอยเตือนและคอยดูแลเรื่องความปลอดภัยของหมอกานต์อยู่เป็นระยะๆ เนื่องจากนายตำรวจทราบถึงความไม่พอใจของนายอำเภอที่มีต่อหมอกานต์ และนายตำรวจยังเป็นคนที่คุ้นชินกับรูปแบบวิธีการดำเนินชีวิตของคนในถิ่นนี้อีกด้วย

เมื่อหมอกานต์ทราบข่าวเรื่องการประสูติบุตรของหญิงแล้ว หมอกานต์จึงจำเป็นต้องเดินทางเข้ากรุงเทพอยู่บ่อยๆ และด้วยความร้อนใจด้วยความเป็นห่วงหญิงจนบางครั้งทำให้หมอรีบร้อนเดินทางจนลืมทำเรื่องขออนุญาตต่อนายอำเภอ นายอำเภอจึงไม่ทราบว่าหมอกานต์เข้ากรุงเทพทำไม สร้างความข้องใจแก่นายอำเภอเป็นอันมาก และด้วยความยากลำบากในการเดินทาง ทำให้ต้องเดินทางหลายวันทั้งไปและกลับ ทำให้หมอกานต์ไม่สามารถอยู่รกรักษาคนไข้ที่มาหาได้ จนทำให้เกิดความไม่พอใจต่อนายอำเภอ และคนไข้บางคนมากขึ้นไปอีก

อีกทั้งนายอำเภอผู้มีเบื้องหลังที่ทำบ่อน ทำการทุจริต นายอำเภอจึงมีความร้อนตัวคิดไปเองว่าการที่หมอกานต์เดินทางเข้ากรุงเทพบ่อย ๆ นั้นอาจจะเป็นการที่เข้าไปฟ้องนายถึงเรื่องการกระทำผิดของตน และวันหนึ่งเมื่อมีคำสั่งย้ายนายอำเภอ ทำให้นายอำเภอคิดว่าเป็นผลมาจากการที่หมอเข้ากรุงเทพบ่อยๆ ไปทำเรื่องเสนอเจ้านาย นายอำเภอเอนกจึงมีความโกรธแค้นหมอกานต์อย่างมาก ทำให้นายอำเภอต้องการที่จะกำจัดหมอซะ

หมอกานต์เดินทางเข้ากรุงเทพมาด้วยความจำให้หญิงจนสำเร็จ และทั้งสองก็ทำความเข้าใจกันได้ สร้างความอิจฉาให้โตมรอย่างมากเขาจึงคิดจะทำให้หมอกานต์ไปให้พ้นทางของเขา โตมรจึงให้นายแพทย์ภักดี ทำเรื่องให้ทุนเรียนต่อต่างประเทศกับหมอกานต์ หวังเพื่อจะกำจัดหมอกานต์ไปให้พ้นทาง แต่หมอกานต์ไม่ไปเพราะไม่สามารถทิ้งคนไข้และปัญหาต่าง ๆ ไปได้

นายแพทย์ภักดี ผู้มีอำนาจในกรมอนามัย ซึ่งถือว่าเป็นผู้บังคับบัญชาของหมอกานต์ เขาเป็นแพทย์รุ่นโบราณ แต่มีฐานะร่ำรวยเนื่องจากทำธุรกิจสังยาเข้ามาขาย แต่ในการทำธุรกิจนั้นทำให้นายแพทย์ภักดีเป็นหนี้กับธนาคารของโตมร ซึ่งจุดนี้เองที่ทำให้นายแพทย์ภักดีมีความเกรงใจต่อโตมร

ระหว่างที่หมอกานต์อยู่กรุงเทพเพื่อรักษาอาการของหญิงให้หายดีนั้นหมอกานต์ได้รับจดหมายจากนายมี เรื่องของตำรวจเพื่อนของหมอกานต์ ที่แอบลักลอบได้เสียกับเชื้อลูกสาวของนายมี เด็กสาวที่มาช่วยงานบ้านของหมอกานต์ แล้วนายตำรวจไม่ยอมรับผิดชอบต่อเชื้อ

นายมีจึงเขียนจดหมายมาขอให้หมอช่วยพูดกับคำเกิงให้รับผิดชอบต่อเชื้อ เป็นเรื่องที่สร้างความหนักใจให้กับหมอกานต์ไม่น้อย

หมอกานต์จึงจำเป็นต้องรีบเดินทางกลับมาที่อำเภออีกครั้งเพื่อต้องการกลับมาช่วยแก้ไข ปัญหาต่างๆให้เสร็จสิ้น เมื่อหมอกานต์เดินทางมาถึง ก็มีนายตำรวจเพื่อนของหมอมารอรับ และหมอกานต์ก็ได้คุยเรื่องที่น่าายตำรวจไม่ยอมรับผิดชอบเชื้อ แต่ก็ไม่สำเร็จ

นายตำรวจอยากให้หมอกานต์ไปเรียนต่อตามที่มีคำสั่งมา เขาเป็นห่วงความปลอดภัยของหมอ เพราะเขารู้ว่านายอำเภอเข้าใจหมอมิติดคิดว่าหมอเป็นคนเปิดโปงการทุจริต การทำบ่อน ผิดกฎหมาย และเป็นสาเหตุที่ทำให้นายอำเภอต้องถูกสั่งย้าย เป็นเหตุทำให้นายอำเภอโกรธแค้นหมอกานต์อย่างมาก และต้องการจะฆ่าหมอกานต์เป็นการแก้แค้น

แต่ก็ไม่ทันการเสียแล้ว ในระหว่างที่หมอกำลังจะลงเรือนั้นกลับไปที่บ้านพักนั้น ก็มีเสียงปืนดังขึ้น และเมื่อเสียงปืนสงบลง มันก็สงบลงพร้อมกับลมหายใจของหมอกานต์เช่นกัน

2. ลักษณะสังคมและบริบททางการเมืองไทยในช่วงที่มีการประพันธ์นวนิยายเรื่อง “เขาชื่อกานต์”

นวนิยายเรื่องเขาชื่อกานต์ได้แต่งขึ้นในช่วง พุทธศักราช 2513 ลักษณะทางสังคมและการเมืองของประเทศไทยในขณะนั้น ประเทศไทยเข้าสู่ยุคจอมพลถนอม กิตติขจร ผู้นำที่นำพาประเทศเข้าสู่เผด็จการอีกครั้ง อำนาจอยู่ในมือข้าราชการ เป็นการปกครอง ซึ่งอำนาจการปกครอง และการบริหารขึ้นอยู่กับชนชั้นข้าราชการ (จิตติมา อานสกุลเจริญ, 2558) โดยเฉพาะข้าราชการประจำและข้าราชการทหารเป็นสำคัญ โดยทหารจะได้อำนาจมาจากการปฏิวัติรัฐประหาร การเลือกตั้งเป็นเพียงพิธีการเพื่อให้เป็นไปตามระบอบประชาธิปไตยที่ไม่ได้มีความสำคัญ ตัวผู้บริหารสูงสุดคือนายกรัฐมนตรีมักจะได้มาจากการเลือกตั้งส่วนมากจะเป็นนายทหารที่ได้รับการสนับสนุนจากกองทัพอยู่เบื้องหลัง การปกครองเช่นนี้ทหารเป็นผู้กุมอำนาจทางการเมือง การบริหารงานทั่วไปอยู่ในมือของข้าราชการประจำที่เป็นพลเรือน เพราะเป็นผู้ที่มีข้อมูล มีความรู้ มีความชำนาญ ข้าราชการทหาร และข้าราชการพลเรือนจึงอาศัยพึ่งพาซึ่งกันและกัน อำนาจทางการเมืองของไทยในช่วงเวลาดังกล่าว ตกอยู่ในมือของกลุ่มข้าราชการระดับสูงซึ่งถือว่าเป็นชนชั้นนำ โดยไม่ยอมให้ประชาชนหรือกลุ่มการเมืองนอกระบบราชการเข้ามามีส่วนร่วม ทำให้ไม่มีกลุ่มการเมืองมาคอยควบคุมคัดค้านการดำเนินงานทางการเมือง ผลคือทำให้ข้าราชการและชนชั้นนำทางการเมืองไทยเหล่านี้ได้ประโยชน์อย่างมหาศาลจากการแสวงหา รักษา และใช้อำนาจทางการเมืองที่อาจกล่าวได้ว่า อำนาจดังกล่าวได้มาด้วยความไม่ชอบธรรมทางการเมือง โดยวิธีการใช้กำลังเป็นเครื่องมือและที่สำคัญคือเมื่อได้รับอำนาจแล้วก็ไม่คิดที่จะถ่ายโอนอำนาจไปให้กับประชาชน ตามเจตนารมณ์ของการ

ปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน ดังที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 ได้กล่าวไว้เมื่อครั้งสละราชสมบัติว่า “ข้าพเจ้าเห็นว่า คณะรัฐบาลและพวกพ้อง ใช้วิธีการปกครองซึ่งไม่เห็นถูกต้องตามหลักการของเสรีภาพในส่วนบุคคลและหลักความยุติธรรม ตามความเข้าใจและยึดถือของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าไม่สามารถที่จะยินยอมให้ผู้ใด คณะใด ใช้วิธีการปกครองอย่างนั้น ในนามของข้าพเจ้าต่อไปได้ ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละอำนาจ อันเป็นของข้าพเจ้าอยู่แต่เดิมให้แก่ราษฎรโดยทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ ผู้ใด คณะใด โดยเฉพาะเพื่อใช้อำนาจนั้นโดยสิทธิขาด และโดยไม่มีอภัยเสียงอันแท้จริงของประชาราษฎร์” ข้อเท็จจริงที่ชี้ให้เห็นถึงการเมืองแบบอำมาตยาธิปไตยของไทยอีกประการคือ ตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทยเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 เป็นต้น มาจนถึงการประชุมใหญ่ของรัฐสภาเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2516 ซึ่งเป็นระยะเวลากว่า 42 ปี นายกรัฐมนตรีส่วนใหญ่ของไทยมาจากทหาร ข้าราชการพลเรือน และมีที่มาจากการปฏิวัติรัฐประหาร โดยประชาชนไม่ค่อยได้เข้ามามีส่วนร่วมหรือมีบทบาทในทางการเมือง ในยุคอำมาตยาธิปไตยนี้ประเทศไทยมีนายกรัฐมนตรี 11 คน และเป็นนายกรัฐมนตรี ที่มีที่มาจากการปฏิวัติรัฐประหารถึง 6 คน โดยเฉพาะการเมืองไทยที่รัฐบาลมักจะเป็นรัฐบาลผสม มีอายุการทำงานที่สั้น ระบบราชการทหาร และพลเรือนจึงเข้ามามีบทบาท ในการเมืองไทยมาโดยตลอดการเมืองไทยไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลง วนเวียนอยู่ในวงจรของการรัฐประหาร และก่อกบฏเพื่อยึดอำนาจจากรัฐบาลโดยทหารไม่ได้มีการพัฒนารูปแบบประชาธิปไตยให้ก้าวหน้า ยุคนี้มีสถิติการรัฐประหารถึง 8 ครั้งจากจำนวนทั้งสิ้นของการก่อรัฐประหาร 13 ครั้ง และมีกบฏอีก 8 ครั้งจากการก่อกบฏทั้งสิ้น 11 ครั้ง (คือทำการปฏิวัติรัฐประหารไม่สำเร็จ) ดังนั้น จะเห็นได้ว่ากว่าครึ่งหนึ่งของจำนวนบุคคลที่ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวส่วนใหญ่มาจากการปฏิวัติรัฐประหาร และเกินครึ่งหนึ่งของการปฏิวัติรัฐประหารเกิดขึ้นในยุคสมัยนี้การเมืองไทยในยุคนี้เป็นไปตามที่นักรัฐศาสตร์ มองว่าการเมืองไทยช่วง ปี พ.ศ. 2475-2516 เป็นแบบรัฐราชการเนื่องจากการสร้างสังคมขึ้นมาสองแบบคือ สังคมแบบดั้งเดิม และสังคมแบบอุปถัมภ์

รัฐราชการ คือ ระบบที่อยู่กึ่งกลางระหว่างสังคมดั้งเดิมและสังคมสมัยใหม่ สิ่งที่เกิดขึ้นกับการเมืองไทยในช่วงระหว่างปี พ.ศ.2475-2516 มีลักษณะเด่น 3 ประการ

1. การเมืองไทยเป็นเวทีที่มีผู้นำเพียงไม่กี่คน
2. การเมืองไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงและอยู่ในวงจรอุบาทว์
3. การเมืองมีลักษณะวัฒนธรรมการเมืองแบบไพร่ฟ้า

ที่บุคคลมีความรู้ความเข้าใจต่อระบบการเมืองแต่ไม่สนใจที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองในตลอดทุกระบบราชการ และไม่มีความรู้สึกว่าตนเองมีความหมายหรืออิทธิพลต่อระบบการเมือง โดยมี

พฤติกรรมยอมรับและเชื่อฟัง ปฏิบัติตามอำนาจรัฐ (ลิขิต ธีรเวคิน, 2540) ทำให้ประชาชน นักศึกษา เริ่มรวมพลังเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมให้สังคม

หรืออาจกล่าวได้ว่า นวนิยายเรื่องเขาชื่อกานต์ อยู่ในช่วง การเมืองระบอบเผด็จการทหาร สฤษดิ์ - ถนอม - ประภาส คือ ก่อนหน้าเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 กระบวนการการต่อสู้ทางการเมืองของไทยมักจะจำกัดอยู่ในวงแคบ เรียกได้ว่าเป็น “การเมืองของอภิสิทธิ์ชน” เกือบตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงและครองอำนาจการเมืองกระทำโดยวิธีการใช้กำลังและอิทธิพลสนับสนุนทางทหารหรือตำรวจ อำนาจทางการเมืองไทยตกอยู่ในกำมือของกองทัพโดยสิ้นเชิง เมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธานินทร์ นำทหารกองทัพภาคที่ 1 ก่อรัฐประหารเมื่อวันที่ 17 กันยายน 2500 โดยอาศัยความไม่พอใจของประชาชนหลังเกิด “การเลือกตั้งสกปรก” ในเดือนกุมภาพันธ์ 2500 จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี หนีไปเขมร ขณะที่พลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ อธิบดีกรมตำรวจ ลี้ภัยไปสวิตเซอร์แลนด์ จอมพลสฤษดิ์ได้รับโปรดเกล้าฯ เป็นผู้รักษาพระนคร มีการประกาศยุบสภาและนำรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2475 (ฉบับแก้ไขใหม่ 2495) มาปรับใช้อีกครั้งหนึ่ง

ระยะแรก จอมพลสฤษดิ์ได้แต่งตั้งนายพจน์ สารสิน เป็นนายกรัฐมนตรีสำหรับรัฐบาลชั่วคราว และหลังจัดการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2500 จอมพลถนอม กิตติขจร นายทหารคนสนิท ก็ได้ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 1 มกราคม 2501 ภายใต้คำบงการของสฤษดิ์ ซึ่งกำลังพักรักษาตัวอยู่ แต่เมื่อบริหารประเทศได้เพียง 9 เดือนเศษ จอมพลถนอมก็ลาออกจากตำแหน่ง เพื่อเปิดทางให้จอมพลสฤษดิ์ ทำการปฏิวัติเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2501 แล้วขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี โดยอ้างว่าสถานการณ์ทางการเมือง ภายในประเทศไม่สงบเรียบร้อย คณะปฏิวัติประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญ รัฐสภาถูกยุบ มีการห้ามตั้งพรรคการเมือง มีการประกาศกฏอัยการศึก ห้ามชุมนุมทางการเมืองเกินกว่า 5 คน มีการจับกุมผู้ที่ต้องสงสัยว่าเป็นฝ่ายคอมมิวนิสต์ ทั้งปัญญาชนฝ่ายก้าวหน้า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร รวมถึงบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ จอมพลสฤษดิ์ยังแต่งตั้งตนเองเป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุด เป็นผู้บัญชาการทหารบก และเป็นอธิบดีกรมตำรวจ ขณะที่จอมพลถนอม กิตติขจรเป็นรัฐมนตรีกลาโหม และจอมพลประภาส จารุเสถียรเป็นรัฐมนตรีมหาดไทย มีการฟื้นฟูสถาบันกษัตริย์ และริเริ่มระบอบ “ประชาธิปไตยแบบไทย” ภายใต้การปกครองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ โดยใช้แนวคิดที่ว่า ชาติเปรียบเสมือนครอบครัว และจอมพลสฤษดิ์เอง ก็เปรียบเสมือนบิดาของครอบครัวนั้น

เมื่อจอมพลสฤษดิ์ถึงแก่อสัญกรรมในปลายปี 2506 จอมพลถนอมก็รับสืบทอดตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง และจอมพลประภาสรับสืบทอดตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก รัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจรรับช่วงบริหารประเทศตามธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2502 สืบทอดจากรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธานินทร์ จนถึงปี 2511 จึงประกาศใช้รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ รัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าว ร่างขึ้นโดยสภาร่างรัฐธรรมนูญ ตั้งแต่สมัยรัฐบาลจอม

พลสฤกษ์เมื่อปี 2502 นับเป็นรัฐธรรมนูญที่ใช้เวลาร่างยาวนานมาก และต้องเสียค่าใช้จ่ายในร่างมากที่สุดยิ่งกว่ารัฐธรรมนูญฉบับใดๆ ที่เคยมีมาในประเทศไทย (จ่ายเป็นเงินเดือนสมาชิกสภาฯ)

เมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแล้ว จึงได้มีการกำหนดให้วันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2512 เป็นวันเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จอมพลถนอมได้ตั้งพรรค “สหประชาไทย” ขึ้น เพื่อส่งผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร โดยตัวเองรับตำแหน่งหัวหน้าพรรค มีพลเอกประภาส จารุเสถียร และ นายพจน์ สารสินเป็นรองหัวหน้าพรรค มีพลอากาศเอกทวี จุลละทรัพย์เป็นเลขาธิการพรรค ผลการเลือกตั้งปรากฏว่า พรรคของจอมพลถนอมได้ที่นั่งในสภาฯ 75 ที่นั่ง ขณะที่พรรคประชาธิปัตย์ได้ 50 กว่าที่นั่ง นอกนั้นเป็น ส.ส. สังกัดพรรคเล็กพรรคน้อย และ ส.ส. อิสระที่ไม่สังกัดพรรคการเมืองใด

หลังการเลือกตั้ง จอมพลถนอม กิตติขจรได้เป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่งโดยไม่ได้ลงสมัครรับเลือกตั้ง การแบ่งกลุ่มขับเคลื่อนตัวเองในพรรคสหประชาไทยก็ปรากฏให้เห็นเด่นชัด ระบุบอรัฐธรรมนูญปี 2512-14 เป็นเพียงเวทีและเครื่องมือของการสร้างฐานกำลังทางการเมืองภายนอกระบบราชการสำหรับผู้นำกลุ่มต่าง ๆ รัฐบาลจอมพลถนอมเข้าบริหารประเทศในบรรยากาศ “ประชาธิปไตยครึ่งใบ” อยู่นาน 2 ปีกว่า จึงตัดสินใจ “ปฏิวัติรัฐบาลของตัวเอง” เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2514 โดยอ้างเหตุผลถึงภัยจากต่างชาติที่เข้ามาแทรกแซงและยุยงส่งเสริมให้ผู้ก่อการร้ายกำเริบเลิบบ้านในประเทศ นอกจากนั้นสถานการณ์ภายในประเทศก็เต็มไปด้วยความยุ่งเหยิงนานาประการ ซึ่งคณะปฏิวัติเห็นว่า หากปล่อยให้มีการแก้ไขไปตามวิถีทางของรัฐธรรมนูญแล้ว จะเป็นการล่าช้า จึงตัดสินใจปฏิวัติเพื่อให้สามารถแก้ไขสถานการณ์ของประเทศได้ผลอย่างรวดเร็ว

เมื่อทำการปฏิวัติแล้ว จอมพลถนอมได้จัดตั้ง “สภาบริหารคณะปฏิวัติ” ขึ้นปกครองประเทศ โดยจอมพลถนอมดำรงตำแหน่งเป็นประธานสภาบริหารคณะปฏิวัติ มีผู้อำนวยการ 4 ฝ่าย คือ 1. พลเอกประภาส จารุเสถียร เป็นผู้อำนวยการฝ่ายรักษาความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงของประเทศ 2. นายพจน์ สารสิน เป็นผู้อำนวยการฝ่ายเศรษฐกิจและการคลัง 3. พลอากาศเอกทวี จุลละทรัพย์ เป็นผู้อำนวยการฝ่ายเกษตรและคมนาคม และ 4. พลตำรวจเอกประเสริฐ รุจิรวงศ์ อธิบดีกรมตำรวจขณะนั้น เป็นผู้อำนวยการฝ่ายศึกษาและสาธารณสุข

ส่วนพันเอกณรงค์ กิตติขจร ลูกชายจอมพลถนอมและลูกเขยจอมพลประภาส ยังได้ดำรงตำแหน่งเป็นรองเลขาธิการคณะกรรมการตรวจและติดตามผลการปฏิบัติราชการ (ก.ต.ป.) ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีอำนาจมากมายในการตรวจตราการปฏิบัติงานของข้าราชการ

ในช่วงที่คณะปฏิวัติขึ้นบริหารประเทศนั้น ได้มีเสียงเรียกร้องอยู่เสมอให้คณะปฏิวัติรีบประกาศใช้รัฐธรรมนูญและจัดตั้งรัฐบาลบริหารประเทศให้ถูกต้องตามขั้นตอน ประจวบกับในปี 2515 เป็นปีที่สถาปนาสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าวชิราลงกรณ์ฯ ซึ่งมีพระชนมายุครบ 20 พรรษา ขึ้นเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมารฯ จึงจำเป็นต้องมีรัฐบาลให้ถูกต้องตามธรรม

เนียมนิยม เพราะจะจัดให้มีพระราชพิธีในขณะที่บ้านเมืองยังอยู่ในระหว่างการปกครองของคณะปฏิวัติไม่ได้ ด้วยเหตุนี้จึงมีการประกาศใช้ธรรมนูญการปกครองแห่งราชอาณาจักรเมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2515 ซึ่งมีบทบัญญัติทั้งสิ้นเพียง 23 มาตรา รัฐธรรมนูญฉบับนี้กำหนดให้มี “สภานิติบัญญัติแห่งชาติ” เพียงสภาเดียว ประกอบด้วยสมาชิกที่มาจาก การแต่งตั้งจำนวน 299 คน โดยสมาชิกมีสิทธิตั้งกระทู้ถามรัฐบาลได้ แต่ห้ามอภิปรายหรือซักถามเพิ่มเติม ที่สำคัญคือสมาชิกไม่มีอำนาจเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรี

สภานิติบัญญัติแห่งชาติตามรัฐธรรมนูญการปกครองฉบับนี้ มีมติเลือกพลตรีศิริ สิริโยธิน เป็นประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ และมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งจอมพลถนอมเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งการครองอำนาจของจอมพลถนอมก็ได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มอำนาจต่าง ๆ มากขึ้นเรื่อย ๆ

ภายใต้ระบอบทหาร สฤษดิ์ - ถนอม - ประภาส เช่นนี้ ระบบราชการค่อย ๆ แยกตัวเองออกจากโลกภายนอก สืบทอดค่านิยม อุดมการณ์ และทัศนคติแบบเจ้าคนนายคน เกิดช่องว่างระหว่างราชการกับประชาชน ระบบราชการกลายเป็นเวทีต่อสู้และแบ่งกลุ่มทางการเมือง ทัศนคติและหลักปฏิบัติของข้าราชการ โดยเฉพาะข้าราชการระดับสูง บ่ายเบนไปที่ศูนย์อำนาจและอิทธิพล การพิจารณาความดีความชอบและการเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่งในวงข้าราชการกลายเป็นบันไดขึ้นไปสู่สถานภาพทางการเมือง คณะรัฐมนตรีประกอบไปด้วยข้าราชการประจำและข้าราชการบำนาญเป็นหลัก ข้าราชการกับนักการเมืองสามารถอภิปรายผลประโยชน์เข้ากระเป๋าตัวเองและบริวารพวกพ้องได้อย่างมหาศาล ระบบราชการเข้าไปผูกพันกับกลุ่มธุรกิจที่เกี่ยวข้องโดยตรง การผูกขาดอำนาจของคณะทหาร ร่วมกับกลุ่มธุรกิจและข้าราชการอนุรักษนิยม หลังการเรืองอำนาจของจอมพลสฤษดิ์ นับแต่ปี 2501 ได้ก่อให้เกิดการฉ้อฉลถึงขีดสุดและปฏิเสธการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน (สมัยระบอบประชาธิปไตยแบบไทย (พ.ศ. 2501 - 2516) พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ไทยสมัยประชาธิปไตย padlet.com สืบค้นวันที่ 16 มกราคม 2564)

ภายหลังการทำรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ วันที่ 16 กันยายน 2500 ได้มอบหมายให้ นายพจน์ สารสิน เป็นนายกรัฐมนตรี ได้จัดการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2500 ขึ้นเป็นผลให้นายพจน์ สารสินลาออกจากตำแหน่ง ส่งผลให้จอมพลสฤษดิ์ ต้องหาบุคคลมาเป็นนายกรัฐมนตรี คือ พลโทถนอม กิตติขจร รัฐบาลชุดนี้ต้องเผชิญกับการวิพากษ์วิจารณ์และได้มีการเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาล แต่ก็ไม่เป็นผลสำเร็จ ประกอบกับปัญหาข้อพิพาทเรื่องเขาพระวิหารระหว่างประเทศไทยกับประเทศกัมพูชา ที่ผลการตัดสินของศาลโลกให้เขาพระวิหารเป็นของประเทศกัมพูชา ทำให้นายกรัฐมนตรีหลายคนตัดสินใจลาออก

สาเหตุของการทำรัฐประหารครั้งนี้ของจอมพลสฤษดิ์ คือ

1. การคุกคามของกลุ่มคอมมิวนิสต์ภายในประเทศ ด้วยการจะ "กำจัดราชบัลลังก์ ทำลายพุทธศาสนา และโค่นสถาบันต่าง ๆ ทุกรูปแบบซึ่งชาติไทยเรายึดมั่น"
2. พรรคการเมืองหลายพรรคได้ใช้อิทธิทธิและเสรีภาพ ในระบอบประชาธิปไตยที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญในทางที่มีขอบ อันเป็นอุปสรรคต่อความเจริญก้าวหน้าของชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชน กลายเป็นศัตรูซึ่งกันและกัน
3. ปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับเขาพระวิหารระหว่างไทยกับกัมพูชา ที่อาจกลายเป็นปัญหาสำคัญจากภายนอกประเทศ ดังนั้นเพื่อให้ประเทศเจริญก้าวหน้า จึงจำเป็นต้อง "สร้างเสถียรภาพให้แก่ชาติ ซึ่งขึ้นอยู่กับหลักประชาธิปไตยอันมั่นคง ระบบเศรษฐกิจและสังคมอันเหมาะสม สำหรับการอยู่รอดของชาติและของประชาชนคนไทย" การทำรัฐประหารครั้งที่ 2 นี้แตกต่างจากการทำรัฐประหารครั้งที่ 1

กล่าวคือการทำรัฐประหารครั้งที่ 2 เพื่อต้องการเปลี่ยนแปลงระบบการบริหารประเทศ ที่เกิดความยุ่งยากที่ทำให้รัฐบาลพลเอกถนอมต้องเผชิญกับปัญหาความวุ่นวายทางการเมือง จนเป็นอุปสรรคในการบริหารประเทศในขณะนั้น ส่วนรัฐประหารครั้งที่ 1 เป็นรัฐประหารเพื่อเปลี่ยนตัวรัฐบาล ซึ่งไม่เป็นที่นิยมของประชาชน อันเนื่องมาจากการฉ้อราษฎร์บังหลวง จึงหันมาสู่การสร้างระบบการปกครองแบบใหม่ขึ้นมาทดแทน เพื่อใช้ในการปกครองประเทศเป็นการเฉพาะ นั่น คือ "การสร้างประชาธิปไตยแบบไทย" จอมพลสฤษดิ์ เห็นว่าปัญหาการบริหารประเทศมีสาเหตุมาจากการที่คณะราษฎรนำระบอบประชาธิปไตยตะวันตกมา ใช้ซึ่งเห็นว่าไม่ประสบความสำเร็จ เพราะเกิดความวุ่นวายทางการเมืองอยู่บ่อยครั้ง และเห็นว่าการจัดระเบียบการปกครองของไทยต้องอาศัยหลัก 3 ประการ คือ การเมืองการปกครองต้องอาศัยหลักการของไทยเราเอง จะต้องละทิ้งอุดมการณ์ของต่างประเทศ และจะต้องฟื้นฟูอุดมการณ์แบบไทยให้เป็นอุดมการณ์หลักของชาติ ประชาธิปไตยแบบไทยที่เหมาะสม คือ รัฐบาลหรือฝ่ายบริหารมีอำนาจเหนือฝ่ายนิติบัญญัติ และมีอำนาจสูงสุด ไม่ใช่รัฐบาลของพรรคการเมือง ดังนั้น พรรคการเมืองและการเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชนจึงไม่ใช่เป็นสิ่งจำเป็นต่อระบบการเมืองไทยระบอบการเมืองการปกครองแบบใหม่ แบ่งเป็น 3 ชั้น คือ รัฐ/รัฐบาล , ชำราชากร และประชาชน กล่าวคือรัฐบาลมีอำนาจสูงสุด แล้วมีระบบราชการทำหน้าที่เป็นตัวแทน และปฏิบัติตามคำบัญชาของผู้ปกครองโดยตรง ยอมรับการชี้แนวทางจากรัฐบาล โดยเฉพาะจากตัวผู้นำเป็นสำคัญ ส่วนประชาชนก็อยู่ในฐานะกำกับดูแลจากรัฐบาล หรือได้รับความยินยอมจากรัฐบาลเท่านั้น และยังเสนอให้ประยุกต์การปกครองให้จอมพลถนอม กิตติขจร ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นนายกรัฐมนตรีต่อมา บริหารประเทศตามแบบจอมพลสฤษดิ์ ทั้งการปกครองแบบประชาธิปไตยแบบไทย และนโยบายต่างประเทศที่ผูกความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับอเมริกา และผลจากการใช้แผนพัฒนา

เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 สร้างความเจริญก้าวหน้าตามมา แต่ก็สร้างปัญหาตามมาด้วย รัฐบาลไม่สามารถแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ และยังต้องเผชิญกับความกดดันจากประชาชน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับรัฐบาลถนอม กิตติขจร

ภายหลังจากเลือกตั้งทั่วไป เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2512 จอมพลถนอมได้กลับเข้ามาดำรงตำแหน่ง นายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง แต่ต่อมาเริ่มได้รับการปฏิเสธจากสภาผู้แทนราษฎร และต่อต้านรุนแรงขึ้น ใน พ.ศ.2513 ไม่ว่าจะเป็นการวิพากษ์นโยบายรัฐบาล การยับยั้งพระราชบัญญัติงบประมาณ ดังนั้น จอมพลถนอม จึงไม่พอใจกับแรงต่อต้าน จนกลายเป็นความขัดแย้ง จอมพลถนอมจึงทำรัฐประหาร รัฐบาลของตนเอง เมื่อ พ.ศ.2514

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516

เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เริ่มต้นด้วยการแจกใบปลิวเรียกร้องรัฐธรรมนูญของกลุ่ม นักศึกษาและอาจารย์กลุ่มหนึ่ง แต่กลับถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจจับกุมวันที่ 6 ตุลาคม จำนวนทั้งสิ้น 11 คน โดยตั้งข้อหาว่า “ชักชวนให้มีการชุมนุมทางการเมือง” ชัดขึ้นคำสั่งปฏิวัติ ฉบับที่ 4 และ “ขบถ ภายในราชอาณาจักร” ตามกฎหมายมาตรา 116 หลังจากนั้นศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยได้ออกแถลงการณ์คัดค้านการจัดกุมของรัฐบาลเผด็จการ “ถนอม – ประภาส” ต่อมาในวันที่ 7 ตุลาคม เจ้าหน้าที่ตำรวจสันติบาลได้เข้าจับกุมนักศึกษาเพิ่มอีกคนหนึ่ง คือ นายก่อเกียรติ คงคา นักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง และต่อมาเจ้าหน้าที่สันติบาลได้ออกหมายจับนายไขแสง สุกใส อดีต ส.ส. นครพนม เนื่องจากเห็นว่ามีส่วนในการชักใยอยู่เบื้องหลังการเรียกร้องรัฐธรรมนูญ

การประท้วงการกระทำดังกล่าว เริ่มต้นที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยการปิดโปสเตอร์ และการอภิปรายโจมตีการกระทำของรัฐบาล การประท้วงเริ่มขยายวงกว้างและเกิดขึ้นในเกือบทุก มหาวิทยาลัย ในเวลาต่อมาจึงได้มีการนัดรวมตัวชุมนุมใหญ่ กันที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีผู้ ประท้วงจำนวนมากต่างทยอยกันมาเพิ่มมากขึ้นเป็นทวีคูณเพื่อกดดันให้รัฐบาลปฏิบัติตามข้อเรียกร้อง ให้ปล่อยตัวทั้ง 13 คน แต่ได้รับการปฏิเสธจากทางฝ่ายรัฐบาล ส่งผลให้กลุ่มผู้ประท้วงต้องตัดสินใจที่จะเดินขบวนประท้วง และต่อสู้ด้วยวิธี “อหิงสา” จนกว่าจะประสบผลสำเร็จ โดยมุ่งไปชุมนุมประท้วง กันที่บริเวณอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย

กลุ่มนักศึกษาพยายามเรียกร้องโดยเปรียบเทียบกับเหตุการณ์ 2475 โดยโยงการต่อสู้ ของตน กับการต่อสู้ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้สามารถปลุกระดมได้เป็นอย่างดี มาก และกลุ่มนักศึกษา ชื่อว่า “กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ” ได้หยิบยกข้อความจากพระราชหัตถเลขา ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งสละราชสมบัติ มาตำหนิพฤติกรรมการปกครอง แบบเผด็จการ ของจอมพลถนอมอีกด้วยข้อความดังกล่าวถูกนำมาตีพิมพ์ครั้งแรกเป็นปกหน้าหนังสือ ของกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญเมื่อวันที่ 6 ตุลาคมโดยมีข้อความว่า “ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละ อำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าแต่เดิมให้แก่ราษฎรโดยทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของ

ข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใด คณะใดโดยเฉพาะ เพื่อใช้อำนาจนั้นโดยสิทธิขาดและโดยไม่มีฟังเสียงอันแท้จริงของราษฎร”

ในเวลาต่อมาข้อความดังกล่าวยังถูกนำไปตีพิมพ์เผยแพร่ทางใบปลิวของกลุ่มนักศึกษา และถูกนำไปใช้กล่าวอ้างอย่างสม่ำเสมอตลอดช่วงการชุมนุมประท้วง จนข้อความดังกล่าว กลายเป็นส่วนสำคัญในการเชื่อมโยงสถาบันพระมหากษัตริย์ให้มีความใกล้ชิดกับระบอบประชาธิปไตย และช่วยเสริมสร้างภาพพจน์ของกษัตริย์ประชาธิปไตยในสังคมไทย นายสมบัติ ธีรารังษัญญวงศ์ เลขาธิการ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ตัวแทนนักศึกษาส่งตัวแทนขอเข้าเฝ้าฯ เพื่อให้พระองค์ทรงช่วยเหลือจัดการกับปัญหานี้ ขอเรียกร้องได้รับการยินยอมปฏิบัติตามจากฝ่ายรัฐบาล โดยยอมปล่อยตัวผู้ต้องหาทั้ง 13 คน โดยไม่มีเงื่อนไขและจะจัดทำร่างรัฐธรรมนูญ และประกาศใช้ภายในเดือน ตุลาคม 2517

แต่เนื่องจากปัญหาการขาดการติดต่อกับกลุ่มที่เข้าเฝ้าฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ กลุ่มประท้วงที่บริเวณอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยจึงไม่ทราบถึงการยินยอมของรัฐบาล และได้เดินขบวนมายังพระตำหนักจิตรลดารโหฐานในเวลา 04.30 น. ของวันที่ 14 ตุลาคม 2516 พ.ศ. 2516 วิสิษฐ์ เดชกุญชร ได้อัญเชิญพระบรมราโชวาท ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ มาอ่าน เพื่อเตือนสติกลุ่ม นิสิตนักศึกษาและขอเรียกร้องให้ยกเลิกการชุมนุมประท้วง เมื่ออ่านพระบรมราโชวาทแล้ว เหตุการณ์กลับไม่ได้เป็นไปอย่างที่คิด เมื่อกลุ่มผู้ชุมนุมต้องเผชิญหน้ากับตำรวจในขณะที่กำลังจะสลายตัว และเกิดการต่อสู้กันขึ้น จนนำไปสู่การกวาดล้างผู้ชุมนุมครั้งใหญ่จากตำรวจและทหาร ภายใต้การบังคับบัญชาของจอมพลถนอมและจอมพลประภาส เหตุการณ์ครั้งนี้ ทำให้มีผู้บาดเจ็บล้มตายเป็นจำนวนมาก ในที่สุดพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงเข้ามาเป็นผู้ระงับเหตุการณ์โดยที่ พลเอกกฤษณ์ สีวะรา ผู้บัญชาการทหารบก ก็มีความเห็นคล้อยตามด้วย พระองค์ทรงขอให้จอมพลถนอมลาออกจากตำแหน่ง

สรุปได้ว่า บริบททางการเมืองไทยช่วงก่อนที่จะมีการแต่งตั้งนายพล เรื่องเขาชื่อกานต์ สถานการณ์ทางการเมืองของไทย อยู่ในยุคเผด็จการ การแสดงออก หรือการแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ จะอยู่ในขอบเขตที่จำกัด ประชาชน นักศึกษา นักคิดนักเขียน ถูกจำกัดขอบเขตในการแสดงความคิดเห็น ทำให้ประชาชน นักศึกษา เริ่มรวมพลังเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมให้สังคม

งานวรรณกรรมในช่วงนี้ส่วนใหญ่เกิดจากการรวมตัวของนักศึกษาสถาบันต่าง ๆ ต่อเนื่องจากการพิมพ์หนังสือเล่มละบาทในยุคก่อนนี้ เกิดขบวนการ “ปริทัศน์เสวนา” และเวทีแสดงความคิดเห็น แสดงความสามารถในการประพันธ์ของคนรุ่นใหม่ ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของวรรณกรรมทั้งด้านรูปแบบ เนื้อหา และกลวิธีการเขียนแบบใหม่ๆ เช่น การเขียนแบบบรรยายกระแสสำนึก (Stream of Consciousness) การเขียนประเภทกึ่งสัญลักษณ์เหนือจริง (Semi Surrealism) การเขียนแบบบรรยายความรู้สึกแล้วจบแบบหักมุม ดังที่ปรากฏในงานเขียนเช่น คนบนต้นไม้ ของ นิคม รายวา

ถนนสายที่นำไปสู่ความตายของ ของ วิทยากร เชียงกุล และ รถไฟเด็กเล่น ของ สุชาติ สวัสดิ์ศรี ด้านนวนิยายเริ่มคึกคัก เมื่อมีองค์กรต่างๆ มอบรางวัลนวนิยายดีเด่น เช่น เรือมนุษย์ ของ กฤษณา อโศกสิน จดหมายจากเมืองไทย ของ โบตัน เขาชื่อกานต์ ของ สุวรรณี สุคนธา ได้รับรางวัลนวนิยายดีเด่น จากองค์การ สปอ. วงเวียนชีวิต และ ข้าวนอกนา ของ สีฟ้า ได้รับรางวัลนวนิยายดีเด่นจาก สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่านวนิยายที่ได้รับรางวัลส่วนใหญ่ นั้น จะมีเนื้อหาสะท้อนสังคมทั้งสิ้นนักเขียนและนักวิจารณ์ที่มีบทบาทมากในยุคนี้ เช่น วิทยากร เชียงกุล สุชาติ สวัสดิ์ศรี เสกสรร ประเสริฐกุล ทรงยศ แวหวงส์ วิสา คัญทัพ สถาพร ศรีสังข์ พิบูลย์ศักดิ์ ละครพล ธีรยุทธ บุญมี จิระนันท์ พิตรปรีชา วาณิช จรุงกิจอนันต์ เป็นต้น

3. ผลการวิเคราะห์ แนวคิด รูปแบบและโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจ ที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง “เขาชื่อกานต์”

3.1 ความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจ ด้านอำนาจ

จากเนื้อเรื่อง ความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจลักษณะหนึ่ง ที่เห็นเด่นชัดก็คือ เรื่องของ อำนาจ ที่มาจากผู้มีตำแหน่ง ในทางราชการ

ในเรื่อง “เขาชื่อกานต์” นั้น ตัวแทนของผู้ที่เป็นข้าราชการ ที่ยังคงคิดว่าตนเองมีอำนาจบาตรใหญ่ เพราะถือว่าตนเองมีตำแหน่งหน้าที่ทางราชการสูงกว่าคนอื่น ก็คือ นายอำเภอเอนก ซึ่งในเรื่องได้ถูกวางตัวให้เป็นตัวที่แสดงถึงลักษณะความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจในด้านการ แสดงออกทาง การใช้อำนาจเป็นหลัก

นายอำเภอเอนก ในเรื่องเป็นข้าราชการผู้ที่มีอำนาจ ในด้านสิทธิอำนาจ หรือ อำนาจตามกฎหมาย คือ อำนาจหน้าที่โดยตำแหน่งเป็นนายอำเภอ เป็นอำนาจที่เป็นทางการ ได้รับการยอมรับเป็นอำนาจตามกฎหมาย เป็นตำแหน่งที่นายกอง ชาวบ้านให้เคารพนับถือ นายอำเภอเปรียบเสมือนเจ้านาย ที่ชาวบ้านคนธรรมดาต้องให้ความเคารพเชื่อฟัง ดังเนื้อเรื่องที่ถูกเขียนได้แสดงให้เห็นถึงอำนาจในด้านสิทธิอำนาจ

“คนบ้านนอกในสายตาของข้าราชการก็คือมนุษย์โง่เง่าที่พุดจาไม่รู้เรื่อง

สามารถข่มขู่เอาได้ตามอำเภอใจ

ข้าราชการก็คือนายของชาวบ้านเท่านั้นเอง

แม้คุณนายของพวกข้าราชการก็ยังวางปมเหนือชาวบ้าน

เป็นมนุษย์คนละชั้นที่ไม่อาจคบหาสมาคมกันได้

กานต์รู้สึกอย่างนั้นจริง ๆ ตลอดเวลาที่เขามีชีวิตอยู่ระยะหนึ่งเท่านั้น

ระหว่างข้าราชการกับชาวบ้านมีช่องว่างล้าลึก

มีความไว้ตัวและยศศักดิ์เป็นกำแพงขวางกั้นมิให้ชาวบ้านและข้าราชการใกล้ชิดกันได้
 ชาวบ้านรู้สึกว่าคุณชั้นผู้ว่าฯ นี่คือเทวดาทีเดียว
 จะพูดจาถึงความเคียดแค้น
 ให้ความนอบน้อมเคารพจากใจจริง
 พวกชาวบ้านหัวอ่อนและง่ายกับการปกครองอย่างน่าสงสาร”

จาก เขาชื่อกานต์ สำนักพิมพ์ ศิลปาบรรณาการ หน้า 485

ในเรื่อง “เขาชื่อกานต์” ลักษณะนิสัยรวมถึงการกระทำของตัวนายอำเภอเอง
 จะเป็นผู้มีอำนาจในทางตำแหน่งหน้าที่ หรือจะเป็นผู้ที่มีความแข็งแรง มีความเก่งกล้า หรือมีพลัง
 อำนาจในการสั่งการมากแค่ไหน อำนาจของนายอำเภอนั้นก็จะไม่สามารถใช้เป็นผลได้ แต่อำนาจนั้น
 จะสามารถเกิดเป็นผลได้ก็ต่อเมื่อมีอีกคนเข้ามารับการกระทำของอำนาจ หรือการสั่งการนั้น ดังเนื้อ
 เรื่องตอนที่ว่า

นายอำเภอยังไม่ได้ถอดเสื้อแบบข้าราชการ แม้จะเป็นเวลาค่ำมืดแล้ว เขาแต่งตัวแปลก
 กล่าวคือ สวมเสื้อเครื่องแบบ มีขีตบอกยกศพนบ่าพร้อมแต่ปล่อยชายเสื้อ

สวมทับกางเกงชั้นในหลวม ๆ

เขาอยากให้คนคิดเครื่องแบบข้าราชการมาเห็นผลงาน

ที่เกิดจากมันสมองของเขาเหลือเกิน

เจ้านายเหนือนายจากนายอำเภอขึ้นไปมาเห็นเข้า คงมีคำสั่งใหม่มาทันที

เขานึกชั้นอยู่ในใจ

“ผมให้ลูกมาขอสำลีส้ม” นายอำเภอว่าขึ้น

“ผมให้ไปแล้ว”

“ผมต้องการมาก ๆ” นายอำเภอว่า

“ปีนี้เงินงบประมาณของสถานีอนามัยตั้งมากมายไม่ใช่หรือ กะอีขอสำลีส้มนี้ จะหวังไว้ทำไม”

“ผมไม่ได้หวัง เเท่า่นั้นยังไม่พออีกหรือครับ” กานต์พยายามข่มใจ

“ผมอยากได้มาก ๆ” เขาว่าขึ้น ทั้งสองยืนประจันหน้ากันอยู่ตรงทางขึ้นบันไดหน้าบ้าน

“ไอ้น้องชายผมมันมาจากหัวเมืองใกล้ๆมันมีรถอยู่คันหนึ่ง” กานต์นิ่งฟัง

“เบาะรถมันยุบไปมากเหมือนกัน” กานต์พอจะเข้าใจ

“เลยอยากจะขอสำลีส้มของหอม นั้นแหละนะ ไอ้ที่จริงมันก็ไม่ใช่ของใคร จริงไหม

เรามีงบประมาณซื้อ เราก็มีสิทธิ์จะใช้ รืหมอว่าไง”

กานต์ยืนนิ่ง ใช้ขันตืออย่างแรงกล้า ใครเล่าจะนึกว่าเขาจะประสบปัญหาอย่างนี้

มีน้ำเล่า จึงไม่มีหมอกคนใดอยากออกมาทำงานตามหัวเมืองที่ห่างไกลความเจริญ

จาก เขาชื่อกานต์ สำนักพิมพ์ ศิลปาบรรณาการ หน้า 232

จากเนื้อเรื่องในข้างต้น เป็นการสนทนากันระหว่าง นายอำเภอ ตัวละครหนึ่งในเรื่อง ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจและมีสูงในเรื่อง และเป็นที่น่ายกย่องนับถือ เป็นที่เกรงขามของคนในพื้นที่นั้น เป็นผู้มีอิทธิพลด้วยตำแหน่งหน้าที่การงาน

ซึ่งนายอำเภอได้มาต่อว่าหมอกานต์ เรื่องที่หมอไม่ยอมให้สำลีสักกั แก่นายอำเภอ ตอนที่ให้ลูกชายมาขอ เนื่องจากหมอกานต์ต้องเก็บสำลีสักกัไว้ใช้ในการรักษาพยาบาลคนเจ็บ ถึงแม้สำลีสักกันั้นจะไม่ได้ซื้อมาจากเงินส่วนตัวของหมอ แต่ได้มาจากการจัดสรรงบประมาณก็ตาม หมอต้องการเก็บสำลีสักกัไว้เพื่อส่วนรวม แต่นายอำเภอกลับใช้อำนาจอันเนื่องมาจากตำแหน่งของตนที่มีสูงกว่าหมอ เพื่อมาขอสำลีสักกัไปใช้เพื่อประโยชน์ส่วนตัว และยังเป็นการนำไปใช้ที่ผิดวัตถุประสงค์อีกด้วย นายอำเภอกลับไม่รู้สึกรู้สีกว่าจะใช้อำนาจที่มีของตนมาขอสำลีสักกักับหมอ

การใช้อำนาจของนายอำเภอ ที่มาในลักษณะพูดจาอย่างผู้ที่เหนือกว่านี้ ยังเรียกได้ว่าเป็นการใช้อำนาจแบบเข้ม คือ การที่นายอำเภอแสดงคำพูดออกมาด้วยความแข็งกร้าว รุนแรง

นอกจากนั้น อำนาจที่พบได้จากตัวนายอำเภอ ก็คืออำนาจแบบอ่อน ที่เป็นอำนาจที่ทำให้ชาวบ้านตอบสนอง คล้อยตาม ให้ความนับถือ เกรงใจโดยอัตโนมัติ ทั้งที่นายอำเภอไม่ต้องกระทำการใดๆ ก็คือ เครื่องแบบข้าราชการของนายอำเภอ เมื่อชาวบ้านพบเห็น คนที่ใส่เครื่องแบบก็จะเกิดความเกรงใจ เพราะได้รับการปลุกฝังเช่นนี้มา

และ อำนาจแบบอ่อน ยังพบได้ที่ตัวหมอกานต์ เนื่องจาก คนส่วนใหญ่ได้รับการปลุกฝังมาในเรื่องของการทำความดี ความดี ใครที่เป็นคนดี ทำดี ก็มักจะถือได้ว่าเขาผู้นั้นเป็นผู้มีบุญบารมี หมอกานต์เป็นผู้ที่ทำงานให้ความช่วยเหลือชาวบ้าน เป็นหมอผู้รักษาชีวิตของคน ทำให้คนเคารพนับถือหมอกานต์ในฐานะที่เป็นคนดี และมีบุญบารมี ชาวบ้านจะมี ความรัก ความเกรงใจ ให้ความเคารพนับถือโดยอัตโนมัติ โดยมีได้มีการบังคับขู่เข็ญแต่อย่างใด

ลักษณะรูปแบบของอำนาจในด้านต่อมาที่ปรากฏใน นวนิยายเรื่อง เขาชื่อกานต์ ก็คือ อำนาจเป็น ความสามารถที่จะทำให้เกิดผล ต่อความต้องการของผู้มีอำนาจ

เป็นตอนที่นายตำรวจเกิดความชอบในตัวเชื้อสาวใช้บ้านหมอกานต์ แต่หมอกานต์ได้เตือนนายตำรวจว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง เพราะเชื้อยังเป็นเด็กอยู่ และได้เตือนให้นายตำรวจมีความเกรงใจ และเกรงกลัวต่อบิดาของเชื้อด้วย แต่นายตำรวจก็ไม่สนใจ คิดแต่เพียงว่าตนเป็นผู้มีตำแหน่งหน้าที่การงานสูง มีอำนาจสูงกว่า เชื้อและนายมีซึ่งเป็นแค่ภารโรง เขาจึงจะใช้อำนาจที่มีมากกว่านั้น เพื่อให้ได้มาความต้องการของตนโดยมิได้มีความเกรงกลัวอะไรทั้งสิ้น ดังเนื้อเรื่อง

“คุณจะโดนข้อหาพรากรผู้เยาว์” กานต์หัวเราะหึๆ
 “ยังไง ๆ ก็สอบถามกันให้ตีซะก่อนนะว่าอายุเท่าไรกันแน่”
 “บ้านนอกอย่างนี้ไม่มีใครคิดอย่างนั้นหรอกหมอ”
 “พ่อแม่เขามีนะ” กานต์เตือน “จะว่าผมไม่บอก”
 “พ่อแม่อย่างไรมีภาระ” เขาหัวเราะอย่างหยามใจ
 “พาดหัวไปลี้ร้อยห้าร้อยซีคร้านจะดีใจ”

กานต์ถอนหายใจยาว รอบ ๆ ตัวเขาเต็มไปด้วยผู้คนประเภทนายอำเภอผู้นี้
 ทะนงต่อตำแหน่งหน้าที่ของตนเองอย่างมาก
 ใช้อำนาจในหน้าที่นั้น ๆ เพื่อผลประโยชน์ของตนเอง

จาก เขาชื่อกานต์ สำนักพิมพ์ ศิลปาบรรณาการ หน้า 393

ผู้วิจัยพบเนื้อเรื่องในตอนหนึ่งของนวนิยายเรื่องเขาชื่อกานต์ เป็นเนื้อเรื่องที่สื่อถึง
 ลักษณะของอำนาจ ว่าอำนาจอาจแสดงออกมาให้เห็นเด่นชัด หรืออำนาจจะแอบซ่อนภายในก็ได้ แต่ผู้
 ที่ได้รับผลจากอำนาจนั้น จะสมัคใจหรือไม่สมัคใจก็ได้ แต่เมื่ออำนาจนั้นมากระทบก็จะต้องทำตาม
 ดั่งบทสนทนาตอนที่ โทมรไปขอให้นายแพทย์ภักดี ทำเรื่องให้ทุนแก่หมอกานต์ไปเรียน
 ต่อที่ต่างประเทศ เนื่องด้วยนายแพทย์ภักดีเป็นลูกหนี้ธนาคารของโตมร นายแพทย์ภักดีจึงทำตามคำ
 ขอร้องของโตมร

“มีธุระอะไรกับบารีเปล่า”

“ครับ ผมก็อยากจะไปพบอยู่เหมือนกัน แต่ที่บ้านคุณอานะคนพลุกพล่าน ผมเลยเชิญ...”

“ไอ้ะ ไม่เป็นไร อามาได้ มาได้”

ทำไมจะมาไม่ได้ล่ะ โทมรนึกในใจ บริษัทที่นายคนนี้เป็นหุ้นส่วนใหญ่
 เป็นหนี้ธนาคารของเขาเท่าไร ได้หรือไม่ได้ก็ต้องมาวันยังค่ำ

“ผมมีเรื่องจะขอให้คุณอาช่วย” โทมรพูดขึ้น

เต็มใจช่วยนะ เต็มใจ คิดว่าอาช่วยได้แน่หรือ”

“ได้แน่เทียวครับ เพราะเรื่องนี้อยู่ในกำมือของคุณอา” เขานิ่งตรองอยู่ครู่หนึ่งก่อนจะพูด
 ต่อไปว่า

“ตำแหน่งคุณอาคงใหญ่พอ ที่จะเซ็นให้ผู้ใต้บังคับบัญชาไปเมืองนอกได้สบาย ใช่ไหมครับ”

จาก เขาชื่อกานต์ สำนักพิมพ์ ศิลปาบรรณาการ หน้า 412 – 413

การที่โตมรเป็นเจ้าของนายแพทย์ภักตินั้น การเป็นเจ้าของนี้ก็แสดงถึงพลังอำนาจที่แอบซ่อนภายใน ทำให้อีกฝ่ายที่เป็นลูกหนี้ก็คือนายแพทย์ภักดี เกิดความเกรงใจ เกรงกลัว ยอมทำตามเชื่อฟัง โดยที่โตมรผู้เป็นเจ้าของนี้ได้แสดงพลังอำนาจใด ๆ ออกมา มิได้มีการพูดจาข่มขู่ หรือมีต้องอ้างหรือแสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้ที่มีพลังกำลังที่เหนือกว่า หรือไม่ต้องกระทำการอะไรที่แสดงความรุนแรงออกมาก็ตาม

และด้วยการที่ นายแพทย์ภักดีจะกระทำการให้ หมอกานต์ต้องไปต่างประเทศก็ จัดได้ว่าเป็นการใช้ อำนาจในลักษณะ ที่เรียกว่า การใช้อิทธิพลในทางราชการกับหมอกานต์

จากเนื้อเรื่องของนวนิยายเรื่องเขาชื่อกานต์นี้ ผู้วิจัยยังพบว่า ผู้แต่งยังเขียนเนื้อเรื่องที่แสดงให้เห็นว่า อำนาจจะอยู่ในโครงสร้างของสังคมที่ไม่เท่าเทียมกัน ในสังคมจะมีทั้งคนเก่งและคนไม่เก่ง คนฉลาดและคนโง่ คนที่ร่ำรวยกับคนที่ยากจน คนที่มีตำแหน่งหน้าที่กับคนธรรมดา หรือ คนที่มีอำนาจต่อรองบางอย่างกับคนที่มีความสามารถต่อรองอะไรได้เลย เป็นต้น เหล่านี้ล้วนเป็นความไม่เท่าเทียมในสังคม

ในสังคมที่ไม่เท่าเทียมกันในเรื่องเขาชื่อกานต์นั้น กล่าวคือ จะเป็นสังคมที่หมอกานต์ได้ย้ายไปประจำที่อนามัยในชนบท ที่มีทั้งคนที่มีฐานะทางสังคมสูง ในที่นี้ คือ มีการศึกษาสูง มียศตำแหน่ง มีเงิน มีหน้ามีตา มีอาชีพที่ดี เช่น นายอำเภอ หมอกานต์ ดำเนินนายตำรวจผู้เป็นเพื่อนของหมอกานต์ เป็นต้น และคนที่มีฐานะทางสังคมต่ำต่อยกว่า คือ มีฐานะยากจนเป็นชาวบ้านธรรมดา มียศตำแหน่งต่ำกว่ารวมถึงไม่มีเลย ไม่เป็นที่นับหน้าถือตา ในเรื่องเช่น นายมีการโรง ที่เป็นผู้ช่วยของหมอกานต์ นายมีเป็นสามีของนางชั้น และเป็นบิดาของเชื้อซึ่งนายมีให้เชื้อมาคอยรับใช้ หุงหาอาหารให้กับหมอกานต์และภรรยาในเรื่อง

เนื่องจากในสังคมที่ไม่เท่าเทียมกันนี้ ทำให้การใช้อำนาจของคนที่เหนือกว่ากับคนที่ต่อยกว่าเป็นไปได้ง่ายและเกิดขึ้นบ่อย ดังเนื้อเรื่องในตอนหนึ่งที่

ดำเนินนายตำรวจได้ไปถูกใจชอบพอกับเชื้อสาวใช้ของหมอกานต์ และลักลอบได้เสียกับเชื้อ ซึ่งเชื้อยังเป็นเด็กอยู่นั้น ทำให้นายมีผู้เป็นพ่อไม่พอใจ แต่ก็ไม่สามารถจะเรียกร้องหรือเอาเรื่องอะไรกับดำเนินได้ นายมีจึงได้เขียนจดหมายขอร้องให้หมอกานต์ ซึ่งเป็นผู้ที่มีความน่าเคารพนับถือเป็นผู้จัดการในเรื่องนี้ให้ เนื้อความในจดหมายของนายมี ที่ว่า

.....เวลานี้ฉันเชื่อลูกสาวผมเสียที่เขาเสียแล้ว ก็เพื่อนคุณหมอนั่นแหละ
 กระผมก็มีรู้ที่จะว่าอย่างไรได้ เรามั่นคนจน เมื่อเกิดเรื่องไม่ดีขึ้นอย่างนี้
 กระผมและภรรยาไม่รู้จะไปเลยเสียขอรับ จึงได้แต่เขียนมาทูลคุณหมอ
 กระผมได้ติดต่อไปยังผู้กองเพื่อนคุณหมอละแล้ว ท่านว่าเรื่องแค่นี้จะเป็นไรไป
 ภรรยาผมก็เถียงว่า ถ้ามั่นท้องขึ้นมาละ ท้องโย้ขึ้นมาใครจะเป็นพ่อของเด็ก
 ผู้กองก็หัวเราะใหญ่ ส่งเงินให้ผมสองร้อยบาท ถามว่าเท่านี้พอไหมค่าตัวลูกสาวของแก

กระทบก็พยายามพูดให้ผู้กองรับอื้อเชื่อไปเลี้ยง ไม่อย่างออกหน้าออกตา
 ก็เป็นคนหุงข้าวหุงแกงให้กินก็ยังมี
แต่ผู้กองว่ารับไม่ได้หรอก ฉวยว่าคู้หมั้นหรือคู่รักผู้กองรู้เข้าจะเกิดเรื่อง
 เรื่องมันแล้ว ก็ให้แล้วไป ให้เงินมาสองร้อยบาทก็ควรพอใจ ดีกว่าไม่ได้อะไรเลย
 ผู้กองว่ามาอย่างนั้นกระทบจึงร้อนใจ คุณหมอมีราชการ
 ผมและภรรยาที่รู้ว่ามิตรระยังจะกลับไม่ได้ ร้อนใจเต็มทีจึงมีหนังสือมาถึงคุณหมอ
 นิ่งเชือกก็เอาแต่ร้องให้ มันน่าหนักอีลุคคนนี่ ตัวของตัวเองรักษาไม่ได้
 มันว่าผู้กองขึ้นไปปลุกปล้ำมันถึงในห้องนอน จริงเท็จอย่างไรผมก็ไม่รู้
 กระทบและภรรยาเป็นคนจนหากินใส่ปากใส่ท้องไปวันวันหนึ่ง
 ไม่รู้พึ่งใครได้นอกจากคุณหมอ กระทบไปบอกนายอำเภอท่านก็หัวเราะ
 และย้งว่าได้ลูกเขยนายตำรวจยังไม่พอใจอีกเรอะไอ้มี
 ท่านพูดมาอย่างนี้กระทบก็ไม่รู้จะพึ่งใครได้นอกจากคุณหมอ
 ช่วยพูดให้ผู้กองรับอื้อเชื่อไปเลี้ยงดู ไม่อย่างออกหน้าออกตา
 อย่างเป็นขี้ข้าก็ยังมี ไหนๆมันก็เสียไปแล้ว เอาคืนมาไม่ได้
 จะให้มันมองหน้าใครเขาได้ ผู้หญิงบ้านเราเขาไม่นิยมมีผัวกันหลายคน
 เสียตัวชั่วช้าไปกับใครก็ขอให้เป็นผู้เดียว
 สุดท้ายนี้ กระทบหวังว่าคุณหมอและคุณนายคงสบายดี
 กระทบและภรรยาที่ไม่เจ็บไข้ แต่ก็มีเรื่องร้อนใจอย่างที่เล่ามานั้นแหละขอรับ
 บ้านช่องคุณหมอก็เรียบริ่อย บ้านเราถูกงูกัดตายไปอีกหลายคน
 นิ่งพวงที่อยู่แพถัดไปก็เสร็จมันเสียแล้ว ไม่ทันได้สั่งเสียใครเลย
 หมออยู่ก็ช่วยไม่ทัน กราบแสดงความนับถือ.....

จาก เขาชื่อกานต์ สำนักพิมพ์ ศิลปาบรรณาการ หน้า 481 – 484

จากเนื้อเรื่องในข้างต้นนั้น นายมีภารโรงผู้ที่เป็นตัวแทนของความต่ำต้อยด้อยค่าในเรื่อง
 ถึงจะถูกผู้มีอำนาจ มีอิทธิพลมากกว่า รังแก หรือเอาเปรียบเพียงไรก็ไม่สามารถจะมีปากเสียงเรียกร้อง
 หรือต่อต้านซึ่งอำนาจที่เหนือกว่าที่มากกระทำตนได้

และด้วยความไม่เท่าเทียมกันของสังคมนั้น ทำให้ทัศนคติความคิดความเชื่อของคนที่อยู่ใน
 สังคมที่ต่างกันก็มีความเชื่อที่ต่างกันไปด้วย คนที่อยู่ในสังคมที่ดีกว่า มีอำนาจกว่า มีฐานะทางสังคม
 ดีกว่า การศึกษาสูงกว่า ก็มักจะมองอีกฝ่ายที่ต่างจากตนว่าเป็นผู้ที่ต่ำต้อยด้อยค่า นอกจากตัวละคร
 นายอำเภอเอนก ดำเกิงนายตำรวจแล้ว ในเรื่องยังมีตัวละครที่อยู่ในสังคมชั้นสูงที่มีอำนาจเหนือกว่าที่

มีทักษะเช่นเดียวกับนายอำเภอก็คือ นายแพทย์ภักดี ที่เป็นผู้มีอำนาจสามารถออกคำสั่งต่อหมอกานต์ ได้โดยหน้าที่

โดยตำแหน่งแล้ว นายแพทย์ภักดีมีตำแหน่งใหญ่โตอยู่ในกรมอนามัย เป็นนายแพทย์รุ่นโบราณ แต่ร่ำรวยขึ้นมาได้เพราะรวมหุ้นกันตั้งบริษัทส่งยาเข้ามาขาย

ถึงแม้ว่านายแพทย์ภักดี จะเป็นหมอ เช่นเดียวกับหมอกานต์ แต่ด้วยความคิดและทักษะ ที่มีก็แตกต่างกับหมอกานต์อย่างสิ้นเชิง

ทักษะของนายแพทย์ภักดี ที่มีต่อชาวบ้านในชนบท ก็คือเขามองว่าเป็นแค่คนโง่เง่าต่ำต้อย หัวอ่อนไม่มีความรู้จะถูกชักจูงอย่างไรก็ได้ โดยในตอนหนึ่ง ที่นายแพทย์ภักดีเขาได้พูดกับหมอกานต์เพื่อต้องการให้หมอกานต์เดินทางไปต่างประเทศตามความต้องการของโตมรที่อยากให้กานต์ เลิกรากับหลุ้ย ดังในเนื้อเรื่องตอนที่นายแพทย์ภักดีได้พูดถึงชาวบ้านในชนบทว่า

“ที่หมอชอบอยู่หัวเมืองเพราะคนบ้านนอกโง่กว่าคนในเมืองซะইหมหมอ”

เมื่อกานต์ทำหน้าที่ขริมน นายแพทย์ภักดีจึงพูดต่อไปว่า

“หลอกง่ายจะตายไป พวกชาวบ้านนะ ไม่หัวแข็งอย่างพวกมีการศึกษา

หมอจะรักษายังไงก็ได้ ตายไปก็ไม่มีใครว่า”

จาก เขาชื่อกานต์ สำนักพิมพ์ ศิลปาบรรณาการ หน้า 486

3.2 ความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจ ด้านระบบอุปถัมภ์

และจากความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจ ในด้านของอำนาจนั้น ก็ทำให้ผู้วิจัยพบว่า อำนาจ ลักษณะของอำนาจ หรือการใช้อำนาจในแบบต่าง ๆ นั้น ก็มักจะทำให้เกิดเป็นผลที่ สอดคล้องและมีความเกี่ยวเนื่องกับความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจในเรื่องของระบบอุปถัมภ์ เพราะลักษณะของผู้อุปถัมภ์นั้น โดยมากก็มักจะเป็นผู้ที่มีลักษณะที่เช่นเดียวกับ ผู้ที่มีอำนาจ และในหลาย ๆ เหตุการณ์ของการกระทำที่สอดคล้องกันด้วย

จากเนื้อเรื่องในนวนิยายเรื่อง “เขาชื่อกานต์” ความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจ ในด้านระบบอุปถัมภ์ที่ปรากฏ จะเป็นระบบอุปถัมภ์ที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลทั่ว ๆ

ในหลาย ๆ ตอนผู้แต่งจะสอดแทรกเนื้อหา ที่มีลักษณะของการสื่อให้เห็นถึงระบบอุปถัมภ์ที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลทั่วๆ นี้ ซึ่งในนวนิยายเรื่อง เขาชื่อกานต์ จะเป็นการสื่อออกมาทั้งในด้านการยอมรับความแตกต่าง ในเรื่องฐานะของบุคคล การเน้นการพึ่งผู้อื่นและการยึดมั่นในตัวบุคคล ดังจะแสดงให้เห็นได้ว่าลักษณะเจ้าขุนมูลนายยังคงอยู่ในระบบราชการไทยค่อนข้างมาก ข้าราชการจำนวนไม่น้อยมีความรู้สึกว่าเป็นนายของประชาชน เหมือนดังเช่น มูลนายเป็นนายของพวกไพร่ในสมัยก่อน ดังตอนที่ว่า

คนบ้านนอกในสายตาของข้าราชการก็คือมนุษย์โง่เง่าที่พุดจาไม่รู้เรื่อง
สามารถข่มขู่เอาได้ตามอำเภอใจ ข้าราชการก็คือนายของชาวบ้านเท่านั้นเอง
แม้คุณนายของพวกข้าราชการก็ยังวางปมเหนือชาวบ้าน
เป็นมนุษย์คนละชั้นที่ไม่อาจคบหาสมาคมกันได้
กานต์รู้สึกอย่างนั้นจริงๆตลอดเวลาที่เขามีชีวิตอยู่ระยะหนึ่งที่นี่
ระหว่างข้าราชการกับชาวบ้านมีช่องว่างลึกลับ
มีความไว้ตัวและยศศักดิ์เป็นกำแพงขวางกั้นมิให้ชาวบ้านและข้าราชการใกล้ชิดกันได้
ชาวบ้านรู้สึกว่าคุณชั้นผู้ว่าฯ นี่คือเทวดาทีเดียว จะพุดจาถึงด้วยความเคารพยำเกรง
ให้ความนอบน้อมคารวะจากใจจริง
พวกชาวบ้านหัวอ่อนและง่ายกับการปกครองอย่างน่าสงสาร

จาก เขาชื่อกานต์ สำนักพิมพ์ ศิลปาบรรณาการ หน้า 485 – 486

ทั้ง ๆ ที่ตามแนวความคิดของระบบบริหารราชการสมัยใหม่ ข้าราชการไม่ได้เป็นนายของประชาชน หากแต่เป็นผู้ให้บริการต่าง ๆ ของรัฐไปสู่ประชาชน ภายใต้ขอบเขตแห่งอำนาจหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากรัฐโดยข้าราชการจะได้รับเงินเดือนเป็นผลตอบแทนในการปฏิบัติงาน เงินเดือนเหล่านี้ได้จากภาษีอากรของประชาชน ข้าราชการจึงมีฐานะเป็นผู้รับใช้ประชาชน แต่ก็ได้เป็นเช่นนั้น ข้าราชการกลับรู้สึกว่าเป็นนายของประชาชน และทางฝ่ายประชาชนเองก็ยอมรับเช่นนั้น และมีความรู้สึกต่อข้าราชการเหมือนดังเป็นมูลนายของตนดังแต่ก่อน มีความเกรงกลัว ให้ความนอบน้อม และเคารพเชื่อฟังต่อข้าราชการ จึงทำให้ข้าราชการมีอิทธิพลในการควบคุมความคิด และพฤติกรรมของประชาชนเหมือน ระบบมูลนาย ระบบไพร่ในสมัยก่อน ที่เคยเป็นระบบที่ควบคุมวิถีชีวิต และความคิดอ่านของพวกไพร่ในสังคมสมัยเก่า

ความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจในด้านที่เกี่ยวข้องกับระบบอุปถัมภ์ต่อมาที่พบในนวนิยาย เรื่องเขาชื่อกานต์ ก็คือความสัมพันธ์ของระบบอุปถัมภ์ในวงราชการ ระหว่างข้าราชการผู้ใหญ่ และข้าราชการผู้น้อยภายในระบบราชการ ในเรื่องก็ยังได้แสดงให้เห็นถึง ลักษณะความสัมพันธ์ของระบบมูลนาย ระบบไพร่แบบสมัยก่อนอยู่ไม่น้อย คือแสดงออกมาให้เห็นในเรื่องของระบบราชการไทยที่ยึดมั่น ในความผูกพันกันเป็นเชิงส่วนตัวตามลักษณะความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ ที่มีตำแหน่งสูงต้องการการห้อมล้อม ต้องการได้รับการยกย่อง แสดงถึงความมีหน้ามีตา ผู้มีตำแหน่งน้อยก็อยากจะใกล้ชิดสนิทสนม เพื่อให้ตนพลอยมีความก้าวหน้าไปด้วยเป็นความต้องการความเมตตาส่วนตัว มากกว่าจะมีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นทางการ ตามกฎระเบียบ และหน้าที่ ที่ได้วางไว้ และ ข้าราชการชั้นผู้น้อยส่วนใหญ่ก็มีแนวโน้มว่า จะปฏิบัติราชการตามคำสั่งของหัวหน้า ที่มีตำแหน่งสูง

กว่าโดยไม่มีรายได้แย้ง และไม่มีความคิดริเริ่มใด ๆ เหมือนเช่นมูลนายระดับล่างปฏิบัติต่อมูลนายระดับสูง ในสังคมสมัยเก่า ดังตอนที่ คำเก็งนายตำรวจกล่าวกับหมอกานต์ ว่า

“หมอแข็งเกินไป” นายตำรวจตำหนิ
 “คนแข็งเกินไปอยู่บ้านนอกไม่ได้ หรือ อยู่ที่ไหนก็ไม่ได้ทั้งนั้น
 ถ้าทำราชการนะ ต้องโดนเจ้านายเขม่นอยู่เรื่อยไป เงินเดือนก็ไม่ขึ้น
 ตีคช็อนอยู่นั่นแล้ว ถ้าเสียไว้ประจบไว้ละก็ดี”

จาก เขาช็องกานต์ สำนักพิมพ์ ศิลปาบรรณาการ หน้า 514

นอกจากลักษณะเจ้าขุนมูลนายที่ปรากฏอยู่ในระบบราชการแล้ว ในเรื่องความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจ ในเรื่องของระบบอุปถัมภ์นั้น สิ่งที่ยังพบในเนื้อเรื่อง ของนวนิยายเรื่องเขาช็องกานต์ นั้น ก็คือการแสดงถึง เรื่องการอุปถัมภ์ค้ำชู การเน้นการพึ่งพาผู้อื่น ค่านิยมของคนไทยในเรื่องของศักดิ์นา ที่มักจะตีค่าของคน จากการทำเป็นผู้มีทรัพย์สินมาก เป็นคนร่ำรวย การยึดมั่นในตัวบุคคลที่มีฐานะสูงกว่า เป็นผู้ที่มีหน้ามีตาทางสังคม มีความรู้ มีการศึกษาสูง รวมไปถึงพฤติกรรมที่ทำให้มีคนให้ความเคารพยกย่อง ซึ่งเหล่านี้ก็เป็นลักษณะที่ทำให้คนที่ด้อยกว่าอยากห้อมล้อม ใกล้ชิดกับผู้มีอำนาจสูงกว่า จึงทำให้เกิดการกระทำที่เรียกว่า ประจบสอพลอ ขอบยัดถือตัวบุคคลมากกว่าหลักการและเหตุผล รวมทั้งไม่นึกถึงหลักคุณธรรมและจริยธรรม

ทำให้เกิดเป็นวัฒนธรรมความเชื่อที่ว่า ถึงแม้ว่าบุคคลใดก็ตามถึงจะมีความสามารถมากเพียงใด หากไม่ได้รับการอุปถัมภ์ค้ำชูจากผู้ใหญ่ หรือผู้มีอำนาจแล้ว ก็มักจะมีโอกาสน้อยมากที่จะเจริญก้าวหน้า ในตำแหน่งหน้าที่การงานอย่างเต็มที่ ฉะนั้นทำให้ความสามารถในการฝากตัวกับผู้มีอำนาจจึงเป็นสิ่งสำคัญในการทำงานราชการ ดังเนื้อเรื่องในตอนหนึ่ง ที่กล่าวว่า

ความสัมพันธ์ส่วนบุคคลในชีวิตข้าราชการบ้านนอกเป็นสิ่งจำเป็นมากในการทำราชการ
 ภรรยาข้าราชการก็ต้องขอบพอกันเป็นการส่วนตัว เข้านอกออกในได้
 การทำราชการจึงจะเจริญ เงินเดือนก็เลื่อนเร็ว
 แต่ ถ้าทำตรงกันข้าม ไม่หมั่นประจบเจ้านายหรือเรียกภาษาที่เป็นอันรู้กันว่าไม่เลียย แล้วไซ้ไร
 ไม่ต้องบอกก็ได้ว่าจะอับเฉาเพียงไร
 ถึงแม้ว่ากานต์จะเป็นคนตรงไม่เคยประพฤตินอนอย่างนั้น แต่สิ่งแวดล้อมในอำเภอนี้
 ก็ทำให้เขาคิดเข้าข้างตัวเองไปได้เหมือนกัน ว่าคงจะไม่กระไรนักหรอก
 เพราะเหตุหยักับคุณนายอำเภอบอบพอกัน

จาก เขาช็องกานต์ สำนักพิมพ์ ศิลปาบรรณาการ หน้า 302

หรืออีกตอนหนึ่ง ที่นางเฮียง รู้สึกตื่นเต้นและพอใจเป็นอย่างมาก ที่ดำเกิงนายตำรวจ และหมอกานต์ มาที่บ้านของตน เพราะนางเฮียงคิดว่าการที่ตนรู้จัก สนิทสนมชอบพอกับคนที่มีอำนาจ เป็นที่เคารพนับถือของคนอื่น ๆ จะพลอยจะทำให้ตนดูเป็นคนมีหน้ามีตาขึ้นมาด้วย

นายยังเรียกบริวารด้วยเสียงเอ็ดอึง ให้เอาเหล้ายามาต้อนรับ

“ไซไ้เค้าให้เขาผัดพริก” เขาหันมาสั่งเมีย

“เต็มฝีมือหน่อยนะเฮียง นานๆหมอมจะมาเยี่ยมเรา”

“คุณนายเคยมาที่นี่คะ”

นางเฮียงยิ้มแป้น หล่อนตีใจที่หมอมมาที่นี่

จะได้อวดชาวบ้านได้ว่าหมอคุ่นเคยกับหล่อน

จาก เขาชื่อกานต์ สำนักพิมพ์ ศิลปาบรรณาการ หน้า 290 - 291

และผู้วิจัยพบว่า ในหลายๆตอนของ นวนิยายเรื่องเขาชื่อกานต์ นั้นได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจในด้านระบบอุปถัมภ์ ที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างข้าราชการกับนักธุรกิจหรือพ่อค้า เป็นความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างผู้ที่เหนือกว่า คือมีทรัพยากรมากกว่า หรือสูงศักดิ์ดีกว่า มีอำนาจมากกว่า ซึ่งเปรียบได้กับข้าราชการในเรื่อง กับผู้ที่ด้อยกว่า คือผู้ที่มีทรัพยากรน้อยกว่า หรือผู้มีอำนาจด้อยกว่า ซึ่งคือเจ๊กยังพ่อค้าปลาในเรื่อง โดยผู้ที่เหนือกว่า จะเป็นผู้ที่ให้การอุปการะช่วยเหลืออำนวยความสะดวกในการจับปลา หาปลาใน แม่น้ำในฤดูที่ปลาวางไข่ก็มีเจ้าหน้าที่คอยปกป้องให้พ้นผิด คุ่มครองป้องกันให้แก่ผู้ที่ด้อยกว่า และผู้ที่ด้อยกว่าให้การสนับสนุน ทำงานให้โดยคอยรับใช้ และเชื่อฟังเป็นการตอบแทน รวมถึงการมอบน้ำใจหรือสิ่งของ เป็นการตอบแทน ผู้ที่ให้การช่วยเหลือ ถ้าพูดไปอย่างไทย ๆ เราก็คือว่า ผู้ที่เหนือกว่าสร้างบุญคุณช่วยเหลือผู้ที่ด้อยกว่า และผู้ที่ด้อยกว่าย่อมต้องตอบแทนบุญคุณ หรือเราสามารถเรียกความสัมพันธ์เช่นนี้ได้อีกอย่างหนึ่งว่า ความกตัญญูทเวท

ดังในตอนที่ ดำเกิงนายตำรวจได้ชวนหมอกานต์ไปดื่มเหล้าที่บ้านของเจ๊กยัง เพื่อให้เจ๊กยังเป็นผู้คอยจัดหา สุรา อาหาร มาต้อนรับ เนื่องจากเจ๊กยังต้องมอบน้ำใจสิ่งของ ตอบแทนบุญคุณแก่นายตำรวจ ที่คอยเอื้ออำนวยความสะดวกในการจับปลา และช่องทางค้าขายให้กับเจ๊กยัง ในตอนนี้จะสื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของระบบอุปถัมภ์ระหว่างข้าราชการกับนักธุรกิจหรือพ่อค้า

“ไ้อย่าง คือ คนจีนครึ่งไทยที่ผูกขาดการจับปลา ตรงคั้งแม่น้ำสองสายมาบรรจบกัน

ไ้อย่างคนนี้จะรู้จักสนิทสนมกับผู้ใหญ่ในราชการแห่งอำเภอนี้เป็นอย่างดี

ความสะดวกต่าง ๆ ที่ยังได้รับก็อยู่กับมือของข้าราชการผู้ปกครองอำเภอนี้

เพราะฉะนั้นยังจะเข้านอกออกใน มีแต่จะเอี้ยตามระเบียบเพื่อให้การทำงานของตนเดินคล่อง

เหมือนหยดด้วยน้ำมันหล่อลื่นซื่อดี”

ทั้งที่เขารู้ดี กานต์ก็ยังไม่ยอมตัดหวังไม่ได้ว่า
 “ไปทำไมบ้านไอ้ยัง ให้เด็กไปซื้อมากินที่นี้เอาไหม ผมก็เหงาอยู่เหมือนกัน”
 “หมอน่ะเต็มที” ตำรวจว่า
 “เรื่องอะไรล่ะ เราจะต้องเสียเงินเอง มันต้องการความสะดวกจากเรา
 เราก็กินเอาเหอะน่า หมอ...ลงมาเถอะ” เขาเร่งเร้า
 “อย่าคิดมากไปหน่อยเลยนะหมอ ใครๆเขาก็ทำอย่างงี้กันทั้งนั้น ไอ้เรามันคนภูธร
 ผู้ใหญ่ที่ไหนเขาจะมาเหลียวแล ก็ต้องกินเล็กกินน้อยไปอย่างงี้แหละ”
 กานต์อึ้ง เขายังคงยืนอยู่กับที่

จาก เขาชื่อ กานต์ สำนักพิมพ์ ศิลปาบรรณาการ หน้า 283
 หรือจะเป็นในตอนที่

เจ็ดยังเขาขายปลาสด ดองน้ำแข็งส่งไปในเมือง ถ้าเป็นปลาที่ได้ขนาด
 และได้ราคาดีขนาดรองลงมา เขาเข้าโรงทำปลาอย่างหรือปลากรอบ
 ปลาเล็กปลาน้อยที่เหลือเขาก็ไม่ทิ้ง แต่ใช้ทำปลาร้าหรือน้ำปลา
 เจ็ดยังจึงเป็นพ่อค้าปลาที่ฐานะดีที่สุดในอำเภอนั้น และเขาเป็นที่ชอบพอ
 แก่บรรดาข้าราชการที่นั่น เพราะเจ็ดยังอำนวยความสะดวกให้ได้เสมอ
 หากว่าเจ็ดยังต้องการที่จะอำนวยความสะดวกนั้น
 และแน่นละย่อมต้องมีสิ่งตอบแทน
 กานต์ยังนั่งอยู่ในเรือ ขณะที่ผู้หมวดโดดขึ้นไปยืนอยู่บนสะพานปลาหน้าบ้าน
 “ขึ้นมาสิ” นายตำรวจจัดแจงลากเรือ ดึงโซ่ขึ้นมามัดเรือไว้กับหลักไม่ให้ลอย
 “เปรี้ยวปากเต็มทีแล้ว ไอ้ยัง” เขาตะโกน
 “พ่อมึงมาแล้วยังไม่มาต้อนรับ”
 นายยังกระหืดกระหอบลงมา เขายิ้มแป้นมาแต่ไกล แต่ในใจเขาจะคิดอย่างไรไม่มีใครรู้
 “คุณหมอมารั้งที่นี้” เขาทำท่าดีใจแล้วหัวเราะเสียงดัง
 “เชิญขึ้นเรือนครับ”

จาก เขาชื่อ กานต์ สำนักพิมพ์ ศิลปาบรรณาการ หน้า 288 – 289

3.3 ความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจ ด้านการทุจริตคอร์รัปชัน

ในด้านของความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจ ในด้านการทุจริตคอร์รัปชันนั้น ถึงแม้ว่าในนวนิยายเรื่องเขาชื่อกานต์ จะมีได้มีการนำเสนอเป็นบทออกมาให้เห็นถึงเหตุการณ์ และการกระทำการทุจริตคอร์รัปชันอย่างชัดเจน แต่การทุจริตคอร์รัปชัน ในเรื่องนี้ ก็เป็นผลที่สืบเนื่องกัน มาจากความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจ ในด้านการใช้อำนาจของผู้ที่มีอำนาจในมือ และความสัมพันธ์ของระบบอุปถัมภ์ ที่เกิดขึ้นในเรื่อง

ผู้วิจัยพบว่าในเนื้อเรื่องของนวนิยายเรื่องเขาชื่อกานต์ นั้น โดยรวมของเรื่อง ที่แสดงออกถึงความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจ ในด้านของการทุจริตคอร์รัปชันนั้น แสดงถึงลักษณะ ของการกระทำที่ถือเป็นการทุจริต ออกมาดังนี้

ตั้งในตอนที่กำลังถึงการทุจริตของนายอำเภอเอนก ในเรื่อง ที่ว่าด้วยเรื่องการ ประพฤติชั่ว ตั้งบ่อนการพนัน โดยมีคนใหญ่คนโตคอยหนุนหลังจนไม่มีความเกรงกลัวต่อกฎหมาย บ้านเมือง

“ก็นายอำเภอรียำของหมอนั้นแหละ ตั้งบ่อน”

“ก็รู้ว่าตั้งบ่อน ทำไมไม่จับล่ะ”

“ไอ้เรื่องมันมาก” นายตำรวจว่า “สมัยนี้จับสุมสี่ลุ่มทำได้เมื่อไหร่ละ เขาหากินไกล อำเภอกลไกลๆ ตำบลไกลไกลออกไปนะ เขามีคนคอยคุ้มหัวอยู่หรือก ดีไม่ดี ผมจะมองเอาง่าย ๆ ตรงไปตรงมาอย่างหมอน่ะอยู่ไม่ไหวหรอก”

“ผมไม่ค่อยเรียกส่วนแบ่งเข้ากระเปาะนะ ดีเท่าไรแล้ว”

จาก เขาชื่อกานต์ สำนักพิมพ์ ศิลปาบรรณาการ หน้า 390 – 391

หรือในตอนที่ นายอำเภอเอนกถูกสั่งย้าย ๆ ไปประจำที่อื่น แต่นายอำเภอไม่ยอมไป เพราะกลัวว่าการกระทำผิดของตนจะถูกเปิดโปงออกมา

“ย้ายก็ย้ายไป ทำไมไม่เห็นจะต้องเดือดร้อน”

“ปะโฮ้” นายตำรวจร้อง

“หมอละก็ ทำเป็นโง่ไปได้ ก็นั่งทับของหมื่นไว้เนี่ย จะลุกขึ้นได้ง่ายๆอย่างไรละ ไหนจะยังอิทธิพลที่สร้างสมไว้อีก ไหนจะ...ไอ้ยออย่าได้จาระไนเลย อายปาก

คนอย่างไอ้ยังมันยังรู้เลย นี่ไอ้ยังก็บ่น ๆ ให้ผมได้ยินอีกแล้วว่า

เจ้านายใหม่จะยังไ้กะมันไม่รู้เลย ทำนองเหลือบฝูงใหม่อะไร ๆ เทือกนี้แหละ”

จาก เขาชื่อกานต์ สำนักพิมพ์ ศิลปาบรรณาการ หน้า 508 – 509

หรือจะเป็นในเรื่องของค่าอำนาจความสะดวกที่พบในเรื่อง

ลักษณะของค่าอำนาจความสะดวกเช่นนี้ คล้ายกับ ค่าสินน้ำใจที่เจ็ยกยังพ่อค้าปลา ต้องคอยจ่ายให้กับเจ้าหน้าที่รัฐ หรือข้าราชการที่มีหน้าที่ดูแลการจับปลา การซื้อขายปลาของเจ็ยกยัง ในเรื่อง แม้เจ็ยกยังจะทำการจับปลาในฤดูวางไข่ก็ตาม เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องก็เอาหูไปนา เอาตาไปไร่

4. ผลการวิเคราะห์ แนวคิด รูปแบบและโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจ ในนวนิยาย เรื่อง “เขาชื่อกานต์” ที่มีผลต่อโลกทัศน์ทางการเมืองของคนในท้องถิ่น

จากความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจ ที่พบในนวนิยายเรื่อง เขาชื่อกานต์ นั้น มีผลต่อโลกทัศน์ของคนในท้องถิ่น ดังนี้

4.1 ความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจ ด้านอำนาจที่มีผลต่อโลกทัศน์ทางการเมืองของคนในท้องถิ่น

คนไทยส่วนใหญ่โดยเฉพาะคนในท้องถิ่น ก็ยังคงยอมรับในอำนาจของคนที่มีอำนาจเหนือกว่าในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านตำแหน่งหน้าที่การงานที่สูงกว่า เช่น คนในท้องถิ่นมักจะยอมรับกับผู้ที่ทำงานรับราชการ เพราะถือว่าเป็นผู้ที่มีเกียรติต้องให้ความเคารพ จากคติความเชื่อเรื่อง “อำนาจนิยม” ทำให้ไม่มีความคิดในเรื่องการต่อต้านอำนาจ และเพราะความเชื่อในเรื่องความไม่เท่าเทียมกัน และพฤติกรรมของคนไทยตั้งแต่สมัยอยุธยา มาจนถึงปัจจุบันที่อยู่ภายใต้การเกรงกลัวพระราชอาญา และอำนาจบรมเดชานุภาพที่สมบูรณ์ ยอมรับสภาพตนเอง ยอมเชื่อฟัง ไร้ความคิดสร้างสรรค์ การเชื่อฟังและการเกรงกลัวต่ออำนาจจึงเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยที่เรียกว่า “วัฒนธรรมแบบไพร่ฟ้า” จะเห็นได้ว่าการมีชีวิตในสังคมของไไทยนั้น สิ่งที่คนยึดถือเป็นสำคัญ ก็คือการเชื่อฟังและการปฏิบัติตามคำสั่งของผู้มีอำนาจ ความเกรงกลัวอำนาจของผู้ที่สูงกว่าทำให้ขาดความนับถือตนเองว่ามีคุณค่า และมีฐานะเท่าเทียมกัน

คติเรื่องอำนาจนิยมนี้ยังปรากฏชัดในวงราชการปัจจุบัน โดยที่ข้าราชการ หมายถึง ข้าของพระเจ้าแผ่นดิน หรือการปกครอง ข้าราชการในสมัยก่อนซึ่งเปรียบเสมือนเป็นสมมุติเทพ งานราชการจึงเปรียบเป็นงานราชการของสมมุติเทพ ฐานะของข้าราชการจึงดูสูงกว่าสามัญชนคนธรรมดาทั่วไป และข้าราชการก็มักจะลืมนั่น ว่าตนเองก็ยังคงเป็นสามัญชนคนธรรมดาเช่นกัน แต่ต่อมาในสมัยประชาธิปไตย ข้าราชการ คือผู้ที่ให้บริการประชาชน เป็นผู้มอบการบริการจากรัฐสู่ประชาชน และเป็นผู้ตอบสนองผลประโยชน์ของประชาชน ซึ่งประชาชนนั้นถือเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย แต่ด้วยความที่ค่านิยมแบบ “เจ้าขุนมูลนาย” ยังปรากฏอยู่ จึงทำให้ข้าราชการจำนวนไม่น้อย ยังคงชอบใช้อำนาจบาตรใหญ่ หรือชอบทำงานให้แต่เจ้านายเบื้องบนผู้ที่มีอำนาจให้คุณให้โทษแก่ตนมากกว่ามากกว่าการที่จะทำงานโดยคิดถึงประโยชน์ของประชาชนเป็นหลักสำคัญ

โดยที่ในขณะที่เดียวกัน ประชาชนส่วนใหญ่ตามชนบท ก็ยังคงคิดว่าข้าราชการ หรือผู้มีอำนาจทางการเมืองทั้งหลายนั้น ยังคงเปรียบเสมือนเจ้านายที่ต้องให้ความเคารพเชื่อฟังตลอดไป และยังมีคติความเชื่อถึงความไม่เท่าเทียมกันของมนุษย์ โดยยอมรับว่า คนรวยกับคนจน คนมียศฐาบรรดาศักดิ์กับคนธรรมดาสามัญ มีศักดิ์ศรีทางสังคมไม่เท่ากัน ผู้บริหารปกครอง เช่น ข้าราชการ จะมีสิทธิอำนาจเหนือชาวบ้านราษฎร เป็นต้น

อีกทั้งอำนาจที่มากับตำแหน่งนั้น มักมากับคำว่า อิทธิพล เป็นอำนาจที่เกิดจากการมีอิทธิพลเหนือผู้อื่น ซึ่งโดยทั่วไปเกิดจากสายงานบังคับบัญชาตามกรอบโครงสร้างขององค์กร เช่น หัวหน้ามีอำนาจสั่งการลูกน้องให้ปฏิบัติตามได้ เพราะมีอิทธิพลเหนือลูกน้องเนื่องจากสามารถให้ความดีความชอบ จัดสรรทรัพยากร ประเมินผลงาน หรือลงโทษลูกน้องได้ อำนาจที่มีตำแหน่งจะสิ้นสุดลงเมื่อผู้ใช้อำนาจพ้นจากตำแหน่งของอำนาจ

และอำนาจประเภทที่สองที่มักมากับตำแหน่ง ก็คือ อำนาจที่เกิดจากศรัทธา คือ ผู้ใต้บังคับบัญชาให้ความเคารพยกย่องนับถือในตัวผู้นำ ศรัทธาเหล่านี้เกิดจากสร้างสมของตัวผู้นำเอง เช่น ความเก่งกาจสามารถ ความซื่อสัตย์สุจริต ความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลลูกน้อง เห็นอกเห็นใจคอยช่วยเหลือผู้ใต้บังคับบัญชา สิ่งเหล่านี้ทำให้ลูกน้องเกิดการยอมรับ และเชื่อในตัวผู้นำว่าเป็นผู้ที่สามารถนำพาลูกน้องไปสู่ความสำเร็จ อำนาจที่มาจากศรัทธานี้ขึ้นอยู่กับตัวผู้นำไม่ว่าจะอยู่ในตำแหน่งหรือไม่ก็ตาม อำนาจที่มาจากศรัทธานั้น เป็นสิ่งจำเป็นที่ควบคู่กับอำนาจที่มากับตำแหน่ง

คนในท้องถิ่นชนบท ยังมีความคิด ความเชื่อ ที่ได้รับการปลูกฝังมาตลอดว่าผู้ที่มีอำนาจน้อยไม่สามารถแสดงความคิดเห็นได้ ไม่มีพลัง ไม่สามารถแสดงออกให้คนอื่นรับฟังได้ หรือทำให้คนอื่นเชื่อถือได้เหมือนกับผู้มีอำนาจมากกว่า อีกทั้งในท้องถิ่นผู้มีอำนาจเหนือกว่าในด้านต่าง ๆ ก็มักจะเป็นผู้ที่ได้รับการสนับสนุน และยอมรับจากผู้ที่มีอำนาจน้อยกว่า ให้เป็นผู้นำในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของท้องถิ่น เช่นในเรื่องการเป็นผู้นำในการเรียกร้อง หรือร้องเรียนในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ในท้องถิ่น มีความสามารถจัดหาสาธารณูปโภค เครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ มาสู่ท้องถิ่นได้ รวมถึงการเป็นผู้นำทางความคิดที่สามารถชักจูงโน้มน้าวให้คนที่มีอำนาจน้อยคล้อยตามได้โดยไม่ขัดขืน

และในลักษณะเฉพาะในด้านต่าง ๆ ของผู้มีอำนาจนั้น ก็มีความสอดคล้องกับลักษณะของผู้ที่เป็นผู้ให้การอุปถัมภ์ช่วยเหลือแก่ผู้รับหรือผู้ที่มีทรัพยากรน้อยกว่าในด้านต่าง ๆ ทำให้เกิดเป็น ความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจ ด้านระบบอุปถัมภ์ในท้องถิ่น

4.2 ความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจ ด้านระบบอุปถัมภ์ที่มีผลต่อโลกทัศน์ทางการเมืองของคนในท้องถิ่น

ในสังคมไทยโดยเฉพาะในท้องถิ่นชนบทนั้น จะมีลักษณะสำคัญคือจะเป็นสังคมนระบบเครือญาติ ที่มีความผูกพันใกล้ชิดกัน เกิดจากการสืบสายเลือด และจะมีพฤติกรรมที่คอยช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และมีการตอบแทนกัน ในท้องถิ่นนอกจากจะมีการพึ่งพา ช่วยเหลือเกื้อกูล และตอบแทนกันในลักษณะของเครือญาติแล้ว ก็จะมีการช่วยเหลือเกื้อกูลในลักษณะที่เรียกว่า การอุปถัมภ์ ซึ่งเป็นการช่วยเหลือที่มีได้เป็นแค่เพียงการช่วยเหลือตอบแทนกันในเครือญาติเท่านั้น แต่จะมีการช่วยเหลือ การตอบแทน หรือเป็นการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างผู้อุปถัมภ์ หรือผู้ที่มีอำนาจ และมีทรัพยากรมากกว่า กับผู้รับอุปถัมภ์หรือผู้ที่มีอำนาจ และทรัพยากรน้อยกว่าในรูปแบบต่าง ๆ โดยผู้อุปถัมภ์ก็คือผู้ที่มีอำนาจและมี ทรัพยากรมากกว่า จะเป็นที่เคารพนับถือได้รับการยกย่องจากคนในท้องถิ่น และจะมีผู้มาขอความช่วยเหลือในด้านต่างๆ ซึ่งผู้อุปถัมภ์นี้อาจมิใช่เครือญาติก็ได้

และนอกจากระบบอุปถัมภ์ที่มีในเครือญาติของคนในท้องถิ่นแล้วนั้น จากค่านิยมของสังคมไทยในเรื่อง ผู้ใหญ่ – ผู้น้อย การให้ การขอความช่วยเหลือความคุ้มครอง การฝากเนื้อฝากตัวกับผู้ใหญ่ หรือผู้มีฐานะสูงกว่า เมื่อผู้น้อยไปหาผู้ใหญ่มักจะมีของกำนัลไปฝาก เพื่อให้ผู้ใหญ่ให้ความช่วยเหลือในสิ่งที่ตนเองต้องการ สังคมไทยจึงเป็นสังคมที่เน้น และยอมรับความแตกต่างในเรื่องฐานะของบุคคล รากฐานของสังคมไทยเป็นสังคมที่เชื่อในกฎแห่งกรรม ทำให้มีการกำหนดช่วงชั้นทางสังคมไว้ให้ผู้ที่อยู่ในฐานะสูงถือว่าเป็นผู้มีบุญ ผู้อยู่เบื้องล่างเป็นผู้มีกรรม ทำให้ต้องวิ่งเข้าหาผู้มีบุญที่มีอำนาจ เพื่อให้ความช่วยเหลือตน หรือแม้กระทั่ง คนธรรมดาในท้องถิ่นหรือผู้ประกอบอาชีพต่างๆ ในท้องถิ่นที่ต้องการความสะดวกในอาชีพ ก็จะไปหาผู้ใหญ่ หรือเข้าหาผู้ที่มีอำนาจในส่วนงานนั้น ให้ช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกต่าง ๆ

อีกทั้งสังคมชนบทมีความแตกต่างกับสังคมเมือง ในสังคมชนบทประชาชนมีการศึกษาน้อย มีความใกล้ชิดสนิทสนมกันแบบญาติมิตร มีการแบ่งปันกัน ซึ่งนำไปสู่ระบบการพึ่งพาอาศัยกันและกัน ระบบนี้ทำให้เกิดผู้นำตามธรรมชาติขึ้นซึ่งเป็นที่เคารพของประชาชน สามารถชักจูงชี้แนะความคิดของคนในชุมชน สามารถช่วยเหลือคนในชุมชน และเป็นที่ยึดพิงของคนในชุมชนได้ในฐานะผู้อุปถัมภ์

และจากความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์ที่เกิดขึ้น ทั้งจากความเป็นเครือญาติ หรือจากความสัมพันธ์ในลักษณะที่ผู้มีทรัพยากรมากกว่าต้องดูแลช่วยเหลือผู้ที่มีทรัพยากรน้อยกว่าแล้วนั้น ลักษณะดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น เพราะความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์จะเน้นที่การให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลและการตอบแทนกัน หรือที่เรียกว่า “บุญคุณ”

เมื่อมีการอุปถัมภ์ ก็มักจะมีการตอบแทนบุญคุณ ตามมา หากการอุปถัมภ์ และตอบแทนบุญคุณนั้นเป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อส่วนรวม ก็จะทำให้เกิดเป็นความสัมพันธ์ในด้านต่อมาที่เรียกได้ว่าเป็นการทุจริตคอร์รัปชัน

4.3 ความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจ ด้านการทุจริตคอร์รัปชันที่มีผลต่อโลกทัศน์ทางการเมืองของคนในท้องถิ่น

การทุจริตคอร์รัปชัน ในท้องถิ่น มักเกิดขึ้นเมื่อระบบอุปถัมภ์ได้เข้าไปมีความสัมพันธ์ในระบบการทำงานราชการ ระบบอุปถัมภ์เข้าไปมีส่วนในกระบวนการทางการเมือง หรือระบบอุปถัมภ์เข้าไปมีส่วนในทางธุรกิจ แล้วเมื่อระบบอุปถัมภ์นั้น เข้าทำลายประโยชน์ของสาธารณะสร้างความได้เปรียบให้กับผู้หนึ่งผู้ใด หรือทำให้ผู้หนึ่งเสียเปรียบในการแข่งขัน มีการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ต่อกัน ก็เกิดเป็นการทุจริตคอร์รัปชันขึ้นมา และสร้างความเสียหายต่อส่วนรวม

ระบบอุปถัมภ์ ถือได้ว่าเป็นแนวคิดหลักที่สนับสนุนให้เกิดการทุจริตคอร์รัปชันในท้องถิ่นปัจจุบัน ซึ่งสามารถเรียกได้หลากหลายอาทิ หมูไปไก่อมา น้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่า เป็นสินน้ำใจ ค่าอำนวยความสะดวก หรือมาในรูปแบบของกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ เช่น งานทำบุญ การรับบริจาค ระดมทุนที่มักทำเป็นประจำ ภาระที่ผู้ใหญ่ต้องเลี้ยงดูผู้น้อย ผู้ใหญ่ต้องหาเงินไว้ดูแลและรักษาหน้าตาของตนเองไว้ ข้าราชการชั้นผู้น้อยในท้องถิ่นจะเข้าหาผู้ใหญ่ หรือข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในท้องถิ่น เพื่อต้องการความสนิทสนมชิดเชื้อเพื่อสามารถต่อยอดให้เกิดผลประโยชน์ด้านอื่น ๆ ตามมา ก็ต้องมีการดูแลเจ้านาย เช่น การแต่งตั้งเลื่อนยศเลื่อนตำแหน่ง งานวันเกิด วันทำบุญขึ้นบ้านใหม่ วันรับตำแหน่งใหม่ ฯลฯ อีกอย่างก็คือว่าเป็นธรรมเนียมประเพณีที่ต้องปฏิบัติในท้องถิ่นปัจจุบัน คือธรรมเนียมที่ว่า เมื่อใครมาถึงเรือนชานก็ต้องต้อนรับ โดยเฉพาะผู้ใหญ่มาเยี่ยม มาตรวจงาน ก็ต้องมีหน้าที่เลี้ยงต้อนรับดูแลจนเป็นที่พอใจ ทำให้ส่วนราชการและข้าราชการชั้นผู้น้อยต้องไปหามาหรือทำให้ได้ในสิ่งที่ป็นหน้าตา จนกลายเป็นประเพณี

ลักษณะของความสัมพันธ์ในท้องถิ่นที่มักจะทำให้เกิดเป็นการทุจริตคอร์รัปชัน ก็คือความสัมพันธ์ในระบบราชการ หรือแม้แต่ ความสัมพันธ์แบบเจ้านายกับลูกน้อง ซึ่งในระบบของราชการ จะเป็นเรื่องที่ผู้น้อยจะคอยเอาใจผู้ใหญ่เพราะหวังการเลื่อนยศเลื่อนตำแหน่ง การได้เงินเดือนที่สูงขึ้น ส่วนเจ้านายหวังการสนับสนุนช่วยเหลือการงานพิเศษและบริการอื่นๆ การที่ต้องเลี้ยงลูกน้องเช่นนี้ทำให้ผู้ให้การอุปถัมภ์ต้องมีรายได้พิเศษ นอกเหนือจากเงินเดือนข้าราชการ ทำให้เกิดคอร์รัปชันหรือวิธีการหารายได้แบบอื่น ๆ เช่น มีการเรียกเก็บค่าอำนวยความสะดวก จากคนในท้องถิ่นที่ต้องการความคล่องตัวในการติดต่อกับราชการ

ทัศนคติของคนในท้องถิ่นที่ว่า ถ้าจะติดต่อกับราชการแล้วละก็ จะต้องมีค่าใช้จ่ายจำนวนเล็กน้อยที่จ่ายให้แก่เจ้าหน้าที่รัฐ เพียงเพื่อให้มั่นใจว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐ จะดำเนินการตามกระบวนการ หรือเป็นการกระตุ้นให้ดำเนินการรวดเร็วขึ้น โดยกระบวนการนั้นไม่ต้องอาศัยดุลพินิจ

ของเจ้าหน้าที่รัฐ และเป็นการกระทำอันชอบด้วยหน้าที่ของรัฐผู้นั้น รวมทั้งเป็นสิทธิที่นิติบุคคลพึงจะ
ได้ตามกฎหมายอยู่แล้ว เช่น การขอใบอนุญาต การขอหนังสือรับรองและการได้รับการบริการ
สาธารณะ เป็นต้น

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

1. สรุปผลการวิจัย

นวนิยายเรื่องเขาชื่อกานต์ ได้สะท้อนปัญหาของหมอหนุ่มผู้มีอุดมคติ เป็นหมอที่มีความต้องการจะไปทำงานรักษาคนไข้ในท้องถิ่นชนบทที่ห่างไกลและขาดแคลน หมอต้องการไปทำงานด้วยความตั้งใจของหมอเองด้วยความตั้งใจจริง แต่หมอกลับต้องเผชิญกับอุปสรรคปัญหาต่าง ๆ มากมาย ในขณะเวลาที่ต้องทำงาน หมอต้องเผชิญกับการใช้อำนาจของผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น ซึ่งผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นนั้นเป็นผู้ดำรงตำแหน่งข้าราชการในท้องถิ่นอีกด้วย

ช่วงเวลาของผู้แต่ง แต่งนวนิยายเรื่องเขาชื่อกานต์ นั้น เป็นช่วงเวลาในประเทศไทยมีลักษณะสังคม และการเมืองเป็นแบบการสืบทอดอุดมการณ์ค่านิยม และมีทัศนคติแบบเจ้าคนนายคน เกิดช่องว่างระหว่างข้าราชการกับประชาชน ระบบราชการกลายเป็นเวทีต่อสู้และแบ่งกลุ่มทางการเมือง ทัศนคติและหลักปฏิบัติของข้าราชการโดยเฉพาะข้าราชการระดับสูง บ่ายเบนไปที่ศูนย์อำนาจและอิทธิพล ทำให้การแสดงความคิดเห็นของนักเขียนในยุคนั้น จะมุ่งไปที่การวิพากษ์วิจารณ์สังคมและบ้านเมือง สะท้อนปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับสังคมและบ้านเมืองในช่วงเวลานั้น จึงทำให้นวนิยายในช่วงนั้น จะเป็นแนวสะท้อนชีวิตความเป็นอยู่ของคนทั่วไป สะท้อนถึงการใช้อำนาจของผู้มีตำแหน่งหน้าที่ในทางราชการ และจะเป็นแนวสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นจริงในสังคมไทย โดยเฉพาะในท้องถิ่นยุคนั้น

ผู้วิจัยพบว่า ในเนื้อเรื่องของนวนิยายเรื่องเขาชื่อกานต์นั้น สิ่งที่ผู้แต่งได้พยายามสอดแทรก และพยายามถ่ายทอดออกมา จะเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการใช้อำนาจของข้าราชการในท้องถิ่น การที่ข้าราชการในท้องถิ่นทำตัวเป็นผู้มีอิทธิพล การใช้อำนาจของผู้ที่มีตำแหน่งหน้าที่การงานสูง กับคนที่ด้อยกว่า เพื่อให้ได้มาซึ่งความต้องการของตน รวมถึงการยอมรับ นับถือ ฟังพาวผู้มีอำนาจมากกว่าเพื่อความปลอดภัยของผู้ที่ด้อยกว่า ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นผลมาจากทัศนคติของคนในยุคนั้น

โครงสร้างความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจที่ปรากฏในนวนิยายเรื่องเขาชื่อกานต์ นั้น จะมีเนื้อหาเกี่ยวกับ ความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจ ในด้านอำนาจ ด้านระบบอุปถัมภ์ และในด้านการทุจริตคอร์รัปชัน ซึ่งทั้งหมดล้วนมีความสัมพันธ์และส่งผลเชื่อมโยงกัน ซึ่งในความสัมพันธ์เหล่านั้น

ในข้างต้น ผู้วิจัยยังพบว่า ผู้แต่งได้พยายามแสดงให้เห็น ถึงความไม่สนใจ และความไม่เกรงกลัว ต่อ บุญ บาป ของผู้ที่มีอำนาจ หรือผู้ที่กระทำการทุจริตคอร์รัปชัน ไม่ว่าจะเป็ดยุคสมัยใดก็ตาม

ความสัมพันธ์ในข้างต้นนั้น ล้วนเป็นความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจ ที่ยังคงสืบเนื่อง จากอดีต และส่งผลต่อโลกทัศน์ทางการเมืองของคนในท้องถิ่นปัจจุบันที่เราสามารถพบเห็นได้อยู่ บ่อยๆ และความสัมพันธ์เหล่านี้ก็อาจจะยังคงอยู่คู่กับท้องถิ่นไปอีกนาน

และด้วยแนวคิดที่ว่าสังคมมีอิทธิพลต่อวรรณกรรมหรือมีอิทธิพลต่อนักเขียน เพราะ นักเขียนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม นักเขียนย่อมได้รับอิทธิพลจากสังคมนั้น ทั้งด้านวรรณกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนา ปรัชญา เศรษฐกิจและการเมืองการปกครอง สภาพการณ์ของปัจจัย เหล่านี้ย่อมเป็นสิ่งกำหนดโลกทัศน์ของนักเขียน ทำให้นักเขียนสื่อออกมาในรูปแบบของวรรณกรรม งานเขียนของเขา และเมื่อสภาพสังคมมีความเปลี่ยนแปลงไป รูปแบบและเนื้อหาของงานวรรณกรรม ก็ย่อมเปลี่ยนแปลงไปด้วย

ในช่วงพุทธศักราช 2513 ที่มีการแตงนวนิยายเรื่องเขาชื่อกานต์ นั้น จากลักษณะสภาพ ทางสังคมที่เกิดขึ้น ส่งผลให้ทัศนคติของคนที่มีต่อข้าราชการ ทัศนคติของคนที่ต่อผู้มีอำนาจ ทัศนคติของ คนที่มีต่อบ้านเมือง นั้น ได้ถ่ายทอดออกมาด้วยแนวคิด และทัศนคติของตัวละครในนวนิยาย ให้ผู้อ่าน ได้เห็นภาพของทัศนคติเหล่านั้น และทัศนคติ หรือการกระทำต่าง ๆ ของตัวละครในนวนิยาย ถือเป็น ความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจที่ยังคงดำรง และยังสามารถพบเห็นได้ในปัจจุบัน เพียงแต่ลักษณะ การกระทำที่แสดงออกมาจะเป็นในลักษณะที่ต่างออกไปจากเดิม

ในท้ายที่สุด ความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจของคนในท้องถิ่น ที่ผ่านกระบวนการหล่อ หลอมทางสังคมการเมือง ที่เกิดจากความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องของอุดมการณ์ ความเชื่อ ค่านิยมและ ทัศนคติ ตลอดจนจารีต ประเพณี ที่คนในท้องถิ่นยึดถือปฏิบัติมา ทำให้เกิดเป็นการตกผลึกทาง ความคิด เกิดเป็นการรับรู้ อารมณ์ความรู้สึก ทำให้เกิดการประเมินค่าและแสดงออกมาเป็นพฤติกรรม ทางการเมือง พัฒนาและเกิดการก่อตัวเป็นลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองของประชาชน ทำให้ส่งผล ต่อรูปแบบการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองของคนในท้องถิ่น

2. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัย เรื่องความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจผ่านนวนิยายเรื่องเขาชื่อกานต์ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

2.1 ควรมีศึกษาถึงวัฒนธรรมการเมืองของกลุ่มคนในชุมชนของแต่ละท้องถิ่น เพราะ วัฒนธรรมทางการเมือง หมายถึง แบบแผนของทัศนคติและความเชื่อของบุคคล ที่มีต่อระบบการเมือง ของกลุ่มสมาชิกของระบบการเมืองหนึ่ง โดยวัฒนธรรมทางการเมืองในชุมชนของแต่ละท้องถิ่น ก็จะมี

ความเป็นตัวของตัวเองซึ่งถูกกำหนดขึ้นหรือได้รับอิทธิพลจากสภาวะแวดล้อม เช่น ประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศาสนา โดยผ่านกระบวนการขัดเกลาทางการเมือง โดยสถาบันต่างๆ เช่น ครอบครัว เพื่อน โรงเรียน กลุ่มสังคม และสื่อมวลชน เพื่อที่จะถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองจากรุ่นหนึ่งไปสู่รุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่อง และมีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมต่างๆ อยู่เสมอ

2.2 ความมีศึกษาที่วรรณกรรมพื้นบ้านของแต่ละท้องถิ่นนั้น เนื่องจากวรรณกรรมพื้นบ้านของแต่ละท้องถิ่น จะเกิดจากภูมิปัญญาของชาวบ้านในท้องถิ่นนั้น ๆ ที่เป็นผู้สร้างวรรณกรรมท้องถิ่นขึ้นมาในรูปแบบต่าง ๆ เช่น นิทาน เพลง ตำนาน สุภาษิต รวมถึงบันทึกเรื่องเล่าต่าง ๆ เพื่อเป็นการให้ความบันเทิงกับคนในสังคมท้องถิ่น และยังเป็นการถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ ของท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งโดยเฉพาะ เช่น เรื่องราวด้านจารีตประเพณี เรื่องชีวิตความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นนั้น สภาพเศรษฐกิจและสังคม ทักษะคติ ค่านิยม ตลอดจนความเชื่อต่าง ๆ ของคนในท้องถิ่น และวรรณกรรมพื้นบ้านยังมีการสอดแทรกแง่คิดต่าง ๆ แสดงถึงวิถีการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของคนในท้องถิ่น รวมถึงสอดแทรกคติธรรมสอนใจเพื่อใช้ในการดำเนินชีวิต ซึ่งเนื้อหาทั้งหมดที่อยู่ในวรรณกรรมพื้นบ้านของท้องถิ่นนั้นๆ ล้วนถือเป็นรากฐานทางความคิดและพฤติกรรมของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ ด้วย ซึ่งจะทำให้ผู้ศึกษาวรรณกรรมของท้องถิ่นนั้น จะเกิดความเข้าใจถึงความคิดและพฤติกรรมของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ ได้ดียิ่งขึ้นด้วย

2.3 ควรศึกษาทัศนคติและแนวคิด หรือศึกษางานเขียนอื่น ๆ ของผู้แต่งนวนิยาย เรื่อง “เขาชื่อกานต์” คือ สุวรรณี สุคนธ์เที่ยง หรือที่ใช้นามปากกาว่า สุวรรณี สุคนธา เพื่อจะทำให้ทราบถึงแนวความคิด หรือทัศนคติ ที่สุวรรณีมีต่อสังคมจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาต่าง ๆ ที่มีผลต่อการรับรู้ แล้วเป็นตัวกำหนดทัศนคติของสุวรรณีในการนำเสนอออกมาในงานเขียนนวนิยายของสุวรรณี และเนื่องจากงานวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์เชิงสังคมและอำนาจของคนในท้องถิ่นผ่านนวนิยายเรื่อง เขาชื่อ กานต์นี้ เป็นการตีความจากตัวผู้วิจัยเอง อาจทำให้มีความคาดเคลื่อนจากทัศนคติผู้แต่งต้องการสื่อสารออกมา

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กุหลาบ มัลลิกะมาส. (2519). *วรรณกรรมไทย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- การแก้ไขปัญหาระบบอุปถัมภ์ในระบบราชการไทยให้เป็นรูปธรรม. คณะกรรมการวิสามัญพิจารณา
ศึกษาแก้ไขปัญหาระบบอุปถัมภ์ในระบบราชการไทยให้เป็นรูปธรรม. สถาบันบัญญัติ
แห่งชาติ.
- คริส สารคาม. (2542). *นักเขียนในอดีต*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ แสงดาว
- ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในโลกแห่ง โดราเอมอน. (2563, 7 ธันวาคม). สืบค้นจาก [www.
Blogazine.pub](http://www.blogazine.pub)
- แคทลีน เค รือา. *กลวิธีปกครองคน*. (เกษฎา ทรงมิตร, และ ธนิกานต์ มาฆะศิริรานนท์. ผู้แปล.
สำนักพิมพ์ เอ็กซ์เปอร์เน็ท จำกัด.
- จรรยวรรณ เทพศรีเมือง. (2560). *วรรณกรรมไทยปัจจุบัน*. เอกสารประกอบการสอนคณะ
มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. อุตรธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏ
- จิตติมา อานสกุลเจริญ. (2564, 17 มกราคม). *ชนชั้นและยุคสมัยการเมืองการปกครองไทย*. สืบค้น
จากวารสารมหาวิทยาลัยนครพนม: 5(1).
- ชัยภร แสงกระจ่าง. (2563, 15 ธันวาคม). *11 ยุค นวนิยายไทยร่วมสมัยหลัง พ.ศ. 2475*. สืบค้นจาก
<https://www.isranews.org>
- ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์. (2561). *ความรู้พื้นฐานทางรัฐศาสตร์:มนุษย์กับการเมือง*. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- นิเทศ ดินณะกุล. (2546). *การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ. สำนักพิมพ์ แอ็คทีฟ
พรีนซ์ จำกัด.
- แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน. (2564, 14 มกราคม). *จากความรู้เบื้องต้นวิชารัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์*. สืบค้น
จากสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดนครราชสีมา
- ปนัดดา นวธโนชิตี. (2563, 30 ธันวาคม). *อิทธิพลของอำนาจและความชอบธรรมต่อระยะห่างทาง
สังคม:การศึกษาอิทธิพลส่งผ่านของความพอใจในตนเอง*. สืบค้นจาก
<http://cuir.car.chula.ac.th>
- ประเสริฐ แย้มกลิ่นฟ้า. (2529). *สังคมชนบทไทย*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- พงศ์เพ็ญ ศกุนตาทัย. (2547). *ทฤษฎีการเมืองยุคใหม่*. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช นนทบุรี:
สำนักพิมพ์ พิมพ์อักษร.

- พัทยา สายหู. (2534). ญาติสนิท มิตรสหาย. *เอกสารการสอนชุดวิชาแนวคิดไทย*.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช นนทบุรี: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
ไพรวลัย เคนพรม. (2563). *ปรัชญาการเมืองของฮอบส์*. สำนักพิมพ์ แคลิฟอร์เนีย : ครีเอทีฟสเปส
_____. *ปรัชญาการเมืองสมัยใหม่*. สำนักพิมพ์ แคลิฟอร์เนีย : ครีเอทีฟสเปส
มัลลิกา มัสอูตี. (2533). เจ้าไพร่นายบ่าว. *เอกสารการสอนชุดวิชาแนวคิดไทย*. มหาวิทยาลัยสุโขทัย
ธรรมมาธิราช นนทบุรี: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
- ริชาร์ด เจ คริสป์. (2563). *จิตวิทยาสังคม: ความรู้ฉบับพกพา*. (พิมพ์ครั้งที่ 1) (ทิพย์นภา หวนสุริยา
แปล). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ bookscape.
- ลิขิต อีระเวทิน. (2540). *วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- วรุณญา อัจฉริยบดี. *เอกสารการสอนประกอบวิชาวรรณกรรมปัจจุบัน*. มหาวิทยาลัยราชภัฏ
สวนสุนันทา
- วาโร เพ็งสวัสดิ์. (2555). การวิจัยเกี่ยวกับการใช้พลังอำนาจของผู้บริหาร. *วารสารมหาวิทยาลัยราช
ภัฏสกลนคร คณะครุศาสตร์*. 4(7), หน้า 4.
- วิทยาการ เชียงกุล. (2548). *ปรัชญาการเมือง เศรษฐกิจ สังคม*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สายธาร
สมภาร พรหมทา. (2538). *ปรัชญาการเมืองและสังคม*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย
- สมคิด พุทธศรี. (2563, 7 ธันวาคม) *อำนาจ ความชอบธรรม และความฉ้อฉล*. สืบค้นจาก
www.Thaipublica.org
- สมบัติ จันทรวงศ์, และชัยอนันต์ สมุทรวณิช. (2523). *ความคิดทางการเมืองและสังคมไทย*.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ บรรณกิจ
- สมบัติ จันทรวงศ์. (2521). *ปรัชญาการเมืองสมัยใหม่*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2537). *สังคมวิทยาชุมชน*. หลักการศึกษาวเคราะห์และปฏิบัติงานชุมชน
ขอนแก่น: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2532). *สังคมวิทยาการเมือง*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เจ้าพระยา
การพิมพ์
- สิริลักษณ์ คอมินตร์. (2557). *คอร์รัปชันและกลไกกำจัดกลโกง*. เชียงใหม่ แผนงานสร้างเสริม
นโยบายสาธารณะที่ดี มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- สิทธิ พินิจภูวดล. (2520). *ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดวงกมล

อมรา พงศาพิชญ์, และปรีชา คูรินทร์พันธุ์. (2545). *ระบบอุปถัมภ์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2544). *วิธีคิดเชิงซ้อนในการวิจัยชุมชน พลวัตและศักยภาพของชุมชนในการ
พัฒนา*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2562). *คิดอย่าง มิเชล ฟูโกต์*. สำนักพิมพ์ สยามบริทัศน์

หนังสือสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ. (2564, 14 กรกฎาคม) สืบค้นจาก

<https://www.trueplookpanya.com>

7 ยุคทองของวรรณกรรมไทย. (2563, 28 ธันวาคม). สืบค้นจาก www.elreydelaborja.com

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	นางสุทัสสา ปลายลักษณ์
วัน เดือน ปีเกิด	3 พฤษภาคม 2523
สถานที่เกิด	อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี
ประวัติการศึกษา	อุตสาหกรรมศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้า พระนครเหนือ
สถานที่ทำงาน	-
ตำแหน่ง	-

